

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

ZUNAJBILANČNE AKTIVNOSTI NA PRIMERU SLOVENSКИH BANK

Ljubljana, april 2006

ANA MILOŠ

IZJAVA

Študentka Ana Miloš izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom doc. dr. Marka Košaka in skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 26.04.2006

Podpis: _____

KAZALO

1	UVOD	1
2	PREDSTAVITEV ZUNAJBILANČNIH AKTIVNOSTI	4
2.1	Opredelitev zunajbilančnih aktivnosti	4
2.2	Vrste zunajbilančnih aktivnosti	4
2.2.1	Mednarodni računovodski standardi	4
2.2.2	Ameriški računovodski standardi	5
2.2.3	Slovenski računovodski standardi	6
2.2.4	Zunajbilančne postavke po avtorjih Saunders in Cornett	6
3	KLASIČNE VRSTE ZUNAJBILANČNIH AKTIVNOSTI	7
3.1	Neizkoriščene kreditne obveznosti	7
3.1.1	Zavezujoče obljube za odobritev kredita	7
3.1.2	Revolving kredit	8
3.1.3	Kreditna linija	8
3.1.4	Tveganja	9
3.1.5	Neizkoriščene kreditne obveznosti pri slovenskih bankah	10
3.2	Nekriti akreditivi	11
3.2.1	Tveganja	12
3.2.2	Nekriti akreditivi pri slovenskih bankah	12
3.3	Storitvene in finančne garancije	14
3.3.1	Standby akreditiv	15
3.3.2	Tveganja	15
3.3.3	Storitvene in finančne garancije pri slovenskih bankah	15
3.4	Avalirane in akceptirane menice	17
3.4.1	Aval menice	17
3.4.2	Akcept menice	18
3.4.3	Avalirane in akceptirane menice pri slovenskih bankah	18
3.5	Izvedeni finančni instrumenti	19
3.5.1	Kreditna nadomestitvena vrednost	19
3.5.2	Tveganja	20
3.5.3	Izvedeni finančni instrumenti pri slovenskih bankah	21
3.6	Obveznost odkupa neprodanih vrednostnih papirjev prve javne prodaje	23
	<i>Primarne izdaje vrednostnih papirjev pri slovenskih bankah</i>	24
3.7	Finančne obveze za nakup vrednostnih papirjev pred njihovo izdajo	25
3.8	Pogodbe o prodaji z obveznostjo povratnega odkupa	26
	<i>Pogodbe o prodaji pri slovenskih bankah</i>	29

3.9	Povzetek in kritična presoja slovenskih bančnih razmer iz naslova klasičnih vrst zunajbilančnih aktivnosti	30
3.9.1	Rast zunajbilančnih postavk	30
3.9.2	Struktura tveganj v tehtani tvegani aktivi	31
3.9.3	Kritična presoja razmer v zvezi z razčlenjevanjem in zbiranjem podatkov iz naslova klasičnih vrst zunajbilančnih aktivnosti	32
4	POSEBNE VRSTE ZUNAJBILANČNIH AKTIVNOSTI.....	34
4.1	Enote, oblikovane s posebnim namenom	34
4.1.1	Skupna vlaganja	35
4.1.2	Listinjenje terjatev	36
4.1.3	»Trust- preferred« vrednostni papirji	38
4.2	Neto sedanja vrednost obročnih plačil za poslovni najem	41
4.2.1	Finančni najem	42
4.2.2	Poslovni najem	43
4.2.3	Uporaba finančnega in poslovnega najema s strani slovenskih bank	44
4.3	Dnevne neporavnane obveznosti pri sistemih poravnave	45
4.3.1	Plačilni sistemi v ZDA	45
4.3.2	Tveganja pri plačilnih sistemih	46
4.3.3	Plačilni sistemi v Sloveniji	47
4.3.4	Tveganja pri sistemih poravnave z vrednostnimi papirji	48
4.3.5	Sistemi poravnave z vrednostnimi papirji v Sloveniji	50
4.4	Implicitna finančna obveza matičnega podjetja v povezavi s holding podjetjem in priključitveno tveganje	50
4.4.1	Prisotnost bančnih holdingov v Sloveniji	52
4.4.2	Kritična presoja razmer v zvezi z zbiranjem podatkov iz naslova posebnih vrst zunajbilančnih aktivnosti	52
5	POMEN ZUNAJBILANČNIH AKTIVNOSTI.....	53
5.1	Prava vrednost kapitala	53
5.2	Obvladovanje tveganj in kapitalska ustreznost	54
	<i>Kapitalska ustreznost bank v Sloveniji</i>	56
5.3	Neobrestni prihodki	57
	<i>Porast neobrestnih prihodkov v Sloveniji</i>	58
5.4	Kapitalska arbitraž	59
6	KAPITALSKE ZAHTEVE PO OBSTOJEČI SLOVENSKI ZAKONODAJI IN PO NOVEM BASELSKEM KAPITALSKEM SPORAZUMU.....	60
6.1	Obstoječa zakonodaja za izračun kapitalskih zahtev v Sloveniji	60
	<i>Kapitalske zahteve za kreditno tveganje pri klasičnih zunajbilančnih postavkah</i>	61
	<i>Kapitalske zahteve za kreditno tveganje pri izvedenih finančnih instrumentih</i>	61
	<i>Kapitalske zahteve za valutno tveganje</i>	62
	<i>Kapitalske zahteve za pozicijsko tveganje v zvezi z dolžniškimi finančnimi instrumenti</i>	62

<i>Kapitalske zahteve za pozicijsko tveganje v zvezi z lastniškimi finančnimi instrumenti</i>	63
<i>Kapitalske zahteve za tveganja v zvezi z opcijami</i>	64
<i>Kapitalske zahteve za tveganje neizpolnitve nasprotne stranke</i>	65
<i>Kapitalske zahteve za tveganje spremembe cen blaga</i>	66
<i>Kapitalske zahteve za tveganje preseganja velikih izpostavljenosti na podlagi trgovanja (dodatna kapitalska zahteva)</i>	66
6.2 Baselski kapitalski sporazum skozi čas	67
6.3 Uveljavitev Basla II bo izziv tako za banke kot za njihove nadzornike	69
6.4 Ključne ugotovitve tretje kvantitativne študije učinkov novega kapitalskega sporazuma	70
6.5 Ključne ugotovitve slovenske kvantitativne študije učinkov novega kapitalskega sporazuma	72
7 NADALJNI RAZVOJ	75
7.1 Ustvarjalno računovodstvo	75
<i>Ali obstajajo rešitve?</i>	76
7.2 Zdrave finance	77
<i>Uspešnost bančnega sektorja v Sloveniji</i>	78
7.3 Prostovoljno ali obvezno razkritje tveganj	80
7.4 Potreba po novih finančnih razvojnih instrumentih: konzervativna banka ali moderna banka	81
8 SKLEP.....	82
LITERATURA IN VIRI	87
SLOVAR SLOVENSКИH PREVODOV ANGLEŠKIH IZRAZOV	
SEZNAM KRATIC IN KRAJŠAV	
PRILOGE	

1 UVOD

Strokovnjaki v post-enronskem obdobju vse večjo pozornost namenjajo zunajbilančnim aktivnostim, ne samo klasičnim oblikam, ampak tudi posebnim, torej novejšim. Gre za velike zneske, ki jih podjetja in vse pogosteje tudi banke prenašajo iz bilančnih na zunajbilančne postavke. Čeprav se v magistrskem delu osredotočam na bančno zunajbilančno poslovanje, naj omenim Enron, ki je imel 1 mlrd USD potencialnih obveznosti v svoji subsidiariji Mahonia na Kanalskem otočju, na stotine ameriških podjetij pa ima nekaj tisoč mlrd USD potencialnih obveznosti v svojih subsidiarijah in/ ali partnerstvih (<http://executivecaliber.ws/sys-tmpl/offbalancesheetfinancing>, 2005). Tudi izsledki anket niso prav nič spodbudni: po anketi ameriške revije CFO magazine je po stečaju Enrona zgolj 59% anketiranih članov uprav, pristojnih za finance, razkrilo več informacij, od tega jih je bilo 72% v obliki opomb in ne v obliki dejanskega pripoznavanja v bilanci stanja in/ ali izkazu uspeha (Fink, 2005, str. 3).

Zunajbilančne aktivnosti so pogojna sredstva in pogojne obveznosti, zato imajo večji vpliv na prihodnjo bilanco stanja in izkaz uspeha. Prav tako imajo neposreden vpliv na prihodnjo dobičkonosnost in solventnost družbe. Ko pogojni dogodek nastopi, se zunajbilančna aktivnost preseli v bilanco stanja na stran sredstev oziroma na stran virov (Saunders, Cornett, 2003, str. 324).

Zunajbilančno financiranje je nekoliko težje v Evropi, saj mednarodni računovodski standardi IAS potencialne obveznosti obravnavajo z vidika tveganja, medtem ko ameriški računovodski standardi US GAAP z vidika pravnoformalne oblike (<http://executivecaliber.ws/sys-tmpl/offbalancesheetfinancing>, 2005). To je tudi glavni razlog, da so nekatere posebne oblike zunajbilančnega financiranja, na primer SPV enote, razširjene v ZDA, medtem ko v Evropi zaostajajo. Pogosteje se pojavljajo ostale posebne oblike zunajbilančnega financiranja, kot so skupna vlaganja in poslovni najem. Prvi primeri le teh so že zaznavni tudi v Sloveniji.

Mnoge banke se lotevajo poslov, ki jih sproti ne obravnavajo v bilanci stanja, a predstavljajo pogojne obveznosti. Zunajbilančne postavke tako predstavljajo vse pomembnejši del bančnih poslov in lahko pomembno vplivajo na raven tveganja, ki mu je banka izpostavljena pri svojem poslovanju.

Banke, ki že po svoji definiciji spadajo med velike gospodarske družbe, naj bi bile stabilne in varne, s čimer bi zagotavljale varen in stabilen bančni sistem. S finančnimi inovacijami in zunajbilančnimi postavkami se vse bolj odmikajo od pojmov varnosti in stabilnosti. Ne zanikam dejstva, da je razvoj gonilo gospodarstva in da mora za pospešenim gospodarskim razvojem stati predvsem razvit finančni sistem. Prav je, da se banke opredelijo ali ostati konzervativna banka s konzervativno politiko nujenja klasičnih bančnih proizvodov in storitev ter tako ostati na varni strani ali pa postati banka finančnih inovacij in se podati v večjo tveganost, večje skoke in padce, večje mentalne napore ter v hitrejše gibanje kadrov, kapitala in idej. Ni pa prav, da tveganja, ki izhajajo iz teh novih finančnih inovacij, ali sploh niso pripoznana ali pa niso sorazmerna tveganju, ki ga takšna finančna inovacija nosi. Prosti kapital je tako večji kot bi glede na tveganja smel biti. Takšen način bančnega razmišljanja pa lahko prej ko slej privede do nepričakovanih izgub. Kapital banke je nujen pogoj za njeno nemoteno poslovanje, njegova prva funkcija pa je absorbiranje nepričakovanih izgub. Pri tem ji mora ostati dovolj virov sredstev, da si ohrani zaupanje in omogoči nemoteno nadaljnje poslovanje (Bajuk, 2003, str. 26).

Pri določanju velikosti potrebnega kapitala se pojavljajo različni, nasprotujoči si interesi. Teoretično si menedžment banke želi zagotoviti čim višjo donosnost vložnega lastniškega kapitala in si prizadeva za znižanje deleža kapitala v bilančni vsoti, medtem ko si želi monetarna oblast zagotoviti čim večjo stabilnost finančnega sistema in se zavzema za povečanje deleža kapitala v bilančni vsoti (Kobe, 1996, str. 37). V praksi pa vedno temu ni tako; vse pogosteje se pojavljajo primeri, ko monetarna oblast spremeni bančne predpise zaradi pritiska bank.

Prav tako upam, da za slovenske banke ne velja znani rek »prevelike, da bi lahko propadle«, saj implicitna garancija monetarne oblasti vodi banke k vse bolj tveganim poslom. Namreč dobiček je danes daleč najpomembnejša vrednota sodobnega sveta.

Zaradi vsega naštetega me je zanimalo, katere so zunajbilančne aktivnosti, kakšna tveganja le te nosijo, kakšen pomen imajo in predvsem v kakšni meri so prisotne v slovenskem finančnem (in znotraj tega tudi bančnem) prostoru.

Obseg zunajbilančnih aktivnosti raste na račun bolj sofisticiranih zunajbilančnih finančnih instrumentov, to je izvedenih finančnih instrumentov, ki so zaradi najnovejših raziskav, po katerih prispevajo največ tveganja na enoto, rahlo v upadu, TPS vrednostnih papirjev (Trust-preferred Securities), ustanavljanje bančnih holdingov in enot, oblikovanih s posebnim namenom (Special Purpose Vehicle)¹. Dovolj zgovorni so podatki, da se je od 1999 do 2003 vrednost izvedenih finančnih instrumentov povečala iz 8.478 mlrd USD na 68.418 mlrd USD, kar predstavlja 915% bilančne vsote vseh ameriških komercialnih bank, da se je od 2001 do 2003 639 ameriških finančnih institucij preoblikovalo v finančne holdinge (Cornett, Saunders, 2005, str. 376) in da ima, kot že omenjeno, stotine ameriških podjetij nekaj tisoč milijard USD potencialnih obveznosti v svojih subsidiarijah in/ ali partnerstvih (<http://executivecaliber.ws/systempl/offbalancesheetfinancing>, 2005). Ali se je struktura poslovanja bank spremenila?

Nadalje je z rastjo zunajbilančnih aktivnosti povezana tudi rast neobrestnih prihodkov. Neobrestni prihodki so mnogo bolj spremenljivi kot obrestni prihodki (Stiroh, 2005, str. 1). Ali so potemtakem banke še vedno »steber stabilnosti in varnosti«?

Z večjim obsegom in raznovrstnostjo zunajbilančnih aktivnosti so povezana tudi večja, predvsem pa nova tveganja, ki bi morala biti priznana in bi morala bremeniti kapital, vendar ga žal zapostavljajo. Zaradi obstoja neprimerne zakonodaje ali pa premajhne dojemljivosti bančnih menedžerjev za finančno etiko, se določena tveganja še vedno ne všttevajo v kapitalsko ustreznost bank. Je potem najmanj 8-odstotna zahtevana kapitalaska ustreznost zadosten pogoj, da banka varno in stabilno posluje?

Na podlagi tujih izkušenj in izsledkov iz tujih empiričnih raziskav bom poskušala poiskati podobne vzporednice na slovenskem finančnem (bančnem) trgu. Kako hitro zunajbilančne aktivnosti rastejo in posledično kako hitro z njimi raste tudi kapital bank? Kakšna je struktura zunajbilančnih aktivnosti? Kakšne so usmeritve v strukturi kapitala slovenskih bank in nenazadnje, ali je »fenomen« neobrestnih prihodkov zajel tudi slovenske banke?

Namen naloge je opredelitev zunajbilančnih aktivnosti:

- po definicijah: kaj dejansko so zunajbilančne aktivnosti;

¹ Ker nisem zasledila slovenskih prevodov angleških izrazov, bom v nadaljevanju Special Purpose Vehicle navajala kot SPV enote in Trust-Preferred Securities kot TPS vrednostne papirje.

- po vrstah: katere zunajbilančne aktivnosti poznamo v tujini in v Sloveniji;
- po tveganjih: katera tveganja nosijo zunajbilančne aktivnosti;
- po obsegu. kakšen je njihov absolutni in relativni obseg glede na bilančne aktivnosti;
- po pomenu: kakšen je njihov pomen v zvezi z obrestnimi prihodki, kapitalsko arbitražo in kapitalsko ustreznostjo s poudarkom na slednji;
- in po možnih nadaljnjih smereh razvoja: ustvarjalno računovodstvo ali zdrave finance - prostovoljno ali obvezno razkritje podatkov, konzervativna ali moderna banka.

Cilji naloge:

- ugotoviti, katere zunajbilančne aktivnosti so oziroma (še) niso prisotne na slovenskem bančnem trgu;
- analizirati obseg zunajbilančnih aktivnosti pri slovenskih bankah v okviru razpoložljivih podatkov;
- opozoriti na probleme nezajemanja vseh tveganj oziroma nezadostnega zajemanja tveganj, ki so pripoznana, in opredeliti pričakovanja na tem področju v prihodnosti.

V nalogi sem uporabila več metod raziskovalnega dela. Prva je metoda deskripcije, ki zajema zbiranje in razlago obstoječih definicij in spoznanj. Druga je splošna raziskovalna metoda, ki zajema analizo in sintezo spoznanj ter študije primerov. Tretja je primerjalna analiza, ki zajema primerjavo enakih ali podobnih dejstev, pojavov, procesov in/ ali odnosov. Gre za zunanjo metodo, saj gre za primerjavo med seboj primerljivih organizacij. Pri tem so uporabljeni različni numerični in/ ali opisni kazalci. Pri pisanju naloge mi je bila v pomoč tuja in domača literatura ter viri z bančno, finančno in računovodsko tematiko, med katerimi je več tujih člankov z interneta. Spoznanja, ki so uporabna v tujini, bom poskušala prenesti v svojo nalogo, pri tem pa bom vključila tudi lastno zanje, pridobljeno med študijem na magistrskem programu in v praksi na svojem delovnem mestu.

Magistrska naloga je razdeljena na sedem poglavij. Po uvodnem sledi drugo poglavje, kjer predstavljam definicije zunajbilančnih aktivnosti po različnih avtorjih in različnih računovodskih standardih. V tretjem in četrtem poglavju predstavljam klasične in posebne vrste zunajbilančnih aktivnosti. V obeh predstavljam tveganja, ki jih te aktivnosti nosijo, opravljena pa je tudi analiza po obsegu glede na njihovo prisotnost na slovenskem bančnem trgu. Nadalje, v petem poglavju predstavljam njihov pomen v povezavi s pravo vrednostjo kapitala, obvladovanjem tveganj, kapitalsko ustreznostjo, neobrestnimi prihodki in kapitalsko arbitražo. Šesto poglavje namenjam podrobnejši predstavitvi kapitalske ustreznosti po veljavni slovenski zakonodaji in novem baselskem kapitalskem sporazumu. Na kratko predstavljam tudi ugotovitve kvantitativne študije učinkov novega kapitalskega sporazuma, njegove pomanjkljivosti in nevarnosti. V sedmem poglavju navajam možnosti nadaljnjega razvoja: ustvarjalno računovodstvo ali zdrave finance, prostovoljno ali obvezno razkritje podatkov in konzervativno ali moderno banko. V zaključnem poglavju povzemam pomembnejše sklepe, do katerih sem prišla med izdelavo magistrske naloge. Sklepnemu poglavju sledijo še navedba uporabljene literature in virov, slovar slovenskih prevodov angleških izrazov, seznam kratic in okrajšav ter priloge.

2 PREDSTAVITEV ZUNAJBILANČNIH AKTIVNOSTI

2.1 Opredelitev zunajbilančnih aktivnosti

Zunajbilančne aktivnosti so pogojna sredstva in pogojne obveznosti in imajo zato večji vpliv na prihodnjo bilanco stanja in izkaz uspeha. Prav tako imajo neposreden vpliv na prihodnjo dobičkonosnost in solventnost družbe. Ko pogojni dogodek nastopi, se zunajbilančna aktivnost preseli v bilanco stanja na stran sredstev oziroma na stran virov (Saunders, Cornett, 2003, str. 324).

Pogojna obveznost (sredstvo) je možna obveza (sredstvo), ki izhaja iz preteklih dogodkov in katere obstoj potrди samo pojavitev ali nepojavitev enega ali več negotovih prihodnjih dogodkov, ki jih podjetje ne obvladuje v celoti (Mednarodni računovodski standardi, 2002, str. 904).

Zunajbilančno financiranje je način, kako pridobiti sredstva, da se le ta ne izkazujejo v bilanci stanja. Primeri zunajbilančnega financiranja so skupne naložbe, razvojno-raziskovalna partnerstva in poslovni najemi (<http://www.investopedia.com/terms/o/obsf.asp>, 2005).

Po definiciji, ki sem jo zasledila v članku Primoža Ladave, vključuje zunajbilančno financiranje vse dejavnosti, ki povečujejo ali zmanjšujejo prihodek ali razporejajo tveganje, ne povečujejo pa izkazanih sredstev in obveznosti (Lavada, 2001, str.1).

Po slovenski zakonodaji je tvegana zunajbilančna postavka banke tista, ki zajema izdane garancije, avale, nekrite akreditive, prevzete nepreklicne obveznosti iz odobrenih kreditov, odobrene neizkoriščene limite po plačilnih karticah oziroma zneske zaupanja po plačilnih karticah ter druge prevzete obveznosti in morebitne obveznosti, na osnovi katerih lahko nastane obveznost plačila s strani banke (Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic, 2002).

2.2 Vrste zunajbilančnih aktivnosti

Različni računovodski standardi različno opredeljujejo pogojna sredstva in obveznosti. Razlika v veliki meri izhaja iz različnih stopenj razvitosti finančnih trgov in s tem tudi različnega števila ne samo finančnih instrumentov ampak tudi finančnih inovacij. Da bi izničili razlike med mednarodnimi in ameriškimi računovodskimi standardi, je v letu 2002 nastal t.i. konvergenčni projekt (<http://www.iasplus.com/agenda/converge-ias37.htm>, 2005).

Ideja o enotnih mednarodnih računovodskih standardih je po mojem mnenju težko uresničljiva. Nikjer ni nobenega govora o metodi, mehanizmu oziroma načrtu, ki bi izkoreninil problem političnega vpliva gospodarskih subjektov na snovalce računovodskih standardov. Gospodarski subjekti jih ne izboljšujejo, temveč jih poskušajo oblikovati v skladu s svojim poslovnim planom in strategijam (Zeff, 2005, str. 1).

2.2.1 Mednarodni računovodski standardi

Mednarodni računovodski standard 30 opredeljuje naslednje pogojne obveznosti, ki jih mora banka razkriti (Mednarodni računovodski standardi, 2002, str. 633):

- vrsto in obseg prevzetih finančnih obvez² za podaljšanje nepreklicnih akreditivov, ki jih banka po svoji volji ne more odpovedati, ne da bi tvegala precejšnjo kazen ali strošek,
- vrsto in obseg pogojnih obveznosti, ki izhajajo iz zunajbilančnih postavk, ki se nanašajo na:
 - neposredne kreditne nadomestke, tudi zadolžitvena jamstva, bančne akcepte, stand-by akreditive, ki služijo kot finančna jamstva za posojila in vrednostne papirje,
 - pogojne obveznosti, ki so povezane z osnovnim poslom: garancije za dobro izvedbo del, garancije za resnost ponudbe, poroštva in stand-by akreditive, ki se nanašajo na določene posle,
 - kratkoročne pogojne obveznosti, ki nastajajo v zvezi z gibanjem blaga, kot so dokumentarni akreditivi, pri katerih pošiljka, na katero se nanašajo, služi za njihovo varstvo,
 - sporazume o prodaji in ponovnem nakupu, ki niso pripoznani v bilanci stanja,
 - z obrestni in deviznimi tečaji povezane postavke, kot so opcije, zamenjave in terminske pogodbe,
 - druge prevzete finančne obveze pri izdajanju vrednostnih papirjev: obavljajoča se izdajalsko-posredovalna sredstva
 - in sredstva, zastavljena kot poroštvo.

2.2.2 Ameriški računovodski standardi

Predpis RC-L, ki temelji na standardih SFAS 5 in SFAS 133, opredeljuje naslednje pogojne obveznosti in sredstva, ki jih mora banka razkriti (<http://www.fdic.gov/regulations/resources/call/crinst/303rc-l.pdf>, 2005):

- prevzete finančne obveze, ki se nanašajo na nekoriščen del revolving kredita, nekoriščen del limitov po poslovnih karticah, nekoriščen del kredita za namen nakupa in gradnje stanovanjskih objektov in zemljišč, obveznost odkupa neprodanih vrednostnih papirjev prve javne prodaje, pri čemer se vključujejo NIFs in RUFs³, ter druge nekoriščene finančne obveze;
- standby akreditive;
- storitvene in finančne garancije, izdane s strani subsidiarij v tujini banke poročevalke;
- akreditive;
- participacije v poslih do tretjih oseb s strani banke poročevalke;
- vrednostne papirje, danei na posojilo;
- kreditne izvedene finančne instrumente, pri katerih nastopi banka kot garant, saj so to instrumenti, ki omogočajo koristniku prenos kreditnega tveganja na drugo osebo;
- spot valutne posle, ki se obravnavajo kot odprta pozicija banke, saj se posel, t.j. dobava osnovne valute, zaključi z valuto plus 2 delovna dni;
- vse ostale zunajbilančne obveznosti, o katerih poročajo samo, če posamično presegajo 10% kapitala banke:
 - izposojeni vrednostni papirji,
 - finančne obveze za nakup WI vrednostnih papirjev⁴,
 - standby akreditivi, izdani s strani Federal Home Loan Bank v korist banke poročevalke,

² Prevzete finančne obveze (»Commitments«).

³ V slovenskem prevodu Mednarodnih računovodskih standardov se pojavlja termin »obnavljajoča se izdajateljsko –posredovalna sredstva«. Ker pa se angleški izrazi uporabljajo tudi v slovenskem finančnem jeziku, jih v delu navajam kot NIFs in RUFs.

⁴ Ker nisem zasledila slovenskega prevoda angleškega izraza, When-Issued Securities navajam kot WI vrednostne papirje.

- kreditno zavarovanje odloženih plačil glavnice in obresti pri zavarovalnicah,
- odškodninske obveznosti,
- in garancije, povezane z gibanjem blaga pri pomorskem prometu.
- vsa ostala zunajbilančna sredstva ,ki se poročajo samo, če posamično presegajo 10% kapitala banke:
 - finančne obveze za prodajo WI vrednostnih papirjev,
 - notranje oblikovana neopredmetena sredstva,
 - skladi dolžniških vrednostnih papirjev,
 - in drugi vzajemni skladi.
- obseg prodaje po kreditnih karticah trgovcev; pri čemer banka opravlja avtorizacijo transakcij preko kreditnih kartic, zbira informacije o transakcijah s strani trgovca, zbira sredstva s strani banke izdajateljice kreditnih kartic in nakazuje sredstva na račun trgovcev;
- in izvedene finančne instrumente, pri čemer se ne poročajo kreditni izvedeni finančni instrumenti: terminske pogodbe, časovno prenesene pogodbe, zamenjave in opcije, ki se trgujejo na organiziranem in posebej na neorganiziranem trgu.

2.2.3 Slovenski računovodski standardi

Po slovenskem računovodskem standardu 31 se zunajbilančne postavke za zunanje poslovno poročanje razvrščajo na (Slovenski računovodski standardi, 2002, str.191):

- možne obveznosti iz naslova akreditivov in indosamentov,
- jamstva in sredstva, dana v zastavo,
- prevzete finančne obveznosti,
- in izpeljane finančne instrumente.

Natančnejšo opredelitev in razdelitev zunajbilančnih postavk določa Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, ki loči med klasičnimi in posebnimi zunajbilančnimi postavkami. Med klasične spadajo neizkoriščene kreditne obveznosti, preklicni akreditivi in druga preklicna jamstva, izdane oziroma potrjene garancije, avali, akcepti, indosamenti na menicah, odprti ali potrjeni nepreklicni dokumentarni akreditivi, odprti ali potrjeni nepreklicni standby akreditivi, obveznosti nakupa iz povratnega odkupa, pri katerem kreditno tveganje ostane na banki, prodaja sredstev z regresom in druge postavke potencialnih in prevzetih finančnih obveznosti banke. Med posebne zunajbilančne postavke sodijo izvedeni finančni instrumenti, ter izpostavljenosti, ki nastopijo zaradi valutnega in/ ali tržnega tveganja (Sprememba sklepa o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2004).

2.2.4 Zunajbilančne postavke po avtorjih Saunders in Cornett

Avtorja Saunders in Cornett navajata naslednje zunajbilančne aktivnosti, ki jih uporabljajo ameriške finančne institucije (Saunders, Cornett, 2003, str. 329):

- neizkoriščene kreditne obveznosti,
- dokumentarne in standby akreditive,
- izvedene finančne instrumente,
- finančne obveze za nakup WI vrednostnih papirjev,
- pogodbe o prodaji,
- dnevne neporavnane obveznosti pri sistemih poravnave

- in implicitne finančne obveze matičnega podjetja v povezavi z holding podjetjem.
- Poleg teh se pojavljajo še ostale oblike zunajbilančnih aktivnosti, kot so SPV enote, ki se uporabljajo za skupne naložbe, listinjenje terjatev in izdajo TPS vrednostnih papirjev, ter finančni in poslovni najem.

3 KLASIČNE VRSTE ZUNAJBILANČNIH AKTIVNOSTI

V tem poglavju podrobneje predstavljam posamezne klasične vrste zunajbilančnih aktivnosti, kot so: neizkoriščene kreditne obveznosti, nekriti akreditivi, storitvene in finančne garancije, avalirane in akceptirane menice, izvedeni finančni instrumenti, obveznost odkupa neprodanih vrednostnih papirjev prve javne prodaje, finančne obveze za nakup WI vrednostnih papirjev in pogodbe o prodaji. Poleg opredelitve klasičnih zunajbilančnih aktivnosti so predstavljena tudi tveganja, ki iz njih izhajajo. Zaradi različne razvitosti ameriškega, evropskega in slovenskega bančnega trga sem v okviru razpoložljivih javno-dostopnih podatkov poskušala primerjati omenjene sisteme. Poudarek je na analizi obsega klasičnih vrst zunajbilančnih aktivnosti bank v Sloveniji skupaj s kritično presojo nezadostne oziroma neprimerne obdelave zbirnih podatkov.

3.1 Neizkoriščene kreditne obveznosti

3.1.1 Zavezujoče obljube za odobritev kredita

Gre za zavezujočo obveznost banke, da bo v prihodnje družbi odobrila znesek v dogovorjeni višini. Takšne obljube (ki so lahko poimenovane »izjave«, »pisma o nameri« ali kako drugače) morajo vsebovati nedvoumno obljubo banke, da bo banka upravičencu izdala ta finančni instrument v določeni višini. Med bistvene sestavine obljube, ki določajo, da gre za zavezujočo obljubo, sodijo najmanj (Interno gradivo NLB, 2003):

- navedba zneska, za katerega banka nedvoumno obljublja, da ga bo priskrbel upravičencu, če bodo nastopile določene okoliščine,
- navedba roka veljavnosti izdane obljube,
- možnost finančnih (tožba upravičenca zaradi nastale škode) ali moralnih posledic (izguba ugleda zaradi nespoštovanja izdane obljube), če banka svoje obljube ne bi držala,
- v obljubi ni nobene navedbe o tem, da se obljuba ne bi smatrala kot obveznost banke.

Ker zavezujoča obljuba predstavlja potencialno obveznost banke, jo mora le ta poknjžiti v zunajbilančni evidenci in upoštevati v zgornji meji zadolževanja komitentata.

Banke pri zavezujočih obljubah zaračunajo nadomestilo za obdelavo prošnje in nadomestilo za prevzeto tveganje, medtem ko pri nezavezujočih⁵ zaračunajo zgolj nadomestilo za obdelavo prošnje. Na podlagi delovnih izkušenj, lahko trdim, da se zavezujoče obljube za odobritev kredita pri nas redko uporabljajo.

⁵ Poleg zavezujočih poznamo tudi nezavezujoče obljube, katere se ne štejejo v izpostavljenost banke do družbe. Obljuba, ki vsebuje le znesek in rok veljavnosti finančnega instrumenta, ob pogoju, da bo le ta odobren, če bo tako odločila banka, ni zavezujoča. Ne glede na to, da se ne vključujejo v zgornjo mejo zadolževanja, banka vodi evidenco nezavezujočih izjav.

3.1.2 Revolving kredit

Revolving kredit predstavlja formalno dogovorjen posel, ki je pogodbeno urejen, in z rokom veljavnosti tudi do več let (McDonald, 1994, str. 27). Pri tem naj omenim, da je v Sloveniji revolving kredit obravnavan kot kratkoročna bančna storitev. Na podlagi delovnih izkušenj lahko trdim, da revolving kredita z rokom veljavnosti do več let skorajda ni mogoče zaslediti v slovenskem bančnem prostoru.

Revolving kredit je posebna oblika kredita, ki se uporablja v primeru negotovih potreb po finančnih sredstvih, tako v smislu višine zneska kot trenutka črpanja, saj kreditojemalcu omogoča, da v skladu s svojimi potrebami po prostih finančnih sredstvih kredit v določenem obdobju črpa v več tranšah in izposojena sredstva predčasno vrne ter jih celo ponovno črpa, kar pri klasičnih posojilih ni mogoče.

Z razliko od limita na transakcijskem računu je pri revolving kreditu potrebno banki najaviti črpanje. Ker banki ni potrebno rezervirati sredstev, le ta družbi ne zaračuna nadomestila za rezervacijo sredstev. Banka poleg obrestne mere zaračuna še nadomestilo za obdelavo vloge. Obresti se nadalje računajo samo na črpani del kredita, obrestna mera pa se določi na podlagi vsakokrat veljavne izhodiščne obrestne mere za tovrstne kredite in se nadgradi s pribitki glede na boniteto, kvaliteto zavarovanja, ročnost kredita in sodelovanje z banko. Med zunajbilančno obveznost se šteje le nečrpani del revolving kredita.

3.1.3 Kreditna linija

Kreditna linija je nezavarovana, saj predstavlja v osnovi neformalni dogovor med banko in komitentom. Ponavadi se kreditna linija odobrava za leto dni z možnostjo podaljšanja (McDonald, 1994, str. 27).

V kolikor gre za formalno kreditno linijo, je znesek pogodbeno dogovorjen in ustrezno zavarovan. Do tega zneska lahko kreditojemalec v okviru pogodbeno dogovorjenega obdobja po potrebi črpa sredstva. Črpana sredstva so obrestovana po pogodbeno dogovorjeni obrestni meri. Ker pa so sredstva v okviru pogodbeno dogovorjenega obdobja kreditojemalcu ves čas na voljo, banka pa mora imeti ta sredstva ves čas na voljo, le ta zaračunava nadomestilo za rezervacijo sredstev. V kolikor kreditojemalec ne koristi vseh sredstev, lahko banka zaračunava tudi nadomestilo za nečrpani del sredstev (Saunders, Cornett, 2003, str. 329).

Odobrene, a nečrpane kreditne linije se izkazujejo v zunajbilančnih sredstvih. V trenutku črpanja se črpani znesek izkazuje kot kredit v bilanci stanja.

V Sloveniji predstavljajo kreditne linije formalni dogovor med banko in komitentom, v obliki neformalnih dogovorov jih tekom svoje delovne prakse in skozi javna občila nisem zasledila. Prav tako moram priznati, da so kreditne linije relativno nov bančni proizvod. Pri poslovanju z bankami še vedno prevladujejo klasični proizvodi – likvidnostni krediti, krediti za čez noč, kratkoročni krediti, medtem ko se v tujini banke zadolžujejo v okviru obstoječe kreditne linije. Tudi pri poslovanju z gospodarskimi družbami še vedno prevladujejo klasični proizvodi.

3.1.4 Tveganja

Banke so pri kreditnih linijah izpostavljene naslednjim tveganjem (Saunders, Cornett, 2003, str. 331):

- obrestnemu tveganju,
- tveganju, ki je povezano s črpanjem,
- kreditnemu tveganju,
- in tveganju, ki je povezan z restriktivno monetarno politiko ali restriktivnim odnosom bank do kreditiranja.

Obrestnemu tveganju je kreditodajalec izpostavljen v primeru, da le ta odobri kreditno linijo po fiksni obrestni meri, medtem pa obrestne mere zrastejo. Odobrena fiksna obrestna mera je nižja od tiste, po kateri bi se kreditojemalec na novo zadolžil. V takšnih primerih kreditojemalec popolnoma izkoristi svojo opcijo črpanja kredita po nižjih obrestnih merah od trenutno veljavnih (Saunders, Cornett, 2003, str. 331).

Kreditodajalec lahko obrestno tveganje zmanjša z odobritvijo kreditne linije po variabilni obrestni meri, pri čemer je le ta sestavljena iz pribitka in izhodiščne obrestne mere. Ali se tveganje spremembe obrestne mere izniči ali ne, je v veliki meri odvisno od osnovnega tveganja, razlike med obrestno mero, po kateri se sredstva posojajo na medbančnem trgu, in obrestno mero, po kateri se sredstva najemajo na medbančnem trgu. Osnovno tveganje nastane zaradi nepopolne korelacije v gibanju navedenih obrestnih mer. V kolikor je razlika nič, se obrestno tveganje izniči (Saunders, Cornett, 2003, str. 331).

Nadalje je kreditodajalec izpostavljen tveganju, ki je povezano s črpanjem. To tveganje je povezano z likvidnostnim tveganjem, saj kreditodajalec ni nikoli povsem prepričan, kdaj bo kreditojemalec črpal sredstva. Nadomestila za nečrpani del kreditne linije nekoliko zmanjšujejo tovrstno tveganje, saj vzpodbujajo črpanja. Kljub temu je mnogo kreditnih linij nečrpanih.

Naslednje tveganje je obrestno tveganje. Obrestna mera, ki je pogodbeno opredeljena, vsebuje pribitek, ki odraža kreditno sposobnost kreditojemalca. V kolikor se boniteta kreditojemalca spremeni v obdobju, za katerega je sklenjena kreditna linija in v katerem je tudi fiksni pribitek, ki ne odraža poslabšano kreditno sposobnost kreditojemalca, je kreditodajalec izpostavljen kreditnemu tveganju. Kreditodajalec se proti temu zavaruje s klavzulo spremembe pogojev v primeru poslabšanja poslovnih rezultatov kreditojemalca, ki mu omogoči spremembo kreditnih pogojev oziroma celo ukinitvev kreditne linije. V praksi se takšni ukrepi načeloma ne uporabljajo, saj mora kreditodajalec pri tem upoštevati oportunitetne stroške, t.j. možnost finančnih (tožba kreditojemalca zaradi povzročene gospodarske škode v primeru, da je kreditojemalec postal nesolventen), in/ ali moralnih posledic (izguba ugleda s strani kreditodajalca) (Saunders, Cornett, 2003, str. 332).

Nenazadnje pa je kreditodajalec izpostavljen tveganju, ki je povezan z restriktivno monetarno politiko ali restriktivnim odnosom bank do kreditiranja. Kreditna linija je zelo dober instrument zavarovanja proti morebitnemu primanjkljaju finančnih sredstev bank, ki nastopijo ali zaradi restriktivne monetarne politike ali zaradi spremenjenega odnosa kreditodajalcev do kreditiranja. V takšnih restriktivnih okoliščinah se stroški financiranja povečajo. Razlika med temi stroški in obstoječo obrestno mero kreditne linije se zmanjša oziroma postane negativna. Banke tako

utrpijo izgubo dodatnega prihodka oziroma izgubo iz poslovanja (Saunders, Cornett, 2003, str. 332).

Na podlagi omenjenega lahko sklepamo, da so kreditne linije zaradi teh dodatnih tveganj bolj tvegani bančni proizvodi, ki zmanjšujejo stabilnost in solventnost bank. Zagovorniki le teh nasprotno trdijo, da so banke, ki sklepajo kreditne linije, manj tvegane, saj morajo prepričati kreditorejmalce, da bodo tudi v prihodnje sposobne zagotoviti želeno sredstva. Po njihovem mnenju se te banke danes poslužujejo manj tveganega portfelja naložb, da bodo v prihodnje sposobne izvršiti dolgoročne bilančne in zunajbilančne obveznosti (Saunders, Cornett, 2003, str. 332).

3.1.5 Neizkoriščene kreditne obveznosti pri slovenskih bankah

Iz tabele 1 je razvidno, da sedem največjih bank v Sloveniji ne uporablja enotne terminologije in ne razkriva podatkov na podoben način. Namreč, zgolj NKBM izkazuje ločeno nečrpane odobrene kredite in nečrpane odobrene limite, medtem ko ostale ali oboje izkazujejo pod isto terminologijo ali pa postavk ne izkazujejo ločeno.

Tabela 1: Neizkoriščene kreditne obveznosti pri sedmih največjih bankah v Sloveniji v obdobju od 2000 do 2003 v tisoč SIT in za leto 2003 v odstotku zunajbilančnih postavk (ZP) in bilančne vsote (BV) banke.

Banka	Dobesedni navedki iz poslovnih poročil bank	31.12.03	% ZP	% BV	31.12.02	31.12.01	31.12.00
NLB	nečrpani odobreni krediti	176.591.900	10,20	10,28	150.026.654	135.906.202	107.530.423
NKBM	nečrpani odobreni krediti	31.784.516	22,92	13,24	25.985.146	55.804.094	37.727.409
	nečrpani odobreni limiti	40.285.645			37.854.413		
Abanka Vipa	prevzete nepreklicne obveznosti	42.397.871	7,68	9,80	33.874.387	n.p.	n.p.
SKB Banka	prevzete nepreklicne obveznosti	50.963.462	19,61	13,01	35.018.004	30.072.538	21.558.347
Banka Koper	prevzete nepreklicne obveznosti	43.138.998	25,75	14,10	69.099.811	66.102.542	17.626.505
Banka Celje	prevzete nepreklicne obveznosti	27.634.281	5,34	8,51	27.709.940	23.923.574	15.062.258
Gorenjska banka	odobreni neizkoriščeni limiti	15.641.978	19,17	5,11	8.833.525	8.804.722	n.p.

Legenda:

za leto 2000 in 2001 pri NKBM velja podatek za druge potencialne in prevzete obveznosti

Vir: Letna poročila bank, 2000, 2001, 2002 in 2003.

Glede na razpoložljive podatke ima v letu 2003 največ nečrpanih odobrenih kreditov NLB v višini 176,6 mlrd SIT, sledi ji NKBM z 72 mlrd SIT nečrpanih odobrenih kreditov in limitov, na zadnjem mestu pa je Gorenjska banka s 15,6 mlrd SIT odobrenih neizkoriščenih limitov. Koliko imajo Abanka Vipa, SKB Banka, Banke Celje in Banka Koper dejansko nečrpanih odobrenih

kreditov in limitov iz podatkov ne moremo razbrati, saj v svojih zunajbilančnih postavkah teh poslov, ne izkazujejo ločeno.

V letu 2003 predstavljajo nečrpani odobreni krediti NLB 10,20% vseh zunajbilančnih postavk NLB oziroma 10,28% njene bilančne vsote, nečrpani odobreni krediti in limiti NKBM 22,92% vseh zunajbilančnih postavk NKBM oziroma 13,24% njene bilančne vsote in odobreni neizkoriščeni limiti Gorenjske banke 19,17% vseh zunajbilančnih postavk Gorenjske banke oziroma 5,11% njene bilančne vsote.

Odstotka neizkoriščenih kreditnih obveznosti v zunajbilančnih postavkah oziroma v bilančni vsoti slovenskega bančnega sektorja zaradi nerazpoložljivosti podatkov ni mogoče izračunati. Na podlagi vzorca sedmih največjih bank v Sloveniji je mogoče izračunati zgolj približek (ker bilančna vsota treh bank znaša nekaj več kot 50% bilančne vsote bančnega sektorja, je približek relativno slab pokazatelj tovrstnih razmer) kot odstotek neizkoriščenih odobrenih kreditov in limitov treh slovenskih bank v zunajbilančnih postavkah oziroma bilančni vsoti slovenskega bančnega sektorja. Prvi količnik znaša 7,54%, medtem ko drugi 5,22%.

Pri ameriških komercialnih bankah se je po podatkih FDIC vrednost neizkoriščenih kreditnih obveznosti od 1992 do tretjega četrtletja 2003 početrila: v letu 1992 je vrednost le teh znašala 1.272,0 milijard USD, v tretjem četrtletju 2003 pa 5.527,5 milijard USD. Gre za 434,55-odstotno rast neizkoriščenih kreditnih obveznosti. Neizkoriščene kreditne obveznosti predstavljajo v tretjem četrtletju 2003 7,3% zunajbilančnih obveznosti oziroma 73,9% bilančne vsote vseh ameriških komercialnih bank (Saunders, Cornett, 2005, str. 363).

Pri bankah na območju EU po podatkih BSC predstavljajo v letu 2003 kreditne linije domačih bank 11,84%, medtem ko kreditne linije tujih bank 11,76% bilančne vsote bank na območju EU (EU Banking Sector Stability, 2005). Absolutnih podatkov ni na voljo.

3.2 Nekriti akreditivi

Dokumentarni akreditiv je tako plačilni instrument⁶ kot instrument zavarovanja. Varuje interese obeh pogodbenih strank. Kupcu zagotavlja, da bo banka prodajalcu izvršila plačilo po dokumentih, ki bodo dokazovali, da je bilo blago odpremljeno pravočasno, na pravi način, na pravi naslov in v pravi količini. Prodajalcu jamči plačilo za poslano blago v dogovorjenem roku, če izpolni akreditivne pogoje. Pri dokumentarnemu akreditivu stopi banka v aktivno vlogo, saj se z odprtjem akreditiva zaveže plačati vrednost dokumentov prodajalcu, če le ta izpolni pogoje. Vsa dokumentacija, priložena banki, mora biti pripravljena skrbno in po pravilih iz akreditiva (Holliwel, 1998, str. 68).

Pri izdaji akreditiva banka nalogodajalcu zaračuna nadomestilo za obdelavo vloge in za odprtje akreditiva. V tem primeru mora nalogodajalec – uvoznik imeti ustrezno kritje na poslovnem računu. Kritje vodi na posebnem kontu. Gre za izločena sredstva. Odprtje akreditiva s kritjem tako ne povečuje izpostavljenosti banke do nalogodajalca.

V primeru, da nalogodajalec nima kritja na poslovnem računu, banka odobri kreditno linijo za kritje akreditiva. Banka za prevzeto tveganje neplačila nalogodajalcu zaračuna nadomestilo⁷. V

⁶ Način plačila je lahko: a) vnaprejšnje plačilo ali avans, b) potrjeni dokumentarni akreditiv, c) dokumentarni akreditiv, d) plačilna garancija, e) standby akreditiv, f) dokumentarni inkaso, g) menica, in h) plačilo na odprt račun.

⁷ Nadomestilo za pregled dokumentov in za plačilo v/ iz tujine sta enkratna, medtem ko sta nadomestilo za odprtje akreditiva in za prevzeto tveganje zaračunana trimesečno vnaprej.

kolikor nalogodajalec ne zagotovi kritja na poslovnem računu najkasneje na dan plačila banke po akreditivu, se kredit avtomatično črpa v ustreznem znesku. Kreditna linija je ponavadi v višini akreditiva. Črpani kredit se vodi kot klasični kredit in se izkazuje v bilanci. Banka za prevzeto kreditno tveganje zaračunava obrestno mero, ki ustreza boniteti nalogodajalca.

Plačilo z dokumentarnim akreditivom je zanesljivo samo toliko, kolikor je zanesljiva poslovna banka. V primeru, da je akreditiv odprla banka v državi kupca, ki ima visoko deželno tveganje oziroma tveganje, ki je nesprejemljivo za prodajalca, prodajalec zahteva, da ga potrdi banka, ki je zanj sprejemljiva. S potrditvijo akreditiva potrdilna banka do upravičenca skupaj z akreditivno banko prevzema solidarno obvezo plačila po akreditivu. Upravičenec ima možnost, da akreditivne dokumente predloži akreditivni oziroma izplačilni banki⁸ ali pa neposredno potrdilni banki (Falatov, 1998, str. 27).

V primeru potrditve akreditiva potrdilna banka prevzame tveganje neplačila banke, ki je akreditiv odprla. Poleg nadomestila za pregled dokumentov, prilivne in avizirne provizije banka zaračuna še nadomestilo za konfirmacijo akreditiva, ki je odvisno od bonitete banke (Interno gradivo NLB, 2000a).

3.2.1 Tveganja

Pri dokumentarnih akreditivih, ki imajo kritje v kreditni liniji, so banke izpostavljene enakim tveganjem kot pri kreditnih linijah: kreditnemu tveganju oziroma tveganju neplačila, obrestnemu tveganju, tveganju, ki je povezan s črpanjem, tveganju, ki je povezan z restriktivno politiko ali restriktivnim odnosom bank do posojanja (Glej str. 9-10).

3.2.2 Nekriti akreditivi pri slovenskih bankah

Iz tabele 2 je razvidno, da sedem največjih bank ne uporablja enotne terminologije, vendar menim, da tu z razliko od predhodnega finančnega instrumenta, t.j. neizkoriščenih kreditnih obveznosti, ne prihaja do vsebinskih razhajanj. Ne glede na to ali gre za akreditive ali pa za nekrite akreditive, gre v obeh primerih za akreditive brez kritja, saj zgolj nekriti akreditivi predstavljajo potencialno obveznost banke.

⁸ Potrdilna banka nastopa kot korespondenčna banka akreditivne banke v državi prodajalca, ki istočasno nastopa tudi kot izplačilna banka.

Tabela 2: Nekriti akreditivi pri sedmih največjih bankah v Sloveniji v obdobju od 2000 do 2003 v tisoč SIT in za leto 2003 v odstotku zunajbilančnih postavk (ZP) in bilančne vsote (BV) banke oziroma bančnega sektorja.

Banka	Dobesedni navedki iz poslovnih poročil bank	31.12.2003	% ZP	% BV	31.12.2002	31.12.2001	31.12.2000
Abanka Vipa	akreditivi	5.673.305	1,03	1,31	3.989.408	n.p.	n.p.
NLB	nepokriti dokumentarni akreditivi	3.298.675	0,19	0,19	2.129.751	1.924.455	3.434.726
Banka Koper	možne obveznosti iz naslova akreditivov in indosamentov ⁹	2.789.805	1,66	0,91	3.634.423	3563980	3.327.575
NKBM	nepokriti dokumentarni akreditivi	2.161.104	0,69	0,40	3.334.687	1.805.987	1.404.110
Banka Celje	akreditivi	1.727.485	0,33	0,53	1.963.451	1.957.007	1.814.021
SKB Banka	akreditivi	1.277.490	0,49	0,33	615.229	187.000	15.032
Gorenjska banka	nepokriti akreditivi	449.829	0,55	0,15	1.452.267	529.802	944.622
<i>Skupaj</i>		<i>17.827.522</i>	<i>0,50</i>	<i>0,34</i>	<i>17.119.216</i>	<i>9.968.231</i>	<i>10.940.086</i>

Vir: Letna poročila bank, 2001, 2001, 2002 in 2003.

V letu 2003 ima največ nekritih akreditivov Abanka Vipa v višini 5,7 mlrd SIT, kar je 1,03% vseh zunajbilančnih postavk Abanke Vipa oziroma 1,3% njene bilančne vsote. Sledi ji NLB s 3,3 mlrd SIT nekritih akreditivov, kar predstavlja 0,19% vseh zunajbilančnih postavk NLB in 0,19% njene bilančne vsote. Na zadnjem mestu je Gorenjska banka z 0,45 mlrd SIT nekritih akreditivov, kar je 0,55% vseh zunajbilančnih postavk Gorenjske banke oziroma 0,15% njene bilančne vsote.

Kolikšen je odstotek nekritih akreditivov v zunajbilančnih postavkah oziroma v bilančni vsoti slovenskega bančnega prostora, zaradi nerazpoložljivosti zbirnih podatkov s strani Banke Slovenije ni moč izračunati. Na podlagi vzorca sedmih največjih bank v Sloveniji je mogoče izračunati zgolj približek (ker bilančna vsota vseh sedmih bank znaša 79,5% bilančne vsote bančnega sektorja, je približek relativno dober pokazatelj tovrstnih razmer) kot odstotek nekritih akreditivov sedmih največjih slovenskih bank v zunajbilančnih postavkah oziroma bilančni vsoti slovenskega bančnega sektorja. Prvi količnik znaša 0,50%, medtem ko drugi znaša 0,34%.

Pri ameriških komercialnih bankah se je po podatkih FDIC vrednost nekritih akreditivov v obdobju od 1992 do tretjega četrtletja 2003 nekoliko zmanjšala in sicer iz 28,1 milijard USD na 23,3 milijard USD. V tretjem četrtletju 2003 je odstotni delež nekritih akreditivov v zunajbilančnih postavkah oziroma bilančni vsoti vseh ameriških komercialnih bank zanemarljivo majhen in znaša 0,03% oziroma 0,31% (Saunders, Cornett, 2005, str.363).

V publikacijah, ki jih izdaja ECB, podrobnejši zunajbilančni podatki kot razčlenitev na kreditne linije, garancije in ostale prevzete finančne obveze ter derivative niso objavljeni.

Akreditivi so po eni strani klasična, torej starejša, vrsta bančnih proizvodov in so kot taki relativno manj finančno zanimivi in dobičkonosni kot izvedeni finančni instrumenti, po drugi strani pa je Slovenija geografsko in zadnja leta tudi poslovno povezana s slabše razvitimi finančnimi trgi vzhodne Evrope, kjer slovenski kupci »vzhodno-evropski« akreditiv v večini primerov potrdijo s strani sprejemljivejše, torej slovenske banke (Glej Pril. 1). Večje rasti nekritih akreditivov v Sloveniji ni moč pričakovati. Upad nekritih akreditivov na račun

⁹ Vsaka menica se lahko prenese z indosamentom. Z indosamentom se prenašajo vse pravice, ki izvirajo iz menice (Falatov, 1999, str. 159).

»strarosti« proizvoda je izenačen z rastjo nekritih akreditivov na račun finančnih trgov vzhodne Evrope.

3.3 Storitvene in finančne garancije

Bančna garancija je abstraktna, samostojna obveznost banke, da bo na zahtevo upravičenca po garanciji za plačilo na prvi poziv plačala garancijski znesek brez ugovorov in preverjanja izpolnjevanja določil iz osnovnega posla med pogodbenima strankama, naročnikom in upravičencem po garanciji.

Iz tega sledijo naslednje lastnosti bančnih garancij (<http://www.sbaza.net/index.php?nacin=znanst&z1=5&z2=0&gradivo=501>, 2005):

- so brezpogojne,
- nepreklicne v predvidenem roku,
- vedno le denarna obveznost,
- nikoli ne jamči dejanske izvedbe del,
- in z denarno odškodnino, če se dela ne opravijo.

Poznamo različne vrste garancije (Falatov, 1997, str.18):

1. za zavarovanje plačila, t.j. plačilna garancija,
2. za zavarovanje vračila avansa pri neizpolnjevanju obveznosti, za katere je bil avans dan, tj. avansna garancija,
3. za zavarovanje resnosti ponudbe, če gre za natečaj na tenderskem razpisu, tj. garancija za resnost ponudbe,
4. za zavarovanje dobre izvedbe poslov pri prevzemu določenih del ali pridobitev poslov na tenderskem razpisu, tj. garancija za dobro izvedbo del,
5. in za zavarovanje odprave morebitnih napak pri poslih investicijskih del, tj. garancija za odpravo napak.

Pri izdaji garancije banka nalogodajalcu zaračuna nadomestilo za obdelavo vloge in za prevzeto tveganje neplačila, ki je odvisno od bonitete nalogodajalca. Ponavadi banka zahteva dodatno zavarovanje v obliki depozita, zastave nepremičnine, vrednostnih papirjev ali odstopa terjatev. Ker predstavljajo finančne garancije večje tveganje kot storitvene garancije, banke ponavadi vztrajajo pri boljšem in večjem zavarovanju. Storitvene in finančne garancije se v skladu s predpisi štejejo med zunajbilančne postavke; prve se zaradi manjšega tveganja v izračun velike izpostavljenosti po 81. členu Zakona o bančništvu vključujejo v višini 50%, medtem ko se druge zaradi višjega tveganja vključujejo v višini 100% v izpostavljenost banke do komitenta. V kolikor nalogodajalec ne poravnava osnovne obveznosti ob zapadlosti garancije in ker je banka dolžna na prvi poziv poravnati znesek, se zunajbilančna obveznost banke prenese v bilanco stanja.

Kot velja pri dokumentarnemu akreditivu, je tudi garancija zanesljiva samo toliko, kolikor je zanesljiva poslovna banka. V primeru, da je garancijo izdala banka v državi uvoznika - kupca, ki ima visoko deželno tveganje oziroma tveganje, ki je nesprejemljivo za izvoznika - prodajalca, prodajalec zahteva, da jo potrdi banka, ki je zanj sprejemljiva. S potrditvijo oziroma konfirmacijo garancije izvoznikova banka prevzame tveganje neplačila tuje banke. Poleg nadomestila za obdelavo zahtevka banka zaračuna še nadomestilo za konfirmacijo garancije, ki je odvisno od bonitete banke.

Poleg garancij banke izdajajo tudi zavezujoče obljube za izdajo garancij z enakimi lastnostmi kot zavezujoče obljube za odobritev kredita (Glej str. 7-8). Na podlagi delovnih izkušenj lahko trdim, da se zavezujoče obljube za izdajo garancij ne izdajajo pogosto.

3.3.1 Standby akreditiv

Standby akreditiv je izdelek ameriške bančne prakse. Ker po svoji funkciji in vsebini nadomešča bančno garancijo, plačljivo na prvi poziv, je smiselno, da ga omenjamo v tem sklopu. Pri standby akreditivu se akreditivna banka zavezuje, da bo upravičencu izplačala določen denarni znesek, če ji ta predloži pisno izjavo, da nasprotna pogodbeni stranka svoje pogodbene obveze ni izpolnila. V akreditivu se poleg omenjene pisne izjave zahteva tudi predložitev menice, trasirane na banko, ki se glasi na akreditivni znesek. Omenjena menica nima menično-pravne funkcije, temveč služi banki kot pobotnica za izplačani znesek (Falatov, 1998, str. 34).

Standby akreditiv je za banke enostavnejši, ker se pri poslovanju z njimi uporabljajo Enotna pravila in običaji za dokumentarne akreditive in ne zahtevna zakonodaja vpletenih držav, povrh pa imajo standby akreditivi vedno tudi rok zapadlosti. Je soroden garanciji s to razliko, da akreditiv predstavlja primarno obveznost banke izdajateljice ob predložitvi ustreznih dokumentov, medtem ko garancija predstavlja sekundarno obveznost banke za plačilo šele na podlagi dejstva, da primarni dolžnik svoje obveznosti ni poravnal (Interno gradivo NLB, 2000, str. 16).

3.3.2 Tveganja

Pri garancijah nastopi kreditno, valutno in obrestno tveganje, v primeru zapadlosti garancije v plačilo z res velikim zneskom pa tudi likvidnostno tveganje, v kolikor banka nima dovolj likvidnostnih sredstev. Menim, da je kreditno tveganje tu najpomembnejše in se pri finančnih garancijah tudi v celoti pripoznava (Glej str. 15). Finančne garancije predstavljajo zavarovanje pred tveganjem neplačila terjatev, kredita, carinskih dajatev oz. vračila plačanega avansa. Pri tem je znesek garancije v višini odprtih terjatev do prodajalca oz. uvoznih poslov v določenem obdobju oz. zneska avansa, v primeru kredita pa je znesek povečan za obresti in pripadajoče stroške. Storitvene garancije nasprotno predstavljajo zavarovanje proti negotovosti in slabi kvaliteti storitve. Ker je znesek garancij ponavadi 5-10% pogodbene vrednosti posla, predstavljajo storitvene garancije bankam manjše kreditno tveganje. Kreditno tveganje se pri storitvenih garancijah pripoznava v višini 50%.

3.3.3 Storitvene in finančne garancije pri slovenskih bankah

Iz tabele 3 je razvidno, da banke uporabljajo enotno terminologijo. Prav tako je iz letnih poročil razvidno, da so banke v Sloveniji pri razčlenjevanju garancij po vrstah, valutah in ročnosti najbolj enotne.

Tabela 3: Garancije (storitvene in finančne) pri sedmih največjih bankah v Sloveniji v obdobju od 2000 do 2003 v tisoč SIT in za leto 2003 v odstotku zunajbilančnih postavk (ZP) in bilančne vsote (BV) banke oziroma bančnega sektorja.

Banka	Dobesedni navedki iz poslovnih poročil bank	31.12.2003	% ZP	% BV	31.12.2002	31.12.2001	31.12.2000
NLB	garancije	216.241.349	12,49	12,60	168.148.833	136.665.638	63.718.111
NKBM	garancije	41.176.640	13,10	7,57	36.788.512	30.408.925	24.055.719
Abanka Vipava	garancije	39.549.323	7,16	9,15	33.850.993	n.p.	n.p.
SKB Banka	garancije	21.705.678	8,35	5,54	20.854.531	30.766.057	32.766.401
Banka Celje	garancije	17.430.028	3,37	5,37	14.986.962	14.569.602	18.864.289
Banka Koper	garancije	11.329.819	6,76	3,71	9.523.035	14.220.557	10.325.534
Gorenjska banka	garancije	3.985.720	4,89	1,30	1.964.617	4.415.909	1.898.578
<i>Skupaj</i>		<i>351.418.557</i>	<i>10,03</i>	<i>6,95</i>	<i>286.117.483</i>	<i>231.046.688</i>	<i>151.628.632</i>

Vir: Letna poročila bank, 2001, 2001, 2002 in 2003.

V letu 2003 je največ garancij v višini 216,2 mlrd SIT izdala NLB, sledita ji NKBM z 41,2 mlrd SIT izdanih garancij in Abanka Vipava z 39,5 mlrd SIT, na zadnjem mestu pa je Gorenjska banka s 3,9 mlrd SIT izdanih garancij. Pri NLB in SKB banki je znesek finančnih garancij skoraj dvakrat večji kot pri storitvenih garancijah, medtem ko je pri ostalih bankah v Sloveniji razen Gorenjske banke, kjer sta deleža izenačena, obratno (Glej Pril. 2).

Ker je NLB od vseh slovenskih bank najbolj prepoznavna v svetu in ker ima tudi najvišjo bonitetno oceno, bi lahko absolutno prevlado pri izdajanju garancij nad vsemi ostalimi slovenskimi bankami iskali v slednjem: višja bonitetna ocena omogoča ne samo večjo privlačnost banke garanta s strani nalogodajalca, ampak tudi večjo cenovno konkurenčnost, saj so njeni stroški zadolževanja nižji kot pri banki z nižjo bonitetno oceno (Saunders, Cornett, 2003, str. 335).

V letu 2003 predstavljajo izdane garancije NLB 12,49% vseh zunajbilančnih postavk oziroma 12,60% njene bilančne vsote, izdane garancije NKBM 13,10% vseh zunajbilančnih postavk oziroma 7,57% njene bilančne vsote in izdane garancije Gorenjske banke 4,89% vseh zunajbilančnih postavk oziroma 1,30% njene bilančne vsote.

Kolikšen je odstotek izdanih garancij v zunajbilančnih postavkah oziroma v bilančni vsoti slovenskega bančnega prostora, zaradi nerazpoložljivosti zbirnih podatkov s strani Banke Slovenije ni moč izračunati. Na podlagi vzorca sedmih največjih bank v Sloveniji je mogoče izračunati zgolj približek (ker bilančna vsota vseh sedmih bank znaša 79,5% bilančne vsote bančnega sektorja, je približek relativno dober pokazatelj tovrstnih razmer) kot odstotek izdanih garancij sedmih največjih slovenskih bank v zunajbilančnih postavkah oziroma bilančni vsoti slovenskega bančnega sektorja. Prvi količnik znaša 10,03%, medtem ko znaša drugi 6,95%.

Pri ameriških komercialnih bankah se je po podatkih FDIC vrednost standby akreditivov in garancij, izdanih s strani tujih podružnic ameriških komercialnih bank, od 1992 do tretjega četrtletja 2003 podvojila: v letu 2000 je znašal znesek 147,6 milijard USD, medtem ko je v tretjem četrtletju 2003 znašal 302,8 milijard USD. Torej gre za 205-odstotno rast standby akreditivov in garancij. Pri tem bi rada omenila, da sta oba zneska zmanjšana za znesek tistih

standby akreditivov in garancij, izdanih s strani tujih podružnic ameriških komercialnih bank, ki so bili nadalje prodani tretjim osebam preko participacij (Saunders, Cornett, 2005, str. 363).

Kljub relativno visoki rasti je njihov strukturni odstotek majen. V tretjem četrtletju 2003 je le ta znašal 0,5% zunajbilančnih postavk oziroma 4,82% bilančne vsote vseh ameriških komercialnih bank (Saunders, Cornett, 2005, str.363).

Pri bankah na območju EU po podatkih BSC predstavljajo v letu 2003 garancije in ostale prevzete finančne obveze domačih bank 5,80% bilančne vsote bank na območju EU, garancije in ostale prevzete finančne obveze tujih bank pa 6,86% (EU Banking Sector Stability, 2005). Pri tem naj omenim, da ECB ne objavlja podrobnejših zunajbilančnih podatkov kot razčlenitev na kreditne linije, garancije in ostale prevzete finančne obveze ter derivative.

3.4 Avalirane in akceptirane menice

Menica je obligacijski vrednostni papir, ki se glasi na določeno vsoto denarja, s katero se izdajatelj zaveže, da bo sam ali kdo tretji po njegovem nalogu upravičenemu imetniku menice izplačal vsoto denarja v določenem času in na določenem kraju.

Z uvedbo novih plačilnih instrumentov (točneje ob prehodu plačilnega prometa iz Agencije za plačilni promet na poslovne banke) je menica prenehala obstajati kot plačilni inštrument, medtem ko se kot inštrument zavarovanja plačila še naprej uporablja v bančnem svetu. Prav tako se banke vse intenzivneje ukvarjajo z lombardnimi posli, posli eskotiranja in forfeitiranja, kjer se srečujejo z menico kot vrednostnim papirjem.

Menični eskont je prodaja menične terjatve pred dospelostjo brez izključitve regresne odgovornosti prodajalca, medtem ko je forfeitiranje z izključitvijo regresne pravice (Falatov, 2005, str. 79). V obeh primerih se menične terjatve prenesejo na novega meničnega upnika, pri čemer posel eskonta ne predstavlja definitivnega odkupa menične terjatve. V kolikor kupec ob dospelosti ne plača, je prodajalec ob dospelosti kot regresni menični upnik dolžan vrniti eskontni banki. Gre za nekakšno »odobritev kredita«.

Forfeitiranje se izkazuje bilančno, medtem ko se menični eskont knjiži izvenbilančno, ker do dospelosti obstaja tveganje vračila eskontiranega zneska menične terjatve. V kolikor banka prenese menično terjatev na novega meničnega upnika – indosatarja, le ta indosamente na menicah izkazuje izvenbilančno.

Poleg indosamentov na menici se zunajbilančno izkazujejo tudi avali in akcepti menic. Oba menična dejanja sta predstavljena v nadaljevanju. Avalirane in akceptirane menice niso pogosti bančni proizvodi, se pa sem ter tja pojavi primer, ko eskontna banka eskontira menico samo, če je menica opremljena z bančnim akceptom ali avalom. Tu gre predvsem za menice kreditno manj sposobnih gospodarskih družb ali pa so te družbe iz držav, ki imajo za prodajalca nesprejemljivo deželno tveganje .

3.4.1 Aval menice

Z avalom banka jamči za plačilo obveznosti meničnega dolžnika (komitenta banke) na dan dospelosti. Avalirano menico lahko imetnik proda na trgu. Tržna vrednost menice je odvisna od

bonitete banke. Pred avaliranjem menice, pri kateri je plačilni kraj v tujini, mora banka oceniti vpliv možnega trgovanja na tujem finančnem trgu s to menico na boniteto banke in s tem posredno na ceno deviznih virov za banko (Interno gradivo NLB, 2003a). Aval se nanaša samo na plačilo meničnega zneska in ne na akceptiranje menice.

Ker banka avalist jamči za plačilo meničnega zneska, se aval menice izkazuje zunajbilančno. Banka avalist jamči primarno, saj njegova obveza velja tudi tedaj, ko je menična obveza osebe, za katero je aval dan, nična (Falatov, 1999, str. 64). Tovrstni inštrument predstavlja kar precej veliko tveganje za banke in je v zunajbilanci tehtan s 100-odstotno utežjo. Ko banka avalist izpolni obvezo plačila po menici, postane regresni upnik, znesek iz zunajbilance pa se prenese v bilanco.

3.4.2 Akcept menice

Akcept ali sprejem menice je pisna izjava trasata na menici, s katero se zaveže, da bo plačal menično vsoto ob njeni dospelosti. Z akceptiranjem menice postane banka glavni menični zavezanec. Menični upnik terja najprej banko akceptnico. Akceptirano menico lahko imetnik proda na trgu s tem, da je vrednost menice odvisna od bonitete banke akceptnice. Pred akceptiranjem menice, pri kateri je plačilni kraj v tujini, mora banka oceniti vpliv možnega trgovanja na tujem finančnem trgu s to menico na boniteto banke in s tem posredno na ceno deviznih virov za banko (Interno gradivo NLB, 2003a).

Uradnik akcept napiše na menico z besedo » priznavam, sprejeto ali podobno«, včasih pa je dovolj že podpis. Za čas do dospelosti, ko obveznost banke akceptnice za plačilo meničnega zneska miruje, se akcept menice izkazuje zunajbilančno. Akcept menice predstavlja veliko tveganje za banko in je v zunajbilančni evidenci prav tako tehtan s 100-odstotno utežjo.

Banka za aval in akcept menice zaračuna nadomestilo za prevzeto tveganje neplačila. Pri aval menici je tveganje za banko enako kot pri garanciji, medtem ko je pri akceptu menice tveganje enako kot pri kreditu (Interno gradivo NLB, 2003a).

3.4.3 Avalirane in akceptirane menice pri slovenskih bankah

Iz tabele 4 je razvidno, da zgolj NLB in Abanka ločeno izkazujeta avalirane in akceptirane menice, medtem ko ostalih pet največjih bank ne. Znesek avaliranih in akceptiranih menic pri posameznih bankah je premajhen, da bi ga posebej izkazovale in je najverjetneje izkazan med postavkami kot sta prevzete nepreklicne obveznosti in ostalo.

Podobna slika se pojavlja tudi pri ameriških komercialnih bankah, kjer po podatkih FDIC ni zaslediti, da bi le te posebej izkazovale avalirane in akceptirane menice. Da je temu tako, v veliki meri pripomore tudi dejstvo, da je ček v Ameriki v precejšnji meri izpodrinil menico (Falatov, 1999, str. 73).

Tabela 4: Avalirane in akceptirane menice pri sedmih največjih bankah v Sloveniji v obdobju od 2000 do 2003 v tisoč SIT.

Banka	Dobesedni navedki iz poslovnih poročil bank	31.12.03	31.12.02	31.12.01	31.12.00
NLB	avalirane in akceptirane menice	4.024.168	1.582.753	1.022.595	1.568.265
NKBM	ostalo	2.000.000	2.000.000	n.p.	n.p.
Abanka Vipava	avali	0	8.128	n.p.	n.p.
SKB Banka	prevzete nepreklicne obveznosti	50.963.462	35.018.004	30.072.538	21.558.347
Banka Koper	prevzete nepreklicne obveznosti	43.138.998	69.099.811	66.102.542	17.626.505
Banka Celje	Prevzete nepreklicne obveznosti	27.634.281	27.709.940	23.923.574	15.062.258
Gorenjska banka	avalirane in akceptirane menice	0	0	n.p.	n.p.

Vir: Letna poročila bank, 2001, 2001, 2002 in 2003.

3.5 Izvedeni finančni instrumenti

Izvedeni finančni instrumenti so pravice, katerih cena je posredno ali neposredno odvisna od cene vrednostnega papirja, tujih valut oziroma višine obrestne mere (Zakon o bančništvu, 1999).

Pri izvedenih finančnih instrumentih se pojavlja zunajbilančno tveganje računovodske izgube, ki lahko nastopi zaradi kreditnega ali tržnega tveganja. Zaradi tega se morajo kreditni izvedeni finančni instrumenti posebej pripoznati, z izračunavanjem kreditne nadomestitvene vrednosti pa se tvegana zunajbilanca lahko precej poveča. Ostale vrste izvedenih finančnih instrumentov se morajo v zunajbilančni evidenci pripoznati po pogodbeni vrednosti (Delaney, Epstein, Nach, et al, 2002, str. 169).

3.5.1 Kreditna nadomestitvena vrednost

Po najnovejših podatkih BIS je tržna vrednost samo izvedenih finančnih instrumentov OTC v aprilu 2004 dosegla 1.880 mlrd USD, kar po velikosti presega bruto domači proizvod Velike Britanije iz leta 2003. Od tega je povprečni dnevni promet z zamenjavami OTC obsegal 944 mlrd USD, kar je 53% celotnega prometa na medvalutnih trgih. Prav zaradi izjemno povečanega obsega trgovanja z izvedenimi finančnimi instrumenti, je kreditno tveganje le teh vse bolj pomembno (Piškurič, 2004, str. 35).

Tržna vrednost izvedenih finančnih instrumentov je veliko manjša od nominalne vrednosti posla in na prvi pogled niti ni očitno, da s seboj nosijo kreditno tveganje. Izvedeni finančni instrumenti so ponavadi zastavljeni tako, da je ob sklenitvi posla njihova tržna vrednost enaka 0, kar nadalje pomeni, da je kreditna izpostavljenost izvedenega finančnega instrumenta nič. Od takrat dalje in vse do zapadlosti pa se njihova tržna vrednost spreminja (Piškurič, 2004, str. 35).

Tudi po sklepu Banke Slovenije velja, da banka pri sklepanju izvedenih finančnih instrumentov ni izpostavljena kreditnemu tveganju za celotno vrednost, določeno v pogodbi, temveč le za morebitne stroške za nadomestitev denarnega toka odprte pozicije v primerih neizpolnitve pogodbenih obveznosti s strani druge pogodbene stranke pri pogodbah s pozitivno vrednostjo

(Sklep Banke Slovenije o izračunu kapitala, kapitalskih zahtev in kapitalske ustreznosti bank in hranilnic, 1999).

Pozitivna vrednost je enaka trenutni tržni vrednosti nominale (izračunani po tečaju spot) minus sedanji vrednosti zneska za plačilo ob zapadlosti. V resnici je kreditna izpostavljenost izvedenih finančnih instrumentov sestavljena ne le iz trenutne izpostavljenosti, temveč tudi iz potencialne (prihodnje) izpostavljenosti (Piškurič, 2004, str. 36). Da gre pri tem za slučajno spremenljivko, kaže na kompleksnost izračuna.

Kreditna nadomestitvena vrednost je odvisna od roka zapadlosti pogodbe, spremenljivosti obrestnih mer in cen, na katerih temelji določena vrsta instrumenta. Za izračun nadomestitvenih vrednosti lahko banke izberejo metodo originalne zapadlosti ali metodo tekoče izpostavljenosti. Pri metodi originalne izpostavljenosti se v odvisnosti od vrste instrumenta in roka zapadlosti osnovne nominalne vrednosti instrumentov pomnožijo z določenimi konverzijskimi faktorji. Pri metodi tekoče izpostavljenosti se izračuna tekoče nadomestitvene stroške s prevrednotenjem vseh pogodb s pozitivno vrednostjo in z uporabo tekočih cen na trenutne tržne vrednosti (trenutne izpostavljenosti) in prišteje oziroma doda še ocenjeno potencialno izpostavljenost za preostali čas do zapadlosti pogodbe. Zneski za potencialno izpostavljenost v prihodnosti se računajo z uporabo določenih odstotkov na osnovno (nominalno) vrednost pogodb, ki so razdeljene po preostali zapadlosti (Doles, 2005, str. 15).

Po izračunu kreditnih nadomestitvenih vrednosti za zunajbilančne postavke se ti zneski pomnožijo s stopnjo tveganja za bilančne postavke, ki se jih izbere v odvisnosti od druge pogodbene stranke in se vključijo v izračun tveganju prilagojene aktive (Doles, 2005, str 15).

3.5.2 Tveganja

Banke so pri sklepanju izvedenih finančnih instrumentov izpostavljene različnim tveganjem (Sklep o kapitalski ustreznosti borzno posredniške družbe, 2002):

- posebnemu in splošnemu tveganju spremembe cen izvedenih finančnih instrumentov, pri čemer je posebno tveganje povezano, na primer, z izdajateljem dolžniškega finančnega instrumenta, medtem ko je splošno tveganje povezano s splošno ravnijo obrestnih mer,
- tveganju neizpolnitve nasprotne stranke, ki zajema tako tveganje zaradi zamude izpolnitve nasprotne stranke kot tudi tveganje časovne neusklajenosti plačila in izročitve:
 - o pri tveganju zaradi zamude izpolnitve nasprotne stranke gre za to, da terjatev, ki je že zapadla v poravnavo, dolžnik še ni izpolnil oziroma ni izpolnil v celoti,
 - o pri tveganju časovne neusklajenosti pa gre za to, da je banka obveznost že izpolnila, nasprotna stranka pa še ne oziroma jo je izpolnila v manjši meri kakor banka,
- in tveganju neizpolnitve nasprotne stranke iz naslova terjatev za plačilo nadomestil, provizij in kritij za izvedene finančne instrumentov z dnevним obračunom in plačevanjem.

Tveganje neizpolnitve nasprotne stranke je večje v primeru časovno prenesenih pogodb, saj so nestandardne, sklenjene na bilateralni osnovi. Ves denarni tok se zgodi naenkrat, ob zapadlosti pogodbe in brez zunanjih garancij v primeru, da ena od strank ne izpolni pogodbenih obveznosti. Nasprotno so terminske pogodbe standardizirane, denarni tok se prerazporedi

dnevno ob koncu trgovanja in z garancijo borze. Termenske pogodbe so netvegane, medtem ko so opcije¹⁰ in zamenjave podvržene tveganju neizpolnitve nasprotne stranke. Na splošno velja za »OTC pogodbe«, da tovrstno tveganje narašča s časom do zapadlosti, spremenljivostjo obrestnih mer, deviznih tečajev in cen, na katerih temelji določena vrsta finančnega instrumenta (Saunders, Cornett, 2003, str. 335).

Tu govorimo o t. i. pogojnem kreditnem tveganju, ki nastopi, ko finančna institucija poveča svojo odprto pozicijo iz naslova časovno prenesenih pogodb, zamenjav in/ ali opcij. Omenjeno tveganje je povezano s tveganjem neizpolnitve nasprotne stranke (Saunders, Cornett, 2003, str. 335).

3.5.3 Izvedeni finančni instrumenti pri slovenskih bankah

Iz tabele 5 je razvidno, da je kreditna nadomestitvena vrednost izvedenih finančnih instrumentov veliko manjša od pogodbene vrednosti.

Tabela 5: Kreditna nadomestitvena vrednost in pogodbena vrednost izvedenih finančnih instrumentov pri sedmih največjih bankah v Sloveniji v letu 2003 v tisoč SIT in odstotek pogodbene vrednosti izvedenih finančnih instrumentih v zunajbilančnih postavk (ZP) oziroma bilančne vsote (BV) banke.

Dobesedni navedki iz poslovnih poročil bank	NLB	NKBM	Abanka Vipa	SKB Banka	Banka Koper	Banka Celje	Gorenjska banka
pogodbena vrednost izvedenih finančnih instrumentov	948.058.714	184.576.331	71.560.686	141.284.656	23.608.532	51.583.488	11.858.933
kreditna nadomestitvena vrednost	4.954.255	134.937	1.165.581	67.417.604	326.238	1.019.106	11.858.933
promptne kupoprodaje deviz in drugo	382.912.132	12.438.514	387.431.498	44.685.581	86.691.784	418.741.513	15.154.320
tvegane potencialne obveznosti	405.110.347	117.542.842	94.375.558	141.364.234	57.584.860	48.185.646	55.144.976
<i>zunajbilančne postavke po metodologiji BS</i>	<i>1.731.126.938</i>	<i>314.422.750</i>	<i>552.202.161</i>	<i>259.916.867</i>	<i>167.558.938</i>	<i>517.491.541</i>	<i>81.575.699</i>
% pogodbena vrednost/ BS	55,21	33,93	16,55	36,07	7,72	15,89	3,88
% pogodbena vrednost/ ZP	54,77	58,70	12,96	54,36	14,09	9,97	14,54

Opomba: Tvegane potencialne obveznosti so prikazane v skladu s Sklepom o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic. Razliko do celotnih zunajbilančnih postavk banke, ki je prikazana v skladu s SRS 30, sem dobila tako, da sem odštela razliko med pogodbeno vrednostjo izvedenih finančnih instrumentov in njihovo kreditno nadomestitveno vrednostjo. Dobljena razlika predstavlja promptne kupoprodajne devize, sredstva dana v zastavo, depoje in druge prevzete obveznosti.

Vir: Letna poročila bank, 2003.

Po pogodbeni vrednosti je imela v letu 2003 daleč največ izvedenih finančnih instrumentov NLB in sicer 948 mlrd SIT, kar predstavlja 54,77% zunajbilančnih postavk in 55,21% njene

¹⁰ Poznamo tudi standardizirane opcije. Le te niso podvržene tveganju neizpolnitve nasprotne stranke.

bilančne vsote¹¹. NKBM je imela v istem letu 184,6 mlrd SIT izvedenih finančnih instrumentov, kar predstavlja 58,7% zunajbilančnih postavk in 33,93% njene bilančne vsote. Nadalje ima SKB banka 141,3 mlrd SIT izvedenih finančnih instrumentov, kar predstavlja 54,4% zunajbilančnih obveznosti in 36% njene bilančne vsote.

Kolikšen je odstotek izvedenih finančnih instrumentov v zunajbilančnih postavkah oziroma v bilančni vsoti slovenskega bančnega prostora zaradi nerazpoložljivosti zbirnih podatkov s strani Banke Slovenije, ni moč izračunati. Na podlagi vzorca sedmih največjih bank v Sloveniji je zgolj mogoče izračunati približek (ker bilančna vsota vseh sedmih bank znaša 79,5% bilančne vsote bančnega sektorja, je približek relativno dober pokazatelj tovrstnih razmer) kot odstotek izvedenih finančnih instrumentov sedmih največjih slovenskih bank v zunajbilančnih postavkah oziroma bilančni vsoti slovenskega bančnega sektorja. Ta predstavlja 40,88% zunajbilančnih postavk oziroma 28,33% bilančne vsote bančnega sektorja.

Zaradi nerazpoložljivih podatkov po vrstah izvedenih finančnih instrumentov, namreč nekatere od sedmih največjih bank ne razčlenjujejo izvedenih finančnih instrumentov po vrstah samo za banko, temveč skupaj za njeno skupino, in zaradi nerazpoložljivosti zbirnih podatkov s strani BS ni mogoče natančno izračunati strukturne deleže. Lahko zgolj nakažem, da je trg opcij najmanj razvit, največ poslov pa je iz naslova promptnih in terminskih prodaj deviz BS, t.i. repo poslov, katere BS uporablja za uravnavanje likvidnosti bančnega sistema.

Slovenske banke šele v zadnjem času aktivneje uporabljajo devizne zamenjave. Deloma je razlog za to Sklep o neizravnanih aktivnih in pasivnih postavkah banke v tujem denarju (o odprti devizni poziciji banke), ki predpisuje največjo odprto pozicijo banke, deloma pa tudi natančnejše planiranje prihodnjih deviznih prilivov in odlivov. Glede na prej omenjeni sklep kratka in dolga devizna pozicija banke ne sme presegati 20% njenega kapitala (oziroma povprečna mesečna odprta pozicija ne sme presegati 10% kapitala banke). Z namenom uravnavanja svoje odprte pozicije banke uporabljajo instrument devizne zamenjave. Banka Slovenije ta instrument imenuje začasna prodaja deviz z obvezno povratno prodajo, oziroma začasni odkup deviz z obveznim povratnim odkupom. Prvi del devizne zamenjave (promptni posel) se namreč že čez dva dni izkaže v premoženjski bilanci banke in ji ustrezno prilagodi odprto devizno pozicijo, drugi del devizne zamenjave (terminski posel) pa ostane poknjižen izvenbilančno do dneva dospelja (Doles, 2005, str. 6).

Ne glede na to so slovenske banke še vedno premalo zainteresirane za tovrstne novosti, tako je pri nas področje izvedenih finančnih instrumentov še vedno velika tržna niša. Nekatere banke se tega zavedajo, druge ne. Posle sklepajo le tiste, ki imajo med svojimi komitenti smela, napredna in izobražena podjetja, hkrati pa imajo te banke dovolj smela vodstva in usposobljene kadre. Razvijajoči se tržni sistem in s tem povezana vse večja potreba po obvladovanju finančnih tveganj je tudi v Sloveniji pokazala potrebo po razvoju izvedenih finančnih instrumentov (Doles, 2005, str. 1).

Pri ameriških komercialnih bankah je slika drugačna. Po podatkih FDIC se je vrednost izvedenih finančnih instrumentov v obdobju od 1992 do tretjega četrtletja 2003 poosmerila: v letu 1992 je vrednost le teh znašala 8.478,3 mlrd USD, v tretjem četrtletju 2003 pa 68.418,4 mlrd USD. Torej gre za 807-odstotno rast izvedenih finančnih instrumentov. Največji del

¹¹ V letu 2004 je BS z več ponodbami dala bankam možnost trajnega odkupa deviz, ki je posledično pomembno vplivalo na zmanjšanje stanja začasno prodanih deviz BS.

predstavljajo devizne zamenjave, zamenjave obrestnih mer in sicer v višini 41.205,5 mlrd USD, sledijo obrestne opcije v višini 11.959,9 mlrd USD, obrestni terminski posli v višini 6.890,5 mlrd USD in devizni terminski posli v višini 5.168,8 mlrd USD (Saunders, Cornett, 2005, str. 363).

V tretjem četrtletju 2003 tako izvedeni finančni instrumenti predstavljajo 91,03% zunajbilančnih obveznosti, od tega 54,8% devizne zamenjave in zamenjave obrestnih mer, 15,9% obrestne opcije, 9,2% obrestni terminski posli ter 6,9% devizni promptni in terminski posli. V primerjavi z letom 1992 se je odstotek izvedenih finančnih instrumentov povečal iz 83,12% na 91,03%. V primerjavi z bilančno vsoto pa je odstotek nekaj desetkrat večji, nameč v letu 1992 izvedeni finančni instrumenti predstavljajo 243,9% bilančne vsote vseh ameriških komercialnih bank, v tretjem četrtletju 2003 pa kar 915% (Saunders, Cornett, 2005, str. 363).

Pri bankah na območju EU predstavljajo po podatkih BSC v letu 2003 izvedeni finančni instrumenti vseh domačih bank 8,90% bilančne vsote bank na območju EU, izvedeni finančni instrumenti tujih bank pa 13,93% (EU Banking Sector Stability, 2005). Ostalih podatkov ni na voljo.

3.6 Obveznost odkupa neprodanih vrednostnih papirjev prve javne prodaje

Banke opravljajo med drugim tudi storitve odkupa vrednostnih papirjev zaradi izvedbe prve javne prodaje. Zaradi tveganja, ki izhaja iz pogojne obveznosti odkupa, se le ta pripoznava zunajbilančno.

Takšno tveganje je tržno tveganje, ki ga novi kapitalski sporazum Basel II pripoznava in posledično bremeni kapital. Obdobje med časom, ko posamezen subjekt oz. v njegovem imenu banka¹² izda in ponudi nov vrednostni papir trgu ter časom, ko so različni investitorji te papirje dejansko kupili, je zelo tvegano. To obdobje je lahko različno dolgo, cena vrednostnega papirja pa se lahko spreminja, saj se z njim v tem času pravzaprav trguje. To je tudi razlog, da se večina vrednostnih papirjev ponudi z določeno garancijo banke. Ta implicitna garancija se nanaša na prodajo še neizdanih vrednostnih papirjev po določeni ceni in s tem povezanim tržnim tveganjem spremembe cene. Tako implicitno garancijo banke imenujemo obveznost odkupa neprodanih vrednostnih papirjev prve izdaje (Svilan, 1990, str. 85).

V sklepu o kapitalski ustreznosti borzno posredniške družbe, ki ga hkrati uporabljajo tudi investicijski oddelki bank, sem zasledila, da banka organizatorica izračunava neto izpostavljenost tako, da od svoje obveznosti odšteje tisti del izpostavljenosti, ki jo je že prenesla na tretje osebe in so finančne instrumente odkupile, oziroma so se zavezale k odkupu finančnih instrumentov. V izračunu se upošteva od dne, ko je banka organizatorica prevzela tovrstno obveznost (Sklep o kapitalski ustreznosti borzno posredniške družbe, 2002).

Nepredvidene spremembe na trgu kapitala oz. trgu vrednostnih papirjev lahko privedejo do situacije, v katerih banka vpisnica ne more prodati vrednostnih papirjev po ceni, ki jo je garantirala z vpisom, oziroma vrednostnih papirjev sploh ne more prodati. Zanimiv bi bil podatek o tem, kolikšen odstotek vpisov je za banko neuspešnih. V praksi so nominalne vrednosti primarnih izdaj tako velike, da v primeru, ko banki ne uspe prodati vseh ali pa vsaj večine vrednostnih papirjev, lahko zaide v finančne težave.

¹² V Sloveniji imamo univerzalno bančništvo, zato bomo namesto izraza investicijska banka uporabljali zgolj izraz banka.

Menim, da bi primarna izdaja, ki bi upoštevala vsa prihodnja tveganja, torej tudi prihodnji izid primarne izdaje vrednostnega papirja, spremenila marsikatero investicijsko odločitev. Verjetno bi lahko tudi tu ločevali med nominalno vrednostjo in kreditno nadomestitveno vrednostjo primarne izdaje vrednostnih papirjev. V kolikor to ni mogoče, bi moral biti podatek o neuspehah vpisih primarnih izdajah razkrit vsaj v obliki opisne opombe. Namreč, banka, ki ima večji odstotek neuspehah vpisov primarnih izdaj, je bolj tvegana kot banka, katere odstotek le teh je manjši.

Primarne izdaje vrednostnih papirjev pri slovenskih bankah

Kolikšnemu tržnemu tveganju so slovenske banke izpostavljene zaradi obveznosti odkupa neprodanih vrednostnih papirjev prve javne prodaje, ni razvidno iz javno razpoložljivih podatkov. Mogoče dovolj zgovorno govori dejstvo, da je v letu 2003 pripoznanih tržnih tveganj v tehtani tvegani aktivni 7,5%, medtem ko jih je bilo leto poprej 6,6%, pred tem pa tržna tveganja v strukturi tehtane tvegane aktive niso bila pripoznana.

Prav tako ni znano, v koliko primerih je bila banka organizatorica primorana sama odkupiti celotno oziroma del primarne izdaje.

Za prvo javno izdajo vrednostnih papirjev je potreben aktiven sekundarni trg, saj omogoča (Brigham, Daves, 2002, str. 605):

- začetnim investitorjem, da te naložbe takoj spremenijo v denar,
- izdajatelju, da kasneje lažje pride do dodatnega kapitala,
- ter zaposlenim, da so njihove opcije bolj dobičkonosne.

Brez aktivnega sekundarnega trga se primarna javna izdaja zaradi relativno visokih stroškov¹³ finančno ne izide. Poleg tega pa aktivni sekundarni trg omogoča likvidnost izdanega vrednostnega papirja, tržna cena takšnega pa odraža pravo vrednost (Brigham, Daves, 2002, str. 599).

V Sloveniji lahko govorimo o relativno neaktivnem sekundarnem trgu, predvsem kar se tiče trgovanja z obveznicami (izjema je obveznica Slovenske odškodninske družbe, ki je prva z več kot 16 mlrd SIT prometa in z več kot 4.770 sklenjenimi posli) tako, da je pretežno število primarnih izdaj nejavnih, torej za vnaprej znani ozki krog investitorjev. Najpomembnejši vzroki za nelikviden in nerazvit sekundarni trg so še vedno premajhna ponudba obveznic, visoki transakcijski stroški in davčni predpisi¹⁴. K temu pripomore tudi ozek krog kupcev primarne izdaje. Namreč, na primarnih izdajah državnih obveznic je v letu 2004 v povprečju sodelovalo 22 ponudnikov, od tega je bilo 76,77% ponujenega bankam, 12,50% zavarovalnicam, 7,33% borzno posredniškim družbam, 3,44% drugim institucijam in 0% podjetjem (Rajer, 2005, str. 9). In nenazadnje ti kupci vrednostnih papirjev primarne izdaje ne kupijo za nadaljnjo prodajo, temveč jih imajo v portfelju do njihove zapadlosti.

¹³ Ti stroški so nadomestilo finančnih institucij za svetovanje pri izdaji in prevzemanje tveganje vpisa, neposredni stroški (pravniške storitve, računovodske storitve, obveznost poročanja in stroški v zvezi s tem itd.) in posredni stroški (izgubljena sredstva zaradi prodaje po nižini ceni, t.i. »underpricinga«, porabljen čas in trud, razkritje pomembnih informacij, ki sicer ne bi bilo potrebno, nič več nepotizma).

¹⁴ V letu 2004 so bile sprejete spremembe Zakona o trgu vrednostnih papirjev, sprejet je bil zakon o dohodnini, katerega izvedba je stopila v veljavo v letu 2005, v sprejemanju sta zakon o davku na dodano vrednost in zakon o davku od dohodkov pravnih oseb (Rajer, 2005, str. 9)

Iz vsega tega lahko sklepamo, da brez primarnega trga ni sekundarnega, brez aktivnega sekundarnega trga pa je tudi obstoj primarnega trga vprašljiv.

3.7 Finančne obveze za nakup vrednostnih papirjev pred njihovo izdajo

Banke in finančne institucije sklepajo finančne obveze za nakup in prodajo vrednostnih papirjev pred njihovo izdajo. Gre za t.i. WI trgovanje. Te zunajbilančne obveznosti lahko izpostavijo banko in finančno institucijo obrestnemu tveganju. WI vrednostni papirji so izkazani med časovno prenesenimi pogodbami (Saunders, Cornett, 2005, str. 372).

Na ameriškem trgu je daleč najbolj razširjeno WI trgovanje z zakladnimi menicami, medtem ko je tovrstno trgovanje z ostalimi finančnimi instrumenti zaradi zakonodajnih omejitev in prepovedi zelo omejeno. Borzni posredniki prodajajo še ne izdane zakladne menice na sekundarnem trgu po ceni, ki je malenkost višja od pričakovane cene, ki jo bodo plačali na avkciji zakladnih menic. V kolikor borzni posrednik pridobi na avkciji želeno število zakladnih menic¹⁵ in v kolikor se ne zmoti v napovedani obrestni meri le teh, je posel trgovanja s še-ne-izdanimi finančnimi instrumenti dobičkonosen. V kolikor se borzni posrednik zmoti v svojih pričakovanjih, je posel trgovanja sklenjen z izgubo. Namreč borzni posrednik, ki je sklenil preveč časovno prenesenih pogodb, mora zakladne menice odkupiti od ostalih borznih posrednikov po višji ceni (Saunders, Cornett, 2003, str. 337). Pri trgovanju torej nastopi obrestno tveganje.

Po raziskavi, ki sta jo izvedla Pichler in Stomper, je nemški trg v primerjavi z ameriškim in angleškim najbolj aktiven: angleški trg je plitek, ameriški pa restriktiven. Namreč 105. pravilo predpisa M prepoveduje oblikovanje kratkih imetniških pozicij zadnjih 5 dni pred izdajo finančnega instrumenta. Ker traja WI trgovanje vsega 8 dni, če se pri tem zgledujem po nemškem sistemu, ostanejo na voljo zgolj 3 dnevi, kar je verjetno premalo za vzpostavitev WI trgovanja (Glej Pril. 3). Poleg tega na ameriškem trgu prevladuje prepričanje, da kratke imetniške pozicije znižujejo končne cene izdaje (Pichler, Stomper, 2005, str. 3). Razlog tega znižanja je mogoče iskati v dejstvu, da investitorji dobijo informacijsko rento v zameno za zasebno informacijo, ki so jo priskrbeli organizatorjem pred začetkom WI trgovanja (Dolvin, 2005, str. 2)

Na nemškem trgu velja nasprotno prepričanje: WI trgovanje je učinkovito, če organizatorju da informacijo, ki jo lahko uporabi pri oblikovanju končne cene. Ker je končna cena izdaje določena en dan pred zaključkom WI trgovanja, so po analizi Pichler in Stomper zadnje kotacije WI trgovanja zelo dobre ocene končne cene primarne javne izdaje (Pichler, Stomper, 2005, str. 3).

Lahko bi rekli, da je WI trgovanje nepotrebno v primeru dodatnih stroškov, ki nastopijo, če obstajajo informacije visoke vrednosti, ki imajo zelo velik potencialen vpliv na končno ceno prve javne izdaje in katere vrednosti pozna zelo ozek krog ljudi. WI trgovanje je neprimerno tudi v primeru nelikvidnega trga. Likviden trg omogoča oblikovanje poštene cene in zgolj poštena kotacija pripomore k oblikovanju poštene končne cene vrednostnih papirjev prve izdaje. Kljub vsemu menim, da je edini motiv za obstoj WI trgovanja dobiček, ki ga je možno realizirati pri tovrstnih poslih. Da nekdo zasluži denar, ga mora nekemu odvzeti. Neinformirani investitorji morajo obstajati, biti pripravljeni trgovati in pri tem izgubljati denar. Po navedbah Pichler in Stomper individualni investitorji v povprečju izgubljajo denar in se ne vrnejo, ko enkrat

¹⁵ Sicer velja omejitev, da vsakemu ponudniku pripada največ 35% izdaje, vendar so se v preteklosti že zgodili primeri, kjer je isti ponudnik izdajal ponudbe pod imeni svojih komitentov in tako prišel do višjega odstotka od zakonsko dovoljenega.

izgubijo. Torej je potreben konstanten dotok neizkušenih individualnih investitorjev (Pichler, Stomper, 2005, str. 6).

V Sloveniji nisem zasledila trgovanja pred primarno izdajo vrednostnih papirjev. Glavni razlog je verjetno v nelikvidnem trgu.

3.8 Pogodbe o prodaji z obveznostjo povratnega odkupa

Banke odobrijo kredite in jih ne zadržijo v svojih bilancah do zapadlosti, temveč jih predčasno odprodajo drugim finančnim organizacijam. V kolikor banka proda kredit brez obveznosti povratnega odkupa, takšna pogodba o prodaji ne predstavlja prihodnje zunajbilančne obveznosti banke. Tretja stranka nosi polno odgovornost spremljanja kreditne sposobnosti kreditojemalca, torej nosi celotno kreditno tveganje. V nasprotnem primeru, v primeru pogodbe o prodaji z obveznim povratnim odkupom, pa takšna prodajna pogodba predstavlja zunajbilančno obveznost banke (Saunders, Cornett, 2005, str. 373). Pogodbe o prodaji (z ali brez obveznosti povratnega odkupa) so zgolj eden od mehanizmov¹⁶ obvladovanja kreditnega tveganja s strani banke.

Gre za odkup terjatve s strani druge finančne institucije z regresno pravico do banke kot prodajalke terjatve. Regresna pravica se uporabi v primeru, ko gre za večje tveganje, medtem ko se v primeru majhnega tveganja odkup opravi brez regresne pravice.

Kakšen je vpliv pogodb o prodaji na strukturo bilance stanja in zunajbilančne evidence, je predstavljeno v nadaljevanju. V obeh navedenih primerih predpostavljam, da se prosta finančna sredstva, pridobljena s prodajo kreditov, porabijo za nove finančne naložbe.

Tabela 6: Vpliv pogodbe o prodaji brez povratnega odkupa na bilanco stanja pred in po prodajo v denarni enoti

Pred prodajo				Po prodaji			
Sredstva	100	Obveznosti do virov sredstev	100	Sredstva	100	Obveznosti do virov sredstev	100
Dobroimetja na računu	10	Depoziti od strank	90	Dobroimetja na računu	10	Depoziti od strank	90
Kreditni strankam, ki niso banke	90	Kapital	10	Kreditni strankam, ki niso banke	70	Kapital	10
				Finančne naložbe	20		

Vir: Saunders, Cornett, 2003, str. 720.

¹⁶ Kreditno tveganje lahko banke obvladujejo z različnimi mehanizmi (Saunders, Cornett, 2003, str. 717):

- višjimi obrestnimi maržami in nadomestili za slabše bonitetne razrede,
- omejenim odobravanjem kreditov slabšim bonitetnim razredom (t.i. credit rationing),
- večjim in boljšim zavarovanjem za slabše bonitetne razrede,
- omejitvenimi pogodbenimi določili,
- uporaba t.i. digitalnih nakupnih opcij,
- zahtevo kreditodajalca, da se kreditojemalec sam zavaruje proti različnim vrstam tveganja
- in nenazadnje pogodbami o prodaji s/brez povratnega odkupa.

Tabela 7: Vpliv pogodbe o prodaji s povratnim odkupom na bilanco stanja pred in po prodaji v denarni enoti

Pred prodajo				Po prodaji			
Sredstva	100	Obveznosti do virov sredstev	100	Sredstva	100	Obveznosti do virov sredstev	100
Dobroimetja na računu	10	Depoziti od strank	90	Dobroimetja na računu	10	Depoziti od strank	90
Kreditni strankam, ki niso banke	90	Kapital	10	Kreditni strankam, ki niso banke	70	Kapital	10
				Finančne naložbe	20		
				Zunajbilančne obveznosti			20

Vir: Saunders, Cornett, 2003, str. 720.

Poznamo dve vrsti mehanizmov, s katerima se pogodbe o prodaji lahko prenašajo (Saunders, Cornett, 2003, str. 722):

- participacije
- in odstopi.

Pri participacijah ostaja osnovna pogodba nespremenjena v veljavi, tako da kupec ne vstopa v pogodbeno razmerje po osnovni pogodbi. Prav tako ima kupec le delni nadzor nad spremembami pogojev v osnovni pogodbi, saj lahko ugovarja zgolj pri bistvenih spremembah kreditnih pogojev kot sta obrestna mera ali zavarovanje. Kupec je nadalje dvakratno izpostavljen tako do osnovnega dolžnika kot do prodajalca, torej banke. Prav tako kupec nosi dvojne stroške nadziranja obeh (Saunders, Cornett, 2003, str. 722).

Pri odstopih banka prenese vse pravice na novega kupca, kar pomeni, da ima kupec neposredno terjatev do osnovnega dolžnika. Pri odstopih mora biti banka pozorna na pogodbene klavzule v zvezi z nadaljnjo prodajo in sicer, katerim kupcem se terjatve ne sme prodati in podobno. Novi kupec mora osnovno pogodbo akceptirati. Nanj se prenesejo tudi pravice v zvezi z zavarovanjem po tej naložbi (Saunders, Cornett, 2003, str. 723).

Tovrsten finančni instrument ima za banko kar nekaj prednosti in sicer (Saunders, Cornett, 2003, str. 727):

- banke lažje obvladujejo kreditno tveganje,
- banke morajo za vsako tvegano aktivno postavko oblikovati rezerve; zaradi teh zakonskih zahtev banke raje prenašajo bilančne postavke v zunajbilančne,
- banke si lahko zvišajo raven prihodkov, saj dobijo takojšnje plačilo, medtem ko se prihodki pri osnovnem poslu knjižijo v razmejene obresti¹⁷,
- banke imajo zaradi hitre zunanje rasti (pripojitev in prevzemov) težave pri ohranjanju kapitalske ustreznosti nad 8-imi odstotki zakonskega minimuma; ker je najemanje subordiniranih obveznosti za namen povečanja kapitala ali pa dokapitalizacija z izdajo novih delnic (delnice morajo biti v celoti vplačane v denarju) dražje, se banke poslužujejo cenejše možnosti, torej prodaje naložb,
- banke lažje obvladujejo likvidnostno tveganje, ki nastopi zaradi (izredno) likvidne pasivne strani in (izredno) nelikvidne aktivne strani,

¹⁷ Razen pri terjatvah A in B bonitetnega razreda, kjer lahko razmejene obresti prištejejo takoj med prihodke.

- banke zaradi načela poštene vrednosti spreminjajo karakteristike kreditov tako, da bi bili le ti čim bolj podobni vrednostnim papirjem in s tem bolj tržni,
- zaradi interne vrednosti informacij, ki jih banke pridobijo pri preverjanju kreditne sposobnosti kreditojemalca, imajo zelo dober potencial za aktivno trgovanje na sekundarnem trgu kreditov
- in banka preko mehanizma dobra banka - slaba banka lažje obvladuje prodajo slabih naložb. Prednosti le te so (Saunders, Cornett, 2003, str. 725):
 - vodi jo krizni menedžment, ki je za prodajo slabih naložb usposobljen,
 - sloves in dobro ime dobre banke sta obvarovana pred učinki slabih naložb,
 - slaba banka nima kratkoročnih depozitov in ni izpostavljena likvidnostnemu tveganju, torej se lahko v celoti posveti prodaji slabih naložb
 - in zmanjša se informacijska asimetrija glede vrednosti portfelja dobre banke (problem limon¹⁸).

Slabosti prodaje kreditov sta poslabšanje odnosa banke do stranke in morebitna nezakonitost tovrstne prodaje (Saunders, Cornett, 2003, str. 729).

Prodaja kredita na sekundarnem trgu nosi negativno zasebno informacijo v zvezi s finančnim stanjem kreditojemalca, kar je za slednjega lahko neugodno. Po navedbah Dahiya, Puri in Saunders imajo pogodbe o prodaji negativen vpliv na vrednost delnice kreditojemalca in nakazujejo začetek konca njegovega poslovanja (Dahiya, Puri, Saunders, 2005, str. 4).

Tovrstne prodaje v sebi nosijo tudi informacijo o (ne)kvaliteti bančnega portfelja. Namreč slednje za seboj prinese dve negativni posledici: a) negativen signal trgu, da je bila predhodna odločitev bančnega menedžmenta o odobritvi kredita slaba in z njo povezane dvomljivosti o nadaljnjih pravilnih/ nepravilnih odločitvah bančnega menedžmenta, in b) informacijo o kapitalski šibkosti banke (Dahiya, Puri, Saunders, 2005, str. 20).

Sekundarni trg prodaj kreditov je v bistvu OTC trg, torej je neorganiziran in kot takšen ponuja trgovanje, ki je bolj prilagojeno zahtevam in potrebam posameznih strank. Postopek prodaje se lahko zavleče tudi do treh mesecev, vendar se dandanes posel zaključi z valuto T + 10 dni. Največja prodajalca sta Citybank in ING Barings (Dahiya, Puri, Saunders, 2005, str. 7), medtem ko so največji kupci tako imenovani hedge skladi in vulture skladi¹⁹, druge domače in tuje banke ter druge finančne institucije od zavarovalnic do vzajemnih skladov (Saunders, Cornett, 2003, str. 724).

Po navedbah Dahiya, Puri in Saunders je 42% kreditojemalcev, zajetih v vzorec in katerih krediti so bili prodani na sekundarnem trgu, razglasilo nesolventnost v obdobju 3 let po prodaji kredita. Iz tega lahko sklepamo, da banke igrajo pomembno vlogo pri posredovanju dodatnih zasebnih informacij zunanjim investitorjem. Slednje pa seveda poraja novo vprašanje in sicer, ali javno dostopne informacije zadostujejo pri sprejemanju pravih investicijskih odločitev?

¹⁸ V primeru, da neinformirani oziroma manj informirani kupci na trgu ne ocenijo prave kvalitete kupljenega blaga ali storitev z opazovanjem dobro informiranih, se pojavi problem limon. Trg limon izhaja iz trga rabljenih avtomobilov, kjer so prodajalci le teh bolj zainteresirani prodati avtomobile nižje kvalitete kot višje. Problem nastopi, ko prodajalci dobrih avtomobilov ne morejo iztržiti poštene cene. Torej avtomobila ne želijo prodati (Besanko, Dranove, Shanley, 2000, str. 318).

¹⁹ Hedge skladi so namenjeni predvsem kapitalsko močnejšim vlagateljem. Zakonsko nimajo naložbenih omejitev, zato so lahko zelo donosni, vendar tudi zelo tvegani. Zaradi uporabe tveganih finančnih instrumentov lahko izgubijo velik del sredstev, poleg tega pa regulatorji trga nimajo velikega nadzora nad njihovim delovanjem (Gostiša, 2004, str. 10). Vulture skladi izključno investirajo v sporne in dvomljive kredite (distressed loans). Te investicije so lahko aktivne, kadar ti nakupi služijo kot sredstvo za kupčijo pri kasnejših restrukturiranjih osnovnega kreditojemalca, lahko pa so zelo pasivne, kadar so nameni teh nakupov razpšitev portfelja (Saunders, Cornett, 2003, str. 725).

Pogodbe o prodaji pri slovenskih bankah

V slovenskem bančnem svetu poznamo garancijske pogodbe, kjer gre za t.i. udeležbo v tveganju. Nasprotna stranka, ponavadi druga slovenska banka (predvsem banka, ki je v bančni skupini ali v dobrih poslovnih odnosih), se obveže plačati pripadajoči del neporavnane terjatve, ki jo ima osnovna banka do osnovnega dolžnika po kreditu ali po garanciji. Osnovna banka plača nasprotni stranki nadomestilo za prevzeto tveganje in izdano garancijo. Nasprotna stranka iz naslova svoje udeležbe v neporavnani terjatvi pridobi pogojno terjatev do osnovne banke, odpove pa se pravicam zahtevati prenos neporavnane terjatve, vstopiti v neporavnano terjatev namesto osnovne banke in zahtevati prenos morebitnih instrumentov zavarovanja, zastavljenih v korist osnovne banke.

Res da ne gre za tipično pogodbo o prodaji s povratnim odkupom, vendar je namen t.i. udeležbe v tveganju podoben: za nekaj časa izločiti sredstva iz bilance stanja. Pri t.i. udeležbi v tveganju terjatev osnovne banke ostaja v njeni bilanci, medtem ko v sam izračun tvegane tehtane aktive ni vključena, saj je zavarovana z garancijo nasprotne stranke, ponavadi druge prvovrstne slovenske banke. Tveganje po tem poslu nosi nasprotna stranka.

Drugi instrument, ki sem ga zasledila v slovenskem bančnem svetu, so t.i. pogodbe o udeležbi, kjer osnovna banka prodaja nasprotni stranki, ponavadi prvovrstni slovenski banki, udeležbo v kreditu, ki ga je osnovna banka odobrila osnovnemu dolžniku. Pravice in obveznosti iz naslova udeležbe vključno z zavarovanji preidejo na nasprotno stranko, vendar se lahko pogodbeni stranki dogovorita, da odstop terjatve učinkuje samo v razmerju med njima, ne pa tudi do kreditorejmalca. Torej ostaja osnovni dolžnik neobveščen. Prav tako se lahko pogodbeni stranki dogovorita, da se nasprotna stranka odpoveduje pravici zahtevati prenos terjatev in pravici vstopiti v razmerje po osnovni kreditni pogodbi namesto osnovne banke ter odpoveduje pravici zahtevati prenos zavarovanj.

Nasprotna stranka na dan nakupa prispeva kupnino v višini odstotka njene udeležbe v kreditu. Osnovna banka ji ponudi udeležbeno obrestno mero, ki je ponavadi nižja od pogodbene obrestne mere, v primeru dobrega pogajalskega izhodišča pa lahko nasprotni stranki pripada celotna obrestna mera. Osnovna banka ji odstopi tudi del prejetih nadomestil. Po t.i. udeležbi v kreditu se osnovni banki terjatev do osnovnega dolžnika zniža v prenesenem znesku in sicer za čas trajanja pogodbe.

Koliko je dejansko teh posebnih vrst odstopov terjatev v slovenskem bančnem prostoru, je težko oceniti. Tovrsten podatek bi imel veliko težo, če bi bili navedeni odstopi terjatev prodani finančnim institucijam, ki so pod ohlapnejšimi zakonskimi omejitvami in pod ohlapnejšim nadzorom ali pa celo brez njega (na primer, pidovski holdingi). V primeru kreditne nesposobnosti osnovnega dolžnika v nevarnosti ni osnovna banka, temveč finančne institucije v ozadju. Zelo dober primer slednjega je Enron.

Razvitost sekundarnega trga prodaj kreditov lahko primerjamo z razvitostjo sekundarnih trgov v Sloveniji nasploh. Sekundarnega trga prodaj kreditov ni. Tovrstni posli prav tako niso posebej razkriti, čeprav slovenska zakonodaja pripoznava prodajo sredstev z regresno pravico, pri čemer zahteva 100-odstotno utež. Menim, da bi bilo smiselno vpeljati odbitne postavke iz naslova udeležbe s strani druge banke pri bilančnih in zunajbilančnih postavkah. Na tak način bi bilo

razvidno, koliko kreditnega tveganja je prevaljenega na druge banke oziroma finančne institucije v Sloveniji.

Prav tako je na podlagi dostopnih javnih informacij težko opredeliti razlog tovrstnih prodaj: ali gre za slab kredit, prenizko kapitalsko ustreznost banke ali trenutno preseganje velike izpostavljenosti banke do posameznega komitenta. Ali lahko iz vsega naštetega sklepamo, da neobstoj sekundarnega trga nakazuje pasivno vodenje kreditnih naložb s strani bank ali pa gre zgolj za nerazkrite informacije o tovrstnem trgovanju in dejansko prikriti sekundarni trg obstaja?

3.9 Povzetek in kritična presoja slovenskih bančnih razmer iz naslova klasičnih vrst zunajbilančnih aktivnosti

V predhodnih podpoglavjih smo podrobneje spoznali osem klasičnih vrst zunajbilančnih aktivnosti: neizkoriščene kreditne obveznosti, nekrite akreditive, garancije, avalirane in akceptirane menice, izvedene finančne instrumente, obveznost odkupa neprodanih vrednostnih papirjev prve javne prodaje, finančne obveze za nakup WI vrednostnih papirjev in pogodbe o prodaji z obveznostjo povratnega odkupa. Prav tako smo spoznali obseg zunajbilančnih aktivnosti po posameznih vrstah pri slovenskih bankah v primerjavi z ameriškimi komercialnimi bankami in bankami EU območja.

Zaradi nerazpoložljivosti zbirnih podatkov po posameznih vrstah klasičnih zunajbilančnih aktivnosti je bil izračunan približek odstotka posameznih vrst klasičnih zunajbilančnih aktivnosti v celotnih zunajbilančnih postavkah, oziroma bilančni vsoti slovenskega bančnega sektorja kot količnik vsote klasičnih vrst zunajbilančnih aktivnosti sedmih največjih slovenskih bank in celotnih zunajbilančnih postavk oziroma bilančne vsote slovenskega bančnega sektorja.

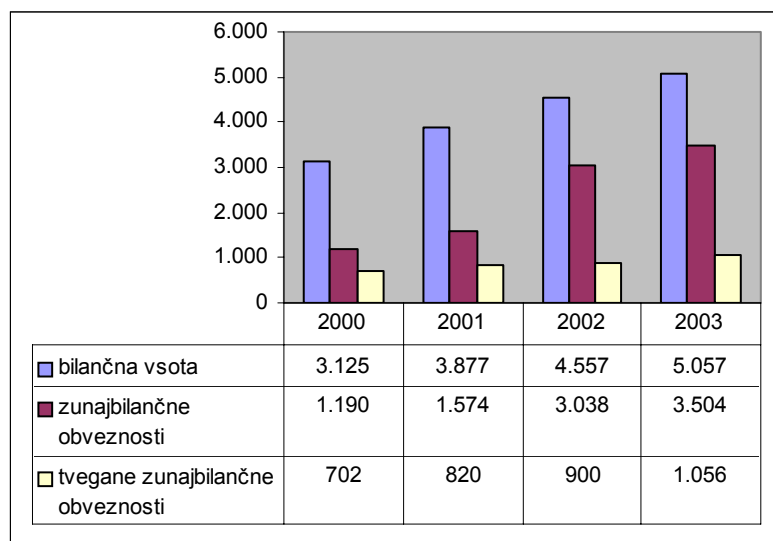
Zavedam se dejstva, da dobljeni rezultati niso dober kazalec strukture klasičnih vrst zunajbilančnih aktivnosti v Sloveniji, so pa približek, ki potrjuje njihov obstoj in smer razvoja. Prav tako se zavedam dejstva, da je analiza po obsegu in strukturi osnovnega značaja. Poglobljene analize zaradi nerazpoložljivosti podatkov niso mogoče.

V nadaljevanju predstavljam rast zunajbilančnih postavk in tehtanih zunajbilančnih postavk v primerjavi z rastjo bilančne vsote slovenskega bančnega sektorja ter strukturo tveganj v tehtani tvegani aktivni, povečane z drugim tveganjem prilagojene postavke. Menim, da razkriti podatki o zunajbilančnih aktivnosti niso zadostni, da Banka Slovenije »analitično« zanemarja to področje bančnega poslovanja in da same banke ne zajemajo enako podrobno podatkov. Kritična presoja teh razmer je predstavljena na koncu tega poglavja.

3.9.1 Rast zunajbilančnih postavk

Iz slike 1 je razvidno, da so se v obdobju od 2000 do 2003 zunajbilančne obveznosti slovenskih bank potrojile: v letu 2000 so znašale 1.190 mlrd SIT, medtem ko so v letu 2003 znašale 3.504 mlrd SIT. Tvegane zunajbilančne obveznosti so se povečale za polovico: v letu 2000 so znašale 702 mlrd SIT, medtem ko so v letu 2003 znašale 1.056 mlrd SIT. Približno enako rast opazimo pri bilančni vsoti, ki je bila v letu 2003 nasproti letu 2000 1,61-krat večja.

Slika 1: Tvegane zunajbilančne obveznosti in zunajbilančne obveznosti v primerjavi z bilančno vsoto bančnega sektorja v Sloveniji v mlrd SIT v obdobju od 2000 do 2003.



Vir: Letno poročilo 2000 in 2001. Združenje bank Slovenije –GIZ, Ljubljana.

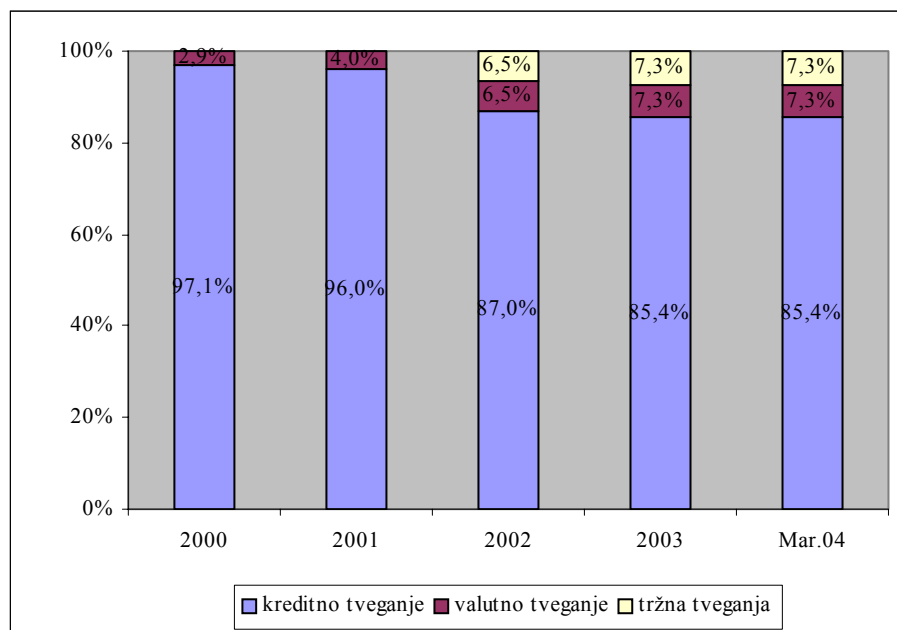
Pri ameriških komercialnih bankah se je po podatkih FDIC vrednost zunajbilančnih aktivnosti v obdobju od 2000 do tretjega četrletja 2003 skoraj podvojila: v letu 2000 je vrednost le teh znašala 46.529,6 milijard USD, v tretjem četrletju 2003 pa 75.158,0 milijard USD. V 11 letih, od 1992 do tretjega četrletja 2003, se je vrednost zunajbilančnih aktivnosti posedmerila: v letu 1992 je vrednost le teh znašala 10.200,3 milijard USD, v tretjem četrletju 2003 pa 75.158,0 milijard USD. V 11 letih imajo zunajbilančnih obveznosti 636,82-odstotni prirastek, medtem ko ima bilančna vsota 115-odstotni prirastek (Saunders, Cornett, 2005, str. 363).

V letu 1992 so bile zunajbilančne obveznosti tako 2,93-krat, v letu 2000 7,5-krat, v tretjem četrletju 2003 pa 10-krat večje od bilančne vsote ameriških komercialnih bank (Saunders, Cornett, str. 363).

3.9.2 Struktura tveganj v tehtani tvegani aktivni

Slika 2 potrjuje dejstvo, da je daleč najpomembnejše kreditno tveganje. V letu 2003 predstavlja 85,4% tehtane tvegane aktive, medtem ko valutno in tržno tveganje vsak po 7,3%. Pri tem bi rada omenila, da je na podlagi zakonskih določil od leta 2002 dalje v rasti tvegane zunajbilančne aktive všteto tudi tržno tveganje.

Slika 2: Struktura tehtane tvegane aktive, povečane za drugim tveganjem prilagojene postavke bančnega sektorja v Sloveniji v % v obdobju od 2000 do marca 2004



Vir: Poročilo o finančni stabilnosti za leto 2003, 2005, str. 62.

3.9.3 Kritična presoja razmer v zvezi z razčlenjevanjem in zbiranjem podatkov iz naslova klasičnih vrst zunajbilančnih aktivnosti

Pri podrobnejšem pregledu sedmih največjih bank v Sloveniji sem na podlagi javnih podatkov, dostopnih preko interneta ali poslovnih poročil, pogrešala enotno terminologijo bank v zvezi s klasičnimi vrstami zunajbilančnih obveznosti bank. Prav tako sem pogrešala enako podrobno razčlenjevanje podatkov bank, kar je v veliki meri onemogočalo primerljivost podatkov med posameznimi bankami.

Banke v bilanci stanja izkazujejo zunajbilančne postavke po SRS 31 (Glej str. 6), ki pa se po vsebini in obsegu razlikujejo od zunajbilančnih postavk, ki so predstavljene v pojasnilih računovodskih izkazov v okviru analize po vrstah potencialnih in prevzetih obveznosti. Namreč določene postavke, ki jih banke po metodologiji BS morajo zajemati v bilanci stanja (evidentiranje po posebnih računih, sredstva, dana v zastavo, ipd) niso predmet zgoraj omenjene analize. Zavedam se dejstva, da omenjena analiza zajema tvegane potencialne in prevzete obveznosti, medtem ko zunajbilančne postavke po SRS 31 zajemajo tako tvegane kot netvegane zunajbilančne obveznosti, vendar ne glede na to, se povezava med posameznimi postavkami izgubi.

Med zunajbilančnimi postavkami po vrstah potencialnih in prevzetih obveznosti ena od bank izkazuje garancije, nekrute akreditive, avale, prevzete nepreklicne obveznosti, nadomestitveno vrednost izvedenih finančnih instrumentov ter druge potencialne in prevzete obveznosti. Med zunajbilančnimi postavkami po metodologiji BS ta ista banka izkazuje možne obveznosti iz

naslova akreditivov in indosamentov, jamstva in sredstva, dana v zastavo, prevzete finančne obveze, upnike po izvedenih finančnih instrumentih, depo in evidenčne pasivne račune vrednostnih papirjev, evidence odpisanih terjatev in obveznosti ter druge zunajbilančne obveznosti, pri čemer se niti prevzete nepreklicne obveznosti iz »postavk po vrstah potencialnih in prevzetih obveznosti« niti ostale kombinacije potencialnih in prevzetih obveznosti ne ujemajo s prevzetimi finančnimi obvezami iz »postavk po metodologiji BS«.

Poslovne banke morajo po SRS 31 izkazovati celotne zunajbilančne postavke po metodologiji BS in prav tako morajo v skladu s Sklepom o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk izkazovati tvegane potencialne obveznosti. Pri eni od bank razliko do celotnih zunajbilančnih postavk predstavljajo promptne kupoprodaje deviz ter razlika med pogodbeno vrednostjo izvedenih finančnih instrumentov in njihovo nadomestitveno vrednostjo, ki je že upoštevana med tveganimi potencialnimi obveznostmi. Pri nekaterih bankah tovrstne številčne povezave med tveganimi potencialnimi obveznostmi in celotnimi zunajbilančnimi postavkami ni moč zaslediti. Pogrešam pristop, ki bi bil enak pri vseh bankah.

Nadalje menim, da bi banke morale razkrivati vsebino prevzetih nepreklicnih obveznosti, ki v posameznih primerih zajemajo tudi do 51% vseh potencialnih in prevzetih obveznosti. Glede na to, da vse od sedmih največjih bank posebej izkazujejo garancije (in jih celo razčlenjujejo po ročnosti, vrsti in valuti) in da le te predstavljajo v najboljšem primeru 13% vseh zunajbilančnih obveznosti, menim, da je vsebinska razčlenitev prevzetih nepreklicnih obveznosti smiselna.

Prav tako menim, da bi lahko bila pri znesku izdanih garancij dodana odbitna postavka kot znesek vseh izdanih garancij, ki so jih banke nadalje prodale tretjim osebam preko udeležb v tveganju. Na ta način bi bilo znano, koliko tveganja banke prenesajo na druge finančne institucije, predvsem na tiste, za katere ne veljajo strogi finančni predpisi. Sistem odbitnih postavk bi lahko analogno uporabljali pri drugih zunajbilančnih postavkah. Menim, da bi tako izkazani podatki kazali realnejšo sliko poslovanja bank.

Nadalje sem pogrešala zbir podatkov na enem mestu. Zbiranje in obdelovanje podatkov na podlagi poslovnih poročil bank ni samo časovno potratno, temveč obstaja tudi večja verjetnost napake. Menim, da bi bila BS kot nadzorna institucija, ki prejema mesečne računovodske izkaze ter ostala poročila bank, sposobna pripraviti zbir podatkov po posameznih vrstah zunajbilančnih postavk in po posamezni banki ter za celoten slovenski bančni sistem. Ne samo, da bi bili podatki zbrani na enem mestu, ampak bi bila tudi verodostojnost podatkov večja, obdelava podatkov pa kvalitetnejša.

Enako velja za tehtano tvegano aktivo. Podatki so sedaj dostopni samo za celoten bančni sistem po posameznih letih. Pogrešam vsaj strukturni pregled, po katerem bi bilo mogoče ugotoviti, katera od zunajbilančnih postavk ima največji delež v tehtani tvegani aktivni.

Zavedam se dejstva, da dodatno razčlenjevanje vodi k dodatnim stroškom, ne prinaša pa vedno dodatnih koristi. Menim, da bi bil v tej začetni fazi, ko niso na voljo niti vsi osnovni podatki, doprinos dodatnega razčlenjevanja velik. Če po eni strani primerjam vse statistične tabele, ki jih BS pripravlja v zvezi z obrestnimi merami, po drugi strani pa dolgovezno pisanje bank v poslovnih poročilih, bi se našel prostor za nekaj novih statističnih tabel v zvezi s klasičnimi vrstami zunajbilančnih postavk.

Glede na vse večji obseg in pomembnost zunajbilančnega poslovanja bi bili ti podatki dobrodošli. Menim celo, da bi tako BS kot banke same morale objavljati poleg bilančne vsote tudi tehtano tvegano aktivo, kajti konec koncev je tehtana tvegana aktiva tista, ki zajema tveganja. Ta bi lahko v prihodnje pomembneje vplivala na bilanco stanja in izkaz uspeha.

4 POSEBNE VRSTE ZUNAJBILANČNIH AKTIVNOSTI

V tem poglavju so podrobneje predstavljene posebne vrste zunajbilančnih aktivnosti: enote, oblikovane s posebnim namenom, ki se uporabljajo pri skupnih vlaganjih, listinjenju terjatev in izdaji TPS vrednostnih papirjev ter finančni in poslovni najem. Predstavljene so tudi dnevne neporavnane obveznosti pri sistemih poravnave in implicitne finančne obveze matičnega podjetja v povezavi s holding podjetjem. Tem avtorja Saunders in Cornett pripisujeta velik pomen, a se v kapitalu ne pripoznava.

Poleg opredelitve posebnih vrst zunajbilančnih aktivnosti so predstavljena tudi tveganja, ki iz njih izhajajo. Zaradi različne razvitosti ameriškega, evropskega in slovenskega bančnega trga sem poskušala primerjati omenjene sisteme. Zaradi skoposti podatkov je poudarek bolj na neštevilčni primerjalni analizi. Na koncu je na kratko izražena kritika na nezadostnost oziroma neprimernost obdelave zbirnih podatkov.

4.1 Enote, oblikovane s posebnim namenom

Enota, oblikovana s posebnim namenom, je zunajbilančna postavka, s pomočjo katere se prenese tveganje na širši krog investorjev in ven iz matičnega podjetja. Ni pogojna obveznost, kot je recimo garancija, nekoriščeni del odobrenega kredita ali pa prodaja terjatve z regresom, temveč je ločena enota. Tovrstno zunajbilančno financiranje je nekoliko težje v Evropi, saj mednarodni računovodski standardi IAS potencialne obveznosti obravnavajo z vidika tveganja, medtem ko ameriški računovodski standardi US GAAP z vidika pravnoformalne oblike (<http://executivecaliber.ws/sys-tmpl/offbalancesheetfinancing>, 2005).

Tveganje, ki ima zelo visoko stopnjo sprejemljivosti pri ljudeh, je tveganje vlaganj v tehnološke inovacije. Iz tega sledi tudi prednost SPV enote, ki tveganje vlaganj prenese iz matičnega podjetja na zunajbilančne postavke, ne da bi bil pri tem ogrožen obstoječi položaj podjetja oziroma položaj obstoječih lastnikov. Investitorji, ki k tveganju niso nagnjeni oziroma so manj, lahko investirajo v samo podjetje, ne da bi s tem investirali v tehnološke inovacije (Wayman, 2005, str. 1).

Ker so ameriški računovodski standardi US GAAP dovoljevali, da se SPV enota ni izkazovala v računovodskih izkazih matičnega podjetja, morala pa je biti zapisana v opombi (<http://www.investopedia.com/articles/analyst/022002.asp>, 2005, str. 1), se je kmalu pokazala njena največja slabost, to je izkrivljanje ekonomske realnosti. Ne samo, da je za svoje poslovanje potrebovala različne oblike jamstva matičnega podjetja, kar je v primeru slabega poslovanja SPV enote in vnovčenja tovrstnega jamstva pripeljalo do najmanj poslabšanja poslovanja matičnega podjetja, ampak so jo uporabljali tudi za olepšavo finančnih rezultatov, t.i. finančni reinžiniring. Dobri finančni rezultati za seboj potegnejo tržno vrednost podjetja in tržno vrednost menedžerjev, ki ga vodijo (Wayman, 2005, str. 2).

Zaradi tovrstnih zlorab je vse večja pozornost namenjena pripoznavanju tveganj, ki ga te enote nosijo. Po konsolidacijskih pravilih SPV enoto z manjšinskim lastniškim deležem ni bilo potrebno konsolidirati k matičnemu podjetju in sicer ne glede na delež dejanskih glasovalnih pravic. Korak naprej je bil storjen z vpeljavo novega termina, osnovnega koristnika. Osnovni koristnik je pravna oseba, ki nosi glavni delež tveganja SPV enote in ki je izpostavljena bistveni nestanovitnosti donosov te SPV enote (Delaney, Epstein, Nach, et al., 2002, str. 499).

Po vprašalniku ameriške revije CFO Magazine je kar 44% anketiranih članov uprav, pristojnih za finance, pritrdilo, da uporabljajo SPV enote za zunajbilančno financiranje (Fink, 2005, str.6). Koliko od teh odpade na banke, ni znano.

BIS v okviru prvega stebra kapitalskega sporazuma Basel II in Evropska unija v okviru evropske direktive o kapitalski ustreznosti bank pripoznavata SPV enoto in kreditno tveganje, ki iz nje izhaja. Z razliko od ZDA, kjer se SPV enota uporablja tudi za skupna vlaganja in TPS vrednostne papirje, se v Evropi predvsem za listinjenje. Po podatkih Evropskega foruma za listinjenje je v letu 2004 obseg navedenega znašal 243,5 mlrd EUR, medtem ko v letu 2003 217 mlrd EUR. Glavni razlog majhnega obsega skupnih vlaganj v Evropi je v obsegu sredstev, ki so namenjena tehnološkim inovacijam. Po raziskavi Eurobarometer zaostaja Evropa za Ameriko v 10 od 11 pokazateljev inovativnosti (Commission Staff working document with impact assessment - SEC(2005) 433, 2005). TPS vrednostnih papirjev v Evropi nisem zasledila.

Ker predstavljajo depoziti v bankah vse manjši delež virov, so banke primorane iskati nove poti k novim virom. Banke na območju EU počasi zapuščajo klasične kreditne trge in se vse pogosteje pojavljajo na CRT trgih (Report on EU Banking Structure, Oktober 2005).

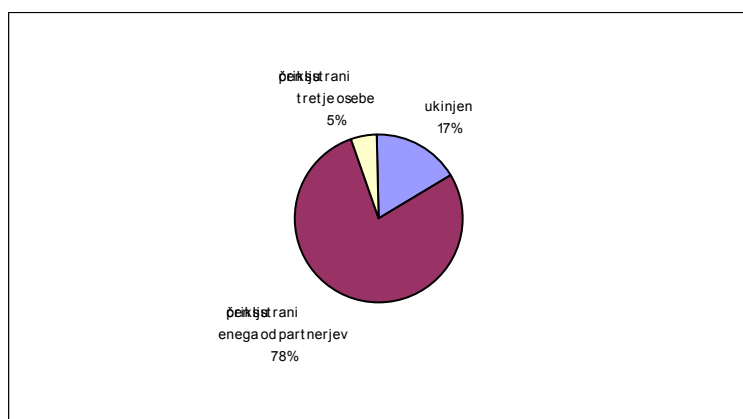
4.1.1 Skupna vlaganja

Ameriški računovodski standardi US GAAP so dovoljevali ustanavljanje SPV enot. Podjetja so financirala skupna vlaganja, razvojno-raziskovalna partnerstva in ostale naložbe tako, da so prenašala tveganja teh vlaganj iz matičnih podjetij na te posebne enote (<http://www.investopedia.com/articles/analyst/022002.asp>, 2005, str. 1).

Po obstoječih konsolidacijskih pravilih mora osnovni koristnik SPV enoto konsolidirati k svojim računovodskim izkazom. To je oseba, ki nosi glavni delež tveganja SPV enote in je izpostavljena bistveni nestanovitnosti donosov te enote. V primeru skupnih vlaganj temu ni tako. Zaradi kapitalskih vložkov v razmerju 50:50 osnovni koristnik ni določen, tako da nihče ne upošteva skupnega vlaganja v svojih konsolidiranih računovodskih izkazih. Po mnenju Delaney, Epstein in Nach je nedoločitev osnovnega koristnika eden od glavnih razlogov za veliko število skupnih vlaganj v ZDA (Delaney, Epstein, Nach, et al., 2002, str. 499).

Večina partnerstev (78%) se konča tako, da jih priključi eden od partnerjev (Hamel, Doz, Prahalad, et al, 2002, str. 193). Ali bi bilo možno določiti osnovnega koristnika na podlagi predvidene priključitve s strani enega od partnerjev?

Shema 1: Struktura partnerstev po načinu prenehanja s poslovanjem



Vir: Hamel, Doz, Prahalad, et al, 2002, str. 193.

Kako številčna so skupna vlaganja v Sloveniji, verjetno sovпада z dejstvom, da tukaj primanjkuje investicij v razvojno-raziskovalne dejavnosti. V slovenskem bančnem prostoru sem zasledila dva primera skupnih vlaganj. Ena od bank je ustanovila eno podjetje na področju zavarovalniških storitev in drugo na področju odkupa terjatev. Za obe je značilno, da je njuna ustanoviteljica z drugim lastnikom v lastniškem razmerju 50:50, in da nihče ne izkazuje teh enot v svojih konsolidiranih računovodskih izkazih.

Definicija skupnih vlaganj pravi, da gre za obliko partnerstva, ki je ustanovljeno za omejeni namen, po dosegu katerega se to partnerstvo tudi zaključi (Delaney, Epstein, Nach, et al., 2002, str. 271). V statutu enega od zgoraj omenjenih podjetij pa sem zasledila, da je le to ustanovljeno za nedoločen čas.

4.1.2 Listinjenje terjatev

Listinjenje terjatev pomeni spreminjanje tradicionalnih netržnih sredstev v tržne vrednostne papirje in premikanje le teh iz bilančnih v zunajbilančne evidence. (Heffernan, 1996, str. 170).

Po definiciji Ivana Ribnikarja je listinjenje izdajanje vrednostnih papirjev na osnovi posojil ali terjatev (premoženja) s strani banke. Torej gre za izdajanje vrednostnih papirjev, pri katerih je kritje v nekem dobrem finančnem premoženju banke. To premoženje mora biti seveda manj tvegano v očeh investitorjev, kakor je v njihovih očeh tvegana banka (Ribnikar, 1996, str. 48).

Listinjenje se izvede preko SPV enote, na katero banka prenese ponavadi paket terjatev z istimi lastnostmi. V povezavi z (investicijsko) banko se izvede izdaja vrednostnih papirjev z lastnostmi, ki se navezujejo na velikost posojil, plačilo obresti, odplačilo glavnice, predvidenega predčasnega vračila posojil, torej načrtovane denarne tokove posojil (Ribnikar, 1996, str. 49). Slednji so hkrati zavarovani z garancijo banke ali ostalih agencij²¹, ki jamčijo za pravočasno in celotno izplačilo obresti in glavnice. Garancija pripomore k temu, da vrednostni papirji pridobijo ustrezno bonitetno oceno zunanjih bonitetnih institucij, ki je lahko tudi boljša od

²¹ FHA/VA/FMVA mortgage credit insurance agencies (Saunders, Cornett, 2003, str. 737).

bonitetne ocene banke. Garancija predstavlja tudi zavarovanje investitorjev pred t.i. tveganjem neplačila osnovnih kreditojemalcev in t.i. tveganjem neplačila osnovne banke.

SPV enota ima na aktivni strani samo skupino terjatev, na pasivni pa samo vrednostne papirje. Ko te obveznice proda investitorjem, gre izkupiček banki (Heffernan, 1996, str. 170). Donosi izdanih vrednostnih papirjev so vezani na donose terjatev iz osnovnega posla.

Banka je še vedno tista, ki odobri posojilo, vendar je le to med aktivo njene premoženjske bilance kratek čas. Ob prodaji vrednostni papirjev, ki se nanašajo na paket teh posojil, banka zopet pride do denarja in lahko odobri novo posojilo. Banke niso več pomembne pri svoji tradicionalni vlogi, t.j. posredovanju prenosa sredstev v podjetja, temveč bolj v smislu, da opravljajo vse posle v zvezi z novimi posojili, potem pa jih v paketu prenesejo na SPV enoto, ki na njihovi osnovi izda obveznice. Vir prihodka za banke so vedno bolj opravnine, vedno manj pa obresti (Ribnikar, 1996, str. 49).

Listinjenje omogoča (Saunders, Cornett, 2003, str. 737):

- znižanje kreditnega tveganja v primeru, da se je banka preveč osredotočila na določen industrijski sektor,
- znižanje likvidnostnega tveganja, saj banka zamenja dolgoročna sredstva za takojšen priliv denarnih sredstev,
- znižanje neusklajenosti ročnosti dospelja naložb z viri sredstev,
- znižanje stroškov, saj denarna sredstva ne obremenjujejo kapitala,
- lažje doseganje kapitalske ustreznosti, saj se terjatve, ki so namenjene listinjenju, tvegane aktivne postavke, ki sicer obremenjujejo kapital, prenesejo iz bilančnih v zunajbilančne evidence, ki ne obremenjujejo kapitala
- in znižanje oblikovanih obveznih rezerv.

Tabela 8: Bilanca stanja pred in po listinjenju terjatev v denarni enoti

Pred listinjenjem terjatev				Po listinjenju terjatev			
Obvezne rezerve	10,67	Depoziti do strank	106,67	Obvezne rezerve	10,67	Depoziti do strank	106,67
Hipotekarni krediti	100	Kapital	4	Denarna sredstva na računu	100	Kapital	4
	110,67		110,67		110,67		110,67

Vir: Saunders, Cornett, 2003, str. 736 in 739.

V kapitalskem sporazumu iz leta 1988 listinjenje terjatev ni bilo obravnavano in posledično ne obremenjuje kapitala (Rubin, 2005, str. 4). Ker banke s prenosom sredstev ne prenesejo vseh kreditnih tveganj, ki izhajajo iz teh sredstev (tveganje predčasnega vračila sredstev iz naslova osnovnega posla, tveganje zamud pri odplačevanju sredstev iz naslova osnovnega posla) novi kapitalski sporazum pripoznava tveganje iz naslova listinjenja terjatev in ga bo potrebno konec leta 2006, ko novi kapitalski sporazum stopi v veljavo, vključiti v kapitalske izračune (<http://www.bis.org/publ/bcbs107b.pdf>, 2005).

Medtem ko se v Evropi in Ameriki listinjenje terjatev kot vir financiranja vse pogosteje uporablja, se v Sloveniji ne. Pred leti sem zasledila listinjenje terjatev Abanke do ene od takrat novonastalih pidovskih finančnih družb, medtem ko listinjenja terjatev v sedanjem času nisem našla.

Struktura virov financiranja EU bank se je v zadnjih letih zelo spremenila. Temu so pripomogle strukturne (porast različnih privatnih varčevalnih shem, spremenjena struktura finančnega premoženja gospodinjstev in podjetij, spremembe v preferencah, spremenjena strategija financiranja EU bank) in ciklične spremembe (obdobje nizkih obrestnih mer, spremenjeno razmerje med donosi in tveganji). Zaradi omejene rasti depozitov in deleža kreditov v depozitih v višini 1,2 so EU banke primorane iskati nove bilančne in zunajbilančne vire financiranja (Report on EU Banking Structure, Oktober 2005). Tudi slovenske banke se soočajo z neprijetno realnostjo, da denar odteka v donosnejše sklade, vendar ta najcenejši vir financiranja zamenjujejo z zadolževanjem v tujini. Ali so slovenske banke nesofisticirane pri uvajanju novih instrumentov ali pa je razlog bolj osnoven in je primarni in sekundarni trg vrednostnih papirjev preplitek in nelikviden, da bi listinjenje terjatev uspelo? Število potencialnih investorjev sem že omenjala: nekaj bank, zavarovalnic, borznoposredniških družb in nič podjetij.

4.1.3 »Trust- preferred« vrednostni papirji

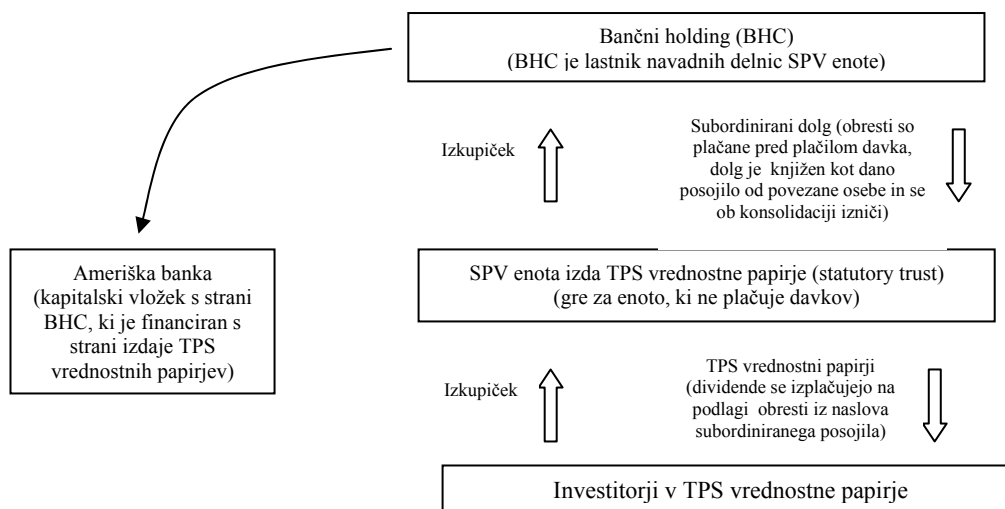
Mehanizem SPV enote se uporablja tudi pri TPS vrednostnih papirjih. Njihova posebnost je v tem, da jih lahko banke štejejo med temeljni kapital, katerih delež ni smel presegati 25% temeljnega kapitala. Omejitev iz leta 1996 se je v letu 2004 nekoliko spremenila. Delež TPS vrednostnih papirjev ne sme presegati 25% temeljnega kapitala zmanjšanega za postavko slabega imena²² oziroma 15% neto temeljnega kapitala, če je bilančna vsota banke večja od 250 mlrd USD. Za tovrstno prilagoditev bank velja petletno prehodno obdobje (Beatty, 2005, str. 7).

Pogoji vključevanja TPS vrednostnih papirjev med temeljni kapital banke so (Beatty, 2005a, str. 4):

- najdaljša možna ročnost (30 let),
- krajša ročnost je možna, v kolikor se izkoristi nakupna opcija, kar je predmet predhodne odobritve s strani FED-a,
- pravica do zadržanja izplačila obresti in dividend do 5 let
- in pravica do zadržanja izplačila glavnice do 19 let.

²² Po slovenskih računovodskih standardih se slabo ime izkazuje kot rezervacija za obveznosti, medtem ko se po mednarodnih računovodskih standardih kot odbitna postavka na aktivih.

Shema 2: Prikaz transakcij v zvezi s TPS vrednostnimi papirji med bančnim holdingom (BHC), SPV enoto in banko.



Vir: Benston, Irvine, Rosenfeld, et al., 2000, str. 30 in Beatty, 2005a, str. 3.

Kot kaže shema 2 ustanovi bančni holding SPV enoto, katere glavna funkcija je izdaja TPS vrednostnih papirjev. Bančni holding nadalje odkupi celotno vrednost izdaje delniškega kapitala SPV enote tako, da ji v zameno za izkupiček odobri subordinirani dolg pod tržnimi pogoji z možnostjo odloga izplačila obresti (Benston, Irvine, Rosenfeld, et al., 2000, str. 30).

Po raziskavi Benston, Irvin in Rosenfeld dosegajo TPS vrednostni papirji nenormalno visoke donose. Razlogi zanje so davčni prihranki, ugodnejša struktura depozitov in pasivne strani. Ker se za davčne namene²³ TPS vrednostni papirji pripoznavajo kot dolg, so obresti odbitna postavka pri izračunu davčne osnove, kar zmanjšuje strošek kapitala. Prav tako imajo lahko banke več nezavarovanih vezanih depozitov. Sredstva na vpogled niso izpostavljena tveganju nesolventnosti banke, saj jih lahko lastnik takoj dvigne, medtem ko vezani depoziti so. Lastniki le teh zahtevajo višje donose, s katerimi nadomestijo večje tveganje. Z dodatnim kapitalom lahko banka zniža višino zahtevanih donosov, s tem pa tudi stroške kapitala. Nenazadnje pa lahko banka lažje pride do dodatnih sredstev iz naslova posojil (Benston, Irvine, Rosenfeld, et al., 2000, str.19).

Odbor za ameriške računovodske standarde FASB je v maju 2003 dopolnil standard SFAS 150, s katerim se obvezno odkupljive vrednostne papirje pripoznava kot dolg. V decembru 2003 je izdala predpis FIN46R, ki prinaša dekonsolidacijo SPV enot, ki so izdale TPS vrednostne papirje. TPS vrednostni papirji se tako pripoznavajo med obveznosti bančnega holdinga in ne kot odbitna kapitalna postavka iz naslova manjšinskih lastniških deležev v kapitalu. Po pravilih FEDa pa so še vedno vpljučeni med temeljni kapital banke (Beatty, 2005a, str 5).

Ker računovodska sprememba za seboj ni potegnila tudi regulativne spremembe, bo moral trg odigrati pomembnejšo vlogo. Mehanizem tržne discipline naj bi omogočal, da se spremenjeno tveganje banke takoj odrazi v predvidevanjih udeležencev trga (Beatty, 2005, str. 3):

- obrestne mere za nezavarovane depozite bi morale odražati tržno oceno bančnega tveganja, v kolikor nadzorne oblasti ne jamčijo za nezavarovane depozite,

²³ Za namen izračunavanja regulatornega kapitala se pripoznavajo kot kapital.

- imetniki nezavarovanih depozitov naj bi imeli večjo motivacijo pri spremljanju bančnega tveganja,
- višje obrestne mere za nezavarovane depozite bi zmanjšale spodbude bank, da se izpostavijo večjemu tveganju, kot je to potrebno
- in zmanjšanje kapitalske arbitraže.

Naj pri tem omenim, da zunanja bonitetna institucija Moody's ne priznava TPS vrednostnih papirjev kot sestavino kapitala. Po njenem prepričanju pravica do zadržanja plačil obresti in dividend banki ne prinese nobene večje prednosti, saj bi takšno zadržanje plačil imelo resen negativen učinek na zaupanje ljudi. Da pa bi bila uporaba različnih finančnih instrumentov vidna tudi pri podrobnejši finančni analizi, Moody's uporablja naslednje finančne kazalnike. V obeh izračunih so TPS vrednostni papirji obravnavani kot dolg (Beatty, 2005a, str. 12):

- kapital iz naslova navadnih delnic/ tveganju prilagojena aktiva
- in kapitalske naložbe v odvisna podjetja in podružnice/ kapital.

Definicija kapitala ostaja v novem kapitalskem sporazumu nespremenjena glede na sporazum iz leta 1988 (Sušnik S., 2005, str. 2). Basel II je omejil uporabo TPS vrednostnih papirjev na 15% temeljnega kapitala in napovedal, da bo ponovno preučil definicijo kapitala. Zaradi negotovosti okoli vključevanja TPS vrednostnih papirjev v sestavine kapitala je že čutiti upad izdaj tovrstnih vrednostnih papirjev (Beatty, 2005a, 11).

Prisotnost »Trust-preferred« vrednostnih papirjev v Sloveniji

Slovenskim bankam zakonodaja dopušča možnost najetja subordiniranega dolga, od junija 2004 dalje tudi inovativne instrumente, in vključevanje teh v kapital banke.

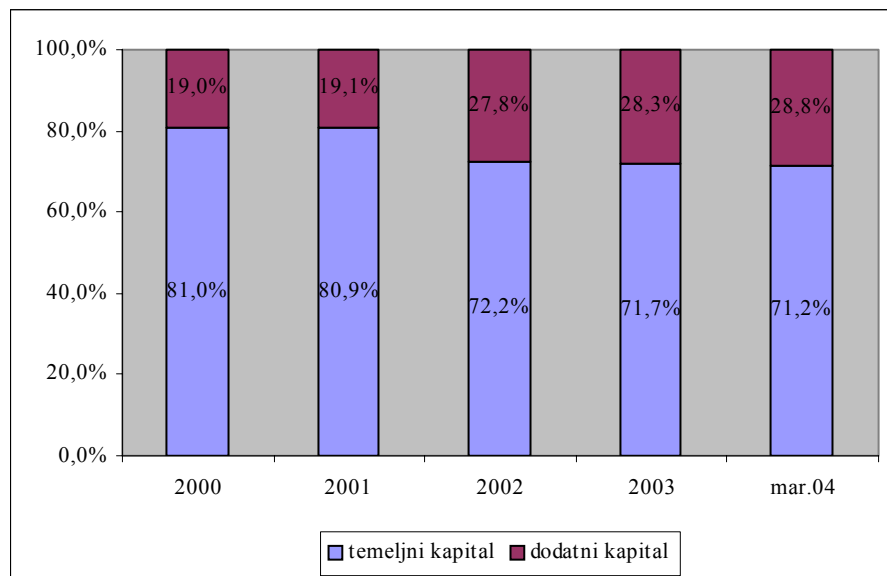
Pogoji vključevanja inovativnih instrumentov med temeljni kapital banke so (Sklep o spremembah in dopolnitvah Sklepa o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2005):

- so izdani in vplačani oziroma se sme upoštevati le vplačani znesek,
- izplačila iz naslova teh instrumentov so nekumulativna,
- so sposobni pokrivati izgubo v času rednega poslovanja,
- so podrejeni obveznostim do navadnih upnikov in obveznostim na podlagi podrejenih dolžniških instrumentov,
- so stalni in oziroma ne morejo biti odpoklicani na zahtevo imetnika in tudi nimajo kakorkoli določena ali nakazane dospelosti,
- niso zavarovani niti pokriti z garancijo banke izdajateljice, z njo povezane osebe ali s kakšno drugo obliko pogodbe, ki bi izboljšala stopnjo prioritete izplačil,
- odpoklic, odkup instrumentov s strani banke izdajateljice je mogoč najprej po petih letih od izdaje,
- glavne lastnosti instrumentov morajo biti razumljive in javno razkrite,
- vplačila morajo biti takoj in brezpogojno razpoložljiva banki izdajateljici,
- banka ima možnost, da v primeru, če ni izkazala bilančnega dobička, ne izplača donosov po inovativnih instrumentih,
- kadar ima banka izdajateljica možnost predčasnega izplačila inovativnih instrumentov (nakupna opcija), je lahko povezana tudi z zmerno klavzulo donosa
- in skupni znesek inovativnih instrumentov ne sme presegati 15% temeljnega kapitala po odbitku vseh postavk.

Pri tem ne omenja mehanizma SPV enot. Razloga sta vsaj dva. Prvič, plitek in nerazvit kapitalski trg. Inovativne instrumente je potrebno prodati, da tovrsten mehanizem lahko deluje. Drugič, še vedno ugodne razmere na bančnem trgu pripomorejo k temu, da slovenske banke

uporabljajo tradicionalne vire sredstev za oblikovanje temeljnega kapitala. Po podatkih BS je v letu 2003 absolutno najbolj porasel zaradi razporeditve dobičkov v rezerve, dokapitalizacije bank in oblikovanja splošnih rezervacij.

Slika 3: Struktura kapitala bančnega sektorja v Sloveniji od 2000 do 2003



Vir: Poročilo o finančni stabilnosti za leto 2003, 2004, str. 61.

Kot kaže slika 3 se delež dodatnega kapitala iz leta v leto povečuje, kar kaže na to, da banke zamenjujejo kvalitetnejši, a dražji temeljni kapital za cenejši dodatni kapital (Remšak, Šuler 2001, str. 9). Od leta 2000 do marca 2004 se je delež dodatnega kapitala v kapitalu banke povečal iz 19,0% na 28,8%. Dodatni kapital se je povečal na račun najemanja subordiniranega dolga in izdaj subordiniranih obveznic. Za zdaj se je samo ena banka odločila za izdajo kapitala 3. reda, ki se uporablja za pokrivanje kapitalskih zahtev za tržna tveganja (Poročilo o finančni stabilnosti za leto 2003, 2005, str. 61).

4.2 Neto sedanja vrednost obročnih plačil za poslovni najem

Mednarodni računovodski standardi IRS opredeljujejo najem kot dogovor, s katerim najemodajalec prenese na najemjemalca v zameno za plačilo najemnine pravico do uporabe sredstva za dogovorjen čas (Hočevvar, 1999, str. 152).

Poznamo dve osnovni obliki najema (http://arhiv.slonep.net/lizing/lizing_vrste.htm, 2005):

- finančni najem: pri tej obliki gre za odkup predmeta, ki ga najemjemalec obravnava v svojih finančno - računovodskih knjigah kot lastno osnovno sredstvo, cena predmeta je vnaprej določena s točno določenimi pogoji odplačila; pogodba se sklene za čas ekonomske dobe, kar predstavlja 85% življenjske dobe predmeta
- in poslovni najem: pri tej obliki najema gre za najem, ki se vodi v finančno – računovodskih dokumentih kot lastnina najemodajalca, najemjemalec nima vnaprej zagotovljene pravice odkupa po dogovorjeni ceni; veljavnost pogodbe je krajša, tudi samo en dan.

Za katero vrsto najema gre, je odvisno od vsebine posla. Finančni najem je tisti, pri katerem gre za prenos vseh pomembnih oblik tveganja in koristi, povezanih z lastništvom sredstva. Nasprotno se najem razvrsti v skupino poslovnih najemov, če v pomembni meri ne pride do prenosa vseh tveganj in koristi, povezanih z lastništvom (Hočevar, 1999, str. 152).

Tveganja pri najemu s strani najemodajalca so (http://216.239.59.104/search?q=cache:M0tG2o7oe50J:www.pattonboggs.com/Newsletters/Bln/Release/Speeches/DBA-Energy_Leasing_Speech.pdf+risks+in+leasing&hl=sl, 2005):

- kreditno tveganje: neplačevanje najemnine s strani najemjemalca,
- tveganje izgube preostale vrednosti: ob sklenitvi najemne pogodbe se določi predvidena preostala vrednost predmeta; v kolikor najemjemalec ne ravna v skladu z vestnostjo dobrega gospodarja, je dejanska preostala vrednost ob izteku najemne pogodbe nižja od predvidene,
- tveganje davčnih sprememb
- in tveganje iz naslova sprememb fizičnih lastnosti ali izgube predmeta.

Tveganja pri najemu s strani najemjemalca so (http://216.239.59.104/search?q=cache:M0tG2o7oe50J:www.pattonboggs.com/Newsletters/Bln/Release/Speeches/DBA-Energy_Leasing_Speech.pdf+risks+in+leasing&hl=sl, 2005):

- tveganje potencialne izgube preostale vrednosti: ob izteku najemne pogodbe ugasne kakršnakoli pravica najemjemalca, torej najemodajalec obdrži tudi preostalo vrednost,
- tveganje spremembe stroškov vzdrževanja, zavarovanj in davkov,
- izguba nadzora nad predmetom: upravljanje lastnih sredstev je lahko drugačno od pogodbeno zahtevanega upravljanja najemnega sredstva.

Tveganja, ki izhajajo iz finančnega oziroma poslovnega najema, kot so kreditno tveganje, davčno tveganje in tveganje izgube preostale vrednosti, niso pripoznana in ne obremenjujejo kapitala.

4.2.1 Finančni najem

Po računovodskih pravilih med opredmetenimi osnovnimi sredstvi ne izkazujemo le sredstev, ki so naša lastnina, ampak med njimi izkazujemo tudi osnovna sredstva, pridobljena na podlagi pogodb o finančnem najemu (Hieng, Koželj, Štrekelj, et al, 2003, str, 32).

Pri najemjemalcu se poštena vrednost opreme šteje med opredmetena osnovna sredstva, medtem ko se šteje obveznost med dolgoročne poslovne obveznosti. Plačilo posameznega obroka se prenese med stroške, najkasneje na koncu leta pa se prenesejo med finančne odhodke. Poslovna obveznost se zmanjša za plačilo posameznega obroka²⁴. V izkazu uspeha se stroški finančnega najema kažejo kot amortizacija, stroški obresti in stroški blaga, materiala in storitev (stroški vzdrževanja) (Ladava, 2001, str.2).

²⁴ Pri najemodajalcu se izročitev sredstev v finančni najem šteje med dolgoročne poslovne terjatve. Prejeto plačilo posameznega obroka se prenese med finančne prihodke, medtem ko se poslovna terjatev ustrezno zmanjša.

Tabela 9: Vpliv finančnega najema na bilanco stanja

Pred				Po			
Gibljava sredstva	50	Dolg	50	Gibljava sredstva	50	Dolg	100
Opredmetena dolgoročna sredstva	50	Kapital	50	Opredmetena dolgoročna sredstva	100	Kapital	50
	100		100		150		150

Vir: Ladava, 2001, str. 3.

Tabela 10: Vpliv finančnega najema na izkaz uspeha

Pred		Po	
Stroški blaga, materiala in storitev	10	Stroški blaga, materiala in storitev	15
Amortizacija	10	Amortizacija	20
Stroški obresti in drugi odhodki financiranja	10	Stroški obresti in drugi odhodki financiranja	20
	30		55

Vir: Ladava, 2001, str. 3.

4.2.2 Poslovni najem

Zaradi bliskovitega razvoja tehnologije lastništvo sredstev že nekaj časa lastniku ne prinaša večje varnosti, ampak predvsem tveganje in negotovost v obliki hitrega tehnološkega zastaranja in obrabe. Lastništvo nad sredstvi ni več pomembno, pomembna je zgolj uporaba (Ladava, 2001, str.1).

Pri poslovnem najemu je sredstvo v najemu last najemodajalca. Tovrstna transakcija ni izkazana v bilanci stanja najemodajalca, zato govorimo o poslovnem najemu kot o zunajbilančnem financiranju sredstev.

Tabela 11: Vpliv poslovnega najema na bilanco stanja

Pred				Po			
Gibljava sredstva	50	Dolg	50	Gibljava sredstva	50	Dolg	50
Opredmetena dolgoročna sredstva	50	Kapital	50	Opredmetena dolgoročna sredstva	50	Kapital	50
	100		100		100		100
				<i>Zunajbilančna sredstva v obliki opomb</i>	50	<i>Zunajbilančne obveznosti v obliki opomb</i>	50

Vir: Brigham, Daves, 2002, str. 648.

Da najemodajalec uporablja zunajbilančno financiranje sredstev, torej poslovni najem, je moč razbrati iz računovodskih izkazov. Ker najemodajalec izstavi račun za najemnino za obdobje, krajše od enega leta²⁵, ima najemodajalec višje aktivne časovne razmejitev na aktivni strani in višje kratkoročne obveznosti na pasivni strani. S plačilom najemnine se kratkoročna obveznost do najemodajalca zmanjša, s prenosom v stroške obračunskega obdobja pa se zmanjšajo aktivne časovne razmejitev. Najemodajalec ima tako višje stroške najemnine (stroške storitev). V ceni najemnine je všteto poslovno tveganje v obliki tehnološkega zastaranja, izgube preostale vrednosti in obrabe, redno vzdrževanje in zavarovanja (Ladava, 2001, str.2).

Tabela 12: Vpliv poslovnega najema na izkaz uspeha

Pred		Po	
Stroški blaga, materiala in storitev	10	Stroški blaga, materiala in storitev	25
Amortizacija	10	Amortizacija	10
Stroški obresti in drugi odhodki financiranja	10	Stroški obresti in drugi odhodki financiranja	10
	30		45

Vir: Ladava, 2001, str.3.

Pri poslovnem najemu ima najemodajalec tako več dolga kot ga ima izkazanega v bilanci stanja, saj bo v prihodnjih nekaj letih plačeval najemnino za sredstvo v poslovnem najemu, s katerim bo dejansko ustvarjal proizvode ali opravljal storitev v več kot enem obračunskem obdobju. Po definiciji gre za opredmeteno osnovno sredstvo, ki se ne izkazuje v bilanci stanja. Poslovni najem ne prikazuje ekonomske realnosti. Kazalniki investiranja (delež osnovnih sredstev v sredstvih, delež gibljivih sredstev v sredstvih, delež finančnih naložb v sredstvih) se ne spremenijo, prav tako ne kazalniki financiranja (delež kapitala v financiranju, delež dolgov v financiranju, kapitalska pokritost finančnih sredstev, finančni vzvod), kazalniki gospodarnosti in donosnosti (gospodarnost poslovanja, čista donosnost sredstev, čista donosnost kapitala) pa so precenjeni, saj je del sredstev in obveznosti izkazan zunajbilančno.

Vse večja uporaba poslovnega najema in njegovo neprimerno pripoznavanje, po ameriških računovodskih standardih US GAAP je poslovni najem razkrit zgolj kot opisna opomba v letnih poročilih, sta vodila k spremembam. BIS je v okviru prvega stebra kapitalskega sporazuma Basel II v izračunu tehtane tvegane aktive vključil poslovni najem. Banke bodo morale z januarjem 2006 v svojih izračunih upoštevati neto sedanjo vrednost obročnih plačil najema, pri čemer bo pripisana utež enaka, kot če bi šlo za denarne tokove pri črpanih sredstvih kredita (Quantitative Impact Study-4 Instructions, 2004).

4.2.3 Uporaba finančnega in poslovnega najema s strani slovenskih bank

SRS opredeljujejo poslovni in finančni najem. V letu 2004 so bile izvedene spremembe in dopolnitve kontnega okvira za banke in hranilnice. Namen sprememb in dopolnitev kontnega okvira je bil pridobiti nekatere dodatne knjigovodske podatke, med njimi tudi podatke o finančnem najemu, ki so potrebni za spremljanje novih storitev in novih načinov poslovanja v

²⁵ V kolikor najemodajalec izstavi račun za najemnino za obdobje, daljše od enega leta, ima najemodajalec višje dolgoročno odložene stroške poslovanja.

bankah (http://www.bsi.si/html/publikacije/nbp/nbp_por_2003_04.pdf, 2005), vendar BS teh zbirnih podatkov ne objavlja.

Obseg uporabe finančnega in poslovnega najema s strani bank v Sloveniji je tako težko določljiv. Slovenske banke finančni in poslovni najem, v kolikor ga uporabljajo, omenjajo v obliki opisnih opomb, podrobnejših podatkov pa ni na voljo.

4.3 Dnevne nepravilne obveznosti pri sistemih poravnave

Tveganje neizravnave je prvo od dveh tveganj, katerima avtorja Saunders in Cornett pripisujeta velik pomen, a se ne pripoznava in ne obremenjuje kapitala banke. Zaradi sistemskih razlik ima to tveganje v ZDA večji pomen kot v Evropi in Sloveniji. V nadaljevanju sta oba sistema podrobneje predstavljena.

4.3.1 Plačilni sistemi v ZDA

V ZDA si banke posojajo denar preko državnega medbančnega plačilnega sistema Fedwire in zasebnega medbančnega plačilnega sistema CHIPS²⁶. Vrednost prometa, ki se opravi preko obeh sistemov, je ocenjena preko 2.700 mlrd USD na dan. Za oba sistema je značilno, da so izravnave konec delovnega dne (Saunders, Cornett, 2003, str. 339).

Obstoječa sistema ne ponujata spodbud k racionaliziranju števila in vrednosti transakcij, saj nobeden od njiju ne zaračunava nadomestila za prekoračitev negativnih stanj tekom dneva, poleg tega pa Federal Reserve nosi tudi implicitno garancijo, ki bankam prejemnicam zagotavlja nadomestitvena sredstva v kolikor banka, ki naj bi sredstva nakazala, teh v danem trenutku ni sposobna nakazati. Nasprotno velja v sistemu CHIPS, kjer je (n-1)- bank dolžnih kriti izpad predvidenih sredstev. Da bi se banke izognile temu, je CHIPS v letu 1990 vpeljal mehanizem računa izločenih sredstev, iz katerega banke črpajo neprejeta, a njim nakazana sredstva (Saunders, Cornett, 2003, str. 367). Po ocenah ta izločena sredstva zadostujejo zgolj pokritju sredstev dveh največjih bank tega sistema.

Da bi se izognili kreditnemu tveganju, likvidno učinkovitost pa izboljšali, so kasneje razvili hibridni sistem New CHIPS.

Pri tem gre za kreditno tveganje med delovnim dnevom, ki se ne izkazuje v bilanci stanja. Tveganje neizravnave se zunajbilančno ne pripoznava, vendar ga Saunders in Cornett štejeta med pomembnejša zunajbilančna tveganja (Saunders, Cornett, 2003, str. 366).

Zanimiv je podatek, da se je vrednost transakcij preko medbančnih plačilnih sistemov glede na bančne rezerve v tridesetih letih postotila. V letu 1970 so bile transakcije vrednostno 2-krat večje od bančnih rezerv, medtem ko so bile v letu 2000 266-krat (Saunders, Cornett, 2003, str. 364).

²⁶ Fedwire je domači medbančni plačilni sistem v državnem lastništvu (Federal Reserve). CHIPS je mednarodni privatni medbančni plačilni sistem (Saunders, Cornett, 2003, str. 338).

4.3.2 Tveganja pri plačilnih sistemih

Plačilni sistemi nosijo naslednja tveganja (Centrih, 2005):

- tveganje neizravnave:
 - o kreditno tveganje,
 - o likvidnostno tveganje,
- sistemsko tveganje,
- operativno tveganje,
- pravno tveganje,
- tveganja goljufij, zlorab in sabotаж,
- tveganje konkurence
- in tveganje ugleda.

Plačila se opravljajo gotovinsko in negotovinsko. Gotovinsko plačilo je najbolj neposredno, je bruto (v celotnem znesku) in v realnem času. Plačevanje z ostalimi oblikami sredstev pa pomeni preknjižbe na računih, kjer so ta sredstva zavedena. Zato lahko obstaja določen časovni odlog med predložitvijo plačilnega naloga s strani plačnika in prejetjem sredstev na račun prejemnika. Od tod izhaja tudi tveganje (ne)izravnave. Gre za tveganje, da pričakovani denarni tok ne bo realiziran v pričakovanem trenutku oziroma v pričakovanem obsegu (<http://riskinstitute.ch/134710.htm>, 2005, str. 1). Tveganje neizravnave vsebuje komponento kreditnega in likvidnostnega tveganja.

Kreditno tveganje je tveganje, da pričakovani denarni tok ne bo realiziran v pričakovanem obsegu. Le temu je izpostavljen prejemnik sredstev v plačilnem sistemu. Likvidnostno tveganje pa je tveganje, da prejemnik zaradi nepravočasnega (ne)prejetja pričakovanih sredstev ne bo mogel izvršiti svojih obveznosti, ki ta-isti dan zapadejo v plačilo.

Nadalje obstaja sistemsko tveganje, ki predstavlja tveganje za celotno gospodarstvo in lahko povzroči zmanjšanje gospodarske aktivnosti. Nedelovanje plačilnih sistemov bi ogrozilo stabilnost denarnega in finančnega trga.

Operativno tveganje je tveganje, ki nastane zaradi pomanjkljivosti ali napak pri delovanju notranjih procesov, sistemov in ljudi ali zaradi zunanjih dogodkov in ima kasnejši (bruto) vpliv na izkaz poslovnega izida. Tovrstna tveganja so pridobila na pomenu po finančnih zlomih velikih bank. Po novem baselskem sporazumu Basel II morajo poslovne banke obremeniti kapital tudi za operativno tveganje.

Pravno tveganje je tveganje, da pravila plačilnega prometa ne bodo skladna z veljavno domačo zakonodajo, v državi katere se plačilni promet odvija. Namreč slab pravni okvir oziroma pravna zmeda bosta kreditno in likvidnostno tveganje zgolj povečala.

Elektronski plačilni sistemi na eni strani znižujejo stroške za izvajalce in uporabnike plačilnega prometa, po drugi pa omogočajo porast goljufij, zlorab in sabotаж. V zadnjem času je vse več primerov odtujitve sredstev iz poslovnih računov. Poslovne banke in nadzorni organi si močno prizadevajo za učinkovite posodobitve sistemov v smeri boljšega prepoznavanja izvora sporočil, zavarovanja pred spreminjanjem, itd.

Konkurenca na področju plačilnega prometa se zaostruje: poleg klasičnih plačilnih instrumentov bank, ki tekmujejo med seboj za čim večji delež plačilnega prometa (prednost zadrževanja sredstev v sistemu, kar jim omogoča »odpiralni« oziroma »zapiralni« čas medbančnega

plačilnega prometa, knjiženje in valute transakcij, je, da lahko uravnavajo svojo likvidnostno pozicijo čez noč in jim tako ni potrebno najemati sredstev), se pojavljajo različni e-instrumenti plačevanja in kartice različnih trgovskih podjetij (Blue Book z informacijami o slovenskem plačilnem sistemu in sistemu za poravnavo poslov z vrednostnimi papirji v letu 2001, 2002).

Nazadnje pa obstaja še tveganje ugleda. Zaradi napačno usmerjenih nalogov in napak v nalogih, zaradi nenehnih izpadov sistema nastajajo stroški, povezani z reševanjem reklamacij, in seveda tudi oportunistni stroški, ki nastanejo zaradi izgube plačilnega prometa kot posledica nezadovoljstva in zmanjšanja ugleda.

4.3.3 Plačilni sistemi v Sloveniji

Z razliko od ameriškega plačilnega sistema, kjer se dokončna poravnava izvede šele ob koncu delovnega dne in je zato tveganje neizravnave, torej kreditno in likvidnostno tveganje, precej večje, v Sloveniji prevladuje sistem bruto poravnave v realnem času (v nadaljevanju: BPRČ), s tem pa tudi manjše tveganje neizravnave.

BPRČ sistem kar najbolj zmanjša tovrstno tveganje. Ni časovnega zamika izravnave, prav tako pa nalogi niso izvedeni, če sredstva na računu niso zadostna. Nekaj likvidnostnega tveganja je, saj imajo poslovne banke zgolj en poravnalni račun, preko katerega grede tudi sredstva njihovih komitentov. Stanje na računu banke ni najbolj čista slika likvidnostnega stanja posamezne poslovne banke. Ker prekoračitve niso dovoljene, sta na voljo dva načina, ki učinkovito povečujeta koeficiente obračanja rezerv znotraj dne. Prvi je mehanizem čakalnih vrst. Plačilni nalogi so obdelani po prioriteti, v skupini iste prioritete pa so nalogi obdelani po FIFO metodi (http://www.bsi.si/html/eng/ps/Slovenia_Blue_Book_1.pdf, 2005). Drugi način je odobritev posojila znotraj dne. V Sloveniji je bankam na voljo posojilo preko noči in enodnevno posojilo.

V Sloveniji sicer obstajata dva plačilna sistema in sicer plačilni sistem BPRČ za plačila velike vrednosti in žiro kliring plačilni sistem za plačila majhne vrednosti, vendar se preko sistema BPRČ izvaja večino plačilnega prometa, kot je prikazano v nadaljevanju.

Tabela 13: Število transakcij in vrednost plačilnega prometa preko BPRČ sistema na leto in na dan v obdobju od 1999 do 2003

	1999	2000	2001	2002	2003
st. transakcij	511.321	1.039.796	1.444.594	1.351.429	1.264.074
vrednost v mlrd SIT	23.184,37	22.218,30	29.153,00	40.138,00	43.391,20
st. delovnih dni na leto	254	250	248	249	251
st. transakcij na delovni dan	2.013	4.159	5.825	5.427	5.036
povprečna vrednost na delovni dan v mio SIT	45,34	21,37	20,18	29,70	34,33

Vir: Letna poročila Banke Slovenije, 1999, 2000, 2001, 2002 in 2003.

Tabela 14: Število transakcij in vrednost plačilnega prometa preko Žiro kliringa na leto in na dan v obdobju od 1999 do 2003

	1999	2000	2001*	2002	2003
kolicinsko st. transakcij	9.789.220	34.837.077	48.180.832	50.486.456	46.613.463
vrednostno v mlrd SIT	1.259,30	2.801,55	3.794,00	4.462,00	4.505,70
stevilo delovnih dni na leto	254	250	248	249	251
st. transakcij na delovni dan	38.540	139.348	194.278	202.757	185.711
povprečna vrednost na delovni dan v tisoč SIT	128,642	80,419	78,745	88,380	96,661

* posledica migracije plačilnega prometa iz APP v poslovne banke

Vir: Letna poročila Banke Slovenije, 1999, 2000, 2001, 2002 in 2003.

Iz tabele 13 in 14 je razvidno, da je bilo v letu 2003 izvedeno 43.391 mlrd SIT plačilnega prometa preko sistema BPRČ, oziroma v povprečju 34,33 mio SIT na delovni dan banke. Preko sistema žiro kliring je bilo izvedenega 4.505 mlrd SIT plačilnega prometa oziroma v povprečju 96,7 tisoč SIT na delovni dan banke. V letu 2003 se je preko sistema BPRČ izvedlo 90,59% plačilnega prometa. Glede na visok odstotek in dejstvo, da je pri BPRČ sistemu tveganje neizravnave najmanjše, lahko povzamemo, da je tveganje neizravnave po plačilnih sistemih v Sloveniji majhno.

Vemo, da kreditno tveganje ni edino, ki je povezano s plačilnimi sistemi. Več pozornosti je v zadnjem obdobju namenjene operativnemu tveganju. Zaradi še vedno (ne)dokončanega procesa prenosa plačilnega sistema iz Agencije za plačilni promet na poslovne banke je še vedno veliko nerešenih tehnoloških problemov. Prav tako je še vedno veliko trajnikov obdelanih ročno. Komitenti bank so vse bolj poslovno obveščeni in zaradi nedelovanja sistemov od bank vse pogosteje zahtevajo plačilo povrnitve izpada prihodka (ker na tisti dan niso mogli skleniti bančnega posla), oziroma plačilo povrnitve zamudnih obresti (ker na tisti dan niso mogli dobiti sproščena sredstva nazaj).

V tem sklopu bi omenila še pravno tveganje v smislu problematike preprečevanja pranja denarja. Nekateri države nekdanje Jugoslavije nimajo urejenega področja glede preprečevanja pranja denarja, slovenske banke pa tovrstno problematiko še vedno obravnavajo kot zakonsko obveznost, premalo pozornosti pa ji posvečajo kot eni izmed oblik tveganja v poslovanju. Po oceni BS naj bi bila prisotna prenizka osveščenost in napačno mnenje tako zaposlenih kot uprave o majhni verjetnosti pranja denarja (Poročilo o nadzoru bančnega poslovanja v letu 2003 in prvi polovici 2004, 2004).

4.3.4 Tveganja pri sistemih poravnave z vrednostnimi papirji

Tveganje neizravnave ni prisotno samo pri plačilnih sistemih, temveč tudi pri sistemih poravnave z vrednostnimi papirji. Tveganja, ki so prisotna pri sistemih poravnave z vrednostnimi papirji, so predstavljena v nadaljevanju.

Najpomembnejše je kreditno tveganje, da nasprotna stranka ne bo izpolnila svojih obveznosti po poslu trgovanja z vrednostnimi papirji v celotnem znesku. Tu kreditno tveganje nosi osnovno

tveganje, torej tveganje izgube celotne vrednosti posla, in tveganje nerealiziranih dobičkov²⁷. Prodajalec vrednostnega papirja je izpostavljen tveganju stroškov zamenjave v primeru, da je tržna cena manjša od prodajne, medtem ko je kupec vrednostnega papirja izpostavljen tovrstnemu tveganju v primeru, da je tržna cena večja od nakupne cene. Glede na to, da je gibanje tržnih cen vrednostnega papirja nepredvidljivo, sta oba, tako kupec kot prodajalec, izpostavljena kreditnemu tveganju (<http://riskinstitute.ch/140080.htm>, 2005). Da je tovrstno tveganje pomembno, nazorno kaže podatek, da so v času zloma borze leta 1987 tržne cene samo v obdobju med časom sklenitve pogodbe in časom poravnave padle za 20% do 35%.

Nadalje sta obe stranki izpostavljeni likvidnostnemu tveganju. Gre za tveganje, do katerega je izpostavljena stranka, v kolikor nasprotna stranka ne izpolni svoje obveznosti v celotnem znesku v določenem času. Za prodajalca vrednostnega papirja se likvidnostno tveganje uresniči, ko le ta ne prejme kupnine, nakazane s strani kupca. Za kupca vrednostnega papirja pa se likvidnostno tveganje uresniči, ko se prenos lastništva ne izvrši (<http://riskinstitute.ch/140080.htm>, 2005).

Nadalje je prisotno tveganje nedelovanja poravnalne banke. Gre za banko, ki pri sebi vodi račune, preko katerih potekajo denarne poravnave pri poslih trgovanja z vrednostnimi papirji. Tveganju se lahko izogne, v kolikor se ti računi vodijo pri centralni banki. Tu je prisotno tudi tveganje skrbništva. Skrbniške institucije opravljajo skrbniške storitve in vodijo skrbniške račune. Tveganje nastopi, v kolikor obstaja možnost nedelovanja teh institucij (<http://riskinstitute.ch/140080.htm>, 2005).

Nenazadnje pa je prisotno sistemsko tveganje. Gre za tveganje, ko institucija v mreži sistema poravnave poslov pri trgovanju z vrednostnimi papirji ne izpolni svojih obveznosti, in ta neizpolnitev povzroči neizpolnitve ostalih institucij v ta-isti mreži. Takšen primer lahko vodi do povzročitve nestabilnosti v plačilnih sistemih in na finančnih trgih (<http://riskinstitute.ch/140080.htm>, 2005).

Sistem izročitve proti plačilu izniči osnovno kreditno tveganje, ne izniči pa niti tveganja stroškov zamenjave niti likvidnostnega tveganja. Pri tovrstnem sistemu mora nadzorni organ preveriti kako močna povezava je med izročitvijo in plačilom ter ali sistem omogoča primerni nadzor tveganja stroškov zamenjave in likvidnostnega tveganja. Priporoča se tudi, da se kupnina nakaže v istem dnevu kot je izročitev (<http://riskinstitute.ch/140080.htm>, 2005).

Večina vrednostnih papirjev, s katerimi se javno trguje, so v nematerializirani obliki, torej so prenosi lastništva izključno knjižne narave. Pri teh so avtomatični sistemi poravnave poslov in centralne depozitne institucije učinkoviti. Drugače pa je pri OTC transakcijah, ki so večinoma izvedene preko telefona in na bilateralni osnovi. Stranke pri teh poslih uporabljajo okvirne pogodbe. Te okvirne pogodbe omogočajo poravnavo plačil v isti valuti na isti dan nakupa (<http://riskinstitute.ch>, 2005). Pri analizi OTC trga in tveganja, ki ga nosijo transakcije na OTC trgu, so preučili 30 največjih borznih posrednikov. Ugotovitve kažejo, da se avtomatizacija procesov povečuje, vendar je še vedno veliko kompleksnih transakcij poknjizenih ročno in da je veliko število okvirnih pogodb še nepodpisanih. Najpomembnejše tveganje pri OTC transakcijah je tveganje neizpolnitve nasprotne stranke, ki ga z neto poravnami in zavarovanji (zahtevanem kritju) uspešno zmanjšujejo. Predlaga se, da se poveča uporaba klirinških hiš na OTC trgih in da le te uspešno vpeljejo sisteme za obvladovanje tveganj (<http://www.bis.org/publ/cpss27.htm>, 2005).

²⁷ Nerealizirani dobiček je opredeljen kot razmerje med tržno vrednostjo in pogodbeno ceno vrednostnega papirja.

4.3.5 Sistemi poravnave z vrednostnimi papirji v Sloveniji

Osnovni pogoji za vzpostavitev sistema poravnave z vrednostnimi papirji so bili izpolnjeni v letu 1999 s sprejetjem zakona o nematerializiranih vrednostnih papirjih, novega zakona o trgu vrednostnih papirjev in zakona o deviznem poslovanju (http://www.kdd.si/o_kdd/zgodovinski_mejniki,2005).

V borznem trgovalnem sistemu vse transakcije postanejo obvezujoče in dokončne konec delovnega dne (T+0). Za obvladovanje kreditnih tveganj ima Klirinško depotna družba (v nadaljevanju: KDD), ki v Sloveniji opravlja poravnavo poslov z vrednostnimi papirji, vpeljanih več mehanizmov (Blue Book z informacijami o slovenskem plačilnem sistemu in sistemu za poravnavo poslov z vrednostnimi papirji v letu 2001, 2005):

- neto pozicije so konec delovnega dne (T+0) sporočene članicam tako, da si lahko priskrbijo potrebna dodatna sredstva za plačilo svojih neto pozicij na dan dokončne izravnave (T+2),
- likvidnostni sklad garantira, da bodo vsa denarna nakazila dejansko izvedena, v kolikor kupec ne plača kupnine za že dobavljene vrednostne papirje
- in garancijski sklad, ki garantira pokritje obveznosti, v kolikor sredstva iz likvidnostnega sklada ne bi zadostovala.

Navedeni mehanizmi resnično zmanjšujejo kreditno tveganje, ga pa ne izničijo. Še vedno se lahko zgodi, da v skrajnem primeru kupec ne vrne sredstev v garancijski sklad, po tem ko je KDD za njegov račun že plačala kupnino, in da KDD s prodajo zastavljenih vrednostnih papirjev po istem poslu ne more v enaki višini vrniti sredstev v garancijski sklad. V takšnem primeru KDD zahteva od vseh članic sorazmerno vplačilo sredstev. Kreditno tveganje se tako posredno prenese na ostale članice.

Z namenom zmanjšanja kreditnega tveganja pri OTC transakcijah, se je v letu 2001 KDD vključil v sistem SWIFT in vzpostavil sistem sočasne izpolnitve obveznosti iz sklenjenih poslov izven organiziranega borznega trga. Gre za sistem bruto poravnave v realnem času.

Nadalje poravnava vrednostnih papirjev poteka preko trgovalnih računov strank, poravnava denarnega dela pa preko plačilnega prometa v okviru Banke Slovenije. Ker so poravnalni računi vodeni pri Banki Slovenije, ni tveganja nedelovanja poravnalne banke. Z namenom zmanjšanja operativnega in systemskega tveganja pa je KDD vzpostavil rezervno lokacijo v Kopru (http://www.kdd.si/o_kdd/zgodovinski_mejniki,2005).

Nekoliko drugačna slika je v zvezi s skrbniškim tveganjem. Pojem skrbniške banke se je pojavil z zakonom o trgu vrednostnih papirjev. Opravljanje skrbništva nad vrednostnim papirjem mora biti strogo ločeno od opravljanja plačilnega prometa. Zaradi novih zakonskih predpisov in še vedno nepopolnega delovanja podpornih sistemov je tveganje nedelovanja skrbniške banke v Sloveniji prisotno. Tudi tu velja enako, da so komitenti bank postali poslovno vse bolj osveščeni in od banke za čas nedelovanja skrbniške banke zahtevajo povrnitev izpada prihodka (zaradi nepravilnega stanja na računu niso prodali optimalnega števila vrednostnih papirjev).

4.4 Implicitna finančna obveza matičnega podjetja v povezavi s holding podjetjem in priključitveno tveganje

Priključitveno tveganje je drugo od dveh tveganj, katerima avtorja Saunders in Cornett pripisujeta velik pomen, s katerim se ne pripoznava in ne obremenjuje kapitala banke. Priključitveno tveganje se pojavlja pri holding podjetju. Gre za gospodarsko družbo, ki ima v

lasti –ponavadi- več kot 25% delnic druge gospodarske družbe. V ZDA so v letu 1999 sprejeli zakon, ki je omogočal ustanovitev finančnih holdingov, ki so opravljali bančno, investicijsko in zavarovalniško dejavnost. Od uveljavitve zakona do leta 2003 se je 639 finančnih institucij preoblikovalo v finančne holdinge (Saunders, Cornett, 2005, str. 376).

Zakaj se banke odločajo za posredno udeležbo v bankah preko bančno holdinške strukture in ne za neposredno udeležbo preko diverzifikacije lastnega portfelja, je predstavljeno v nadaljevanju.

Prednosti bančno holdinške strukture so (Klein, Saidenberg, 2005, str. 2):

- kapital v bilancah je manjši, saj dostop do notranjega kapitalskega trga²⁸ omogoča učinkovito prerazporeditev virov znotraj družbe,
- dejavnost financiranja (kreditiranja) je večja, saj notranji kapitalski trg hitreje in učinkoviteje zbere sredstva za visoko dobičkonosne projekte,
- omogoča ekonomijo hkratne ponudbe spektra storitev, ki je lahko notranja/ stroškovna in zunanja/ prihodkovna; o notranji govorimo takrat, ko obstaja presežna zmogljivost tehnoloških, telekomunikacijskih in marketinških virov, ki se jih lahko uporabi za različne storitve; o zunanji pa govorimo takrat, ko imajo komitenti možnost različne ponudbe na enem mestu.

Mnogobančna holding podjetja (v nadaljevanju: MBHC) imajo nižje razmerje med kapitalom in sredstvi ter višje med krediti in sredstvi. Prav tako so subsidiarije MBHC veliko bolj aktivne na sekundarnem trgu kreditov, saj holding podjetje uporablja sekundarni trg kreditov kot mehanizem prenašanja virov od ene do druge organizacijske enote (Klein, Saidenberg, 2005, str. 14).

Slabosti bančno holdinške strukture pa so v tem, da povzročajo dodatne administrativne stroške in dodatne transakcijske stroške, saj so stroški dodajanja oziroma ukinjanja poslovnih enot višji od stroškov spreminjanja lastnega portfelja (Klein, Saidenberg, 2005, str. 2).

Priključitvenemu tveganju se je moč izogniti z uveljavitvijo pravila, po katerem mora bančni holding, v kolikor ima proste vire, delovati kot vir moči za subsidiarijo v težavah. Izsledki raziskav so pokazali (Ashcraft, 2004, str. 9-20):

- da je večja verjetnost finančne injekcije, dane banki v težavah, če je v skupini MBHC,
- da je večja verjetnost finančne injekcije, dane banki v težavah, če je v skupini hitro rastoče MBHC,
- da je večja verjetnost finančne injekcije, dane banki v težavah, če je le ta relativno manjša od holdinga
- in da je večja verjetnost finančne injekcije, dane banki v težavah, če ima holding 100-odstotni lastniški delež kot če gre zgolj za delno lastništvo.

Leta 1980 so v ZDA odobrili obremenitev kapitala dobro poslujoče banke z izgubo bančne subsidiarije. Implicitna finančna obveza bančnega holdinga, iz katere priključitveno tveganje tudi izhaja, je pogojna obveznost, ki ima lahko zelo velik vpliv na njegovo prihodnjo bilanco stanja in izkaz uspeha. Menim, da bi bilo potrebno tovrstno tveganje pripoznati že danes in ne

²⁸ Notranji kapitalski trg obstaja zato, ker je zunanji kapitalski trg nepopoln. Namreč, a) uprave družb imajo dostop do pomembnih informacij, ki niso dostopne zunanjim krogom; b) menedžerji raje razkrijejo informacije upravam kot zunanjemu krogu; c) uprava lahko vpliva na divizije, v kolikor le te dobro ali slabo poslujejo, namreč trg jih lahko nagradi oziroma kaznuje zgolj tako, da zviša oziroma zniža tržno ceno celotne družbe; d) uprava izvaja kontrolo nad divizijami, ki jih zunanji krogi nimajo; e) notranji kapitalski trg reagira racionalneje na novo informacijo (Klein, Saidenberg, 2005, str. 7).

šele v trenutku, ko izguba bančne subsidiarije dejansko nastopi in ko ta obremeni kapital dobro poslujočega bančnega holdinga.

4.4.1 Prisotnost bančnih holdingov v Sloveniji

V Sloveniji se finančni holding teoretično pojavlja v navezi z bančno skupino. Namreč po zakonu bančna skupina obstoji, kadar je banka ali finančni holding s sedežem v Republiki Sloveniji nadrejena družba eni ali več bankam oziroma drugim finančnim organizacijam ali družbi za pomožne bančne storitve, s sedežem v Republiki Sloveniji ali izven nje, torej podrejenim družbam. Banka Slovenije opravlja nadzor nad banko v bančni skupini, tudi na podlagi konsolidacije finančnega položaja bančne skupine (Zakon o bančništvu, 1999).

Finančni holding je pravna oseba (Zakon o bančništvu, 1999):

- ki ni banka,
- katere glavna dejavnost je pridobivanje oziroma imetništvo kvalificiranih deležev oziroma opravljanje drugih finančnih storitev,
- ki so mu podrejene izključno oziroma pretežno banke oziroma druge finančne organizacije, pri čemer za presojo pretežno podrejenih družb ni odločilno njihovo število, temveč bilančna vsota, višina kapitala, knjigovodska vrednost deležev in druga gospodarska merila
- in kateri je podrejena vsaj ena banka ali borzno posredniška družba.

Slovensko gospodarstvo je zajel val nastajanja hčerinskih in holding podjetij²⁹, vendar kljub temu in zakonski podlagi bančni holding v Sloveniji ne obstaja. Verjetno je nastanek takšnega finančnega holdinga, vsaj domačega, vprašljiv tudi v prihodnje, saj bi nakup več kot 20-odstotnega deleža ene ali celo več slovenskih bank in finančnih institucij pomenil zelo velik finančni zalogaj, vemo pa, da v Sloveniji ni veliko močnih privatnih institucionalnih investitorjev. Verjetno bi bil lahko glavna kandidatka katera od močnih novonastalih holdinških skupin, ampak kot pravi dr. Ivan Ribnikar je »... za banko zelo pomembno, kdo so njeni lastniki in da so kot možni lastniki izločeni pidi, dzuji in njim podobne umetn(išk)e tvorbe«. (Ribnikar, 2001, str. 16).

4.4.2 Kritična presoja razmer v zvezi z zbiranjem podatkov iz naslova posebnih vrst zunajbilančnih aktivnosti

Posebne vrste zunajbilančnih aktivnosti so v Sloveniji zelo redek pojav. Pri pregledu poslovnih poročil sedmih največjih slovenskih bank sem zasedila nekaj finančnih najemov, en operativni najem in dva primera skupnih vlaganj. Listinjenja, TPS vrednostnih papirjev in bančnih holdingov nisem zasledila.

Zavedam se dejstva, da pregled poslovnih poročil sedmih največjih slovenskih bank ni točen pokazatelj obsega tovrstnih aktivnosti na slovenskem bančnem prostoru, je pa opisno dovolj zgovoren podatek, da so se tovrstne aktivnosti pri bolj sofisticiranih bankah že pojavile. Menim, da zaradi ideoloških in strukturnih ovir ni moč pričakovati posebno velikega razmaha listinjenja in izdaj TPS vrednostnih papirjev. Tudi množico domačih bančnih holdingov ni moč

²⁹ V letu 2002 je bilo kar 400 poslovnih skupin in holdingov, od tega so največje: skupina Petrol, poslovni sistem Mercator, holding Elektro Slovenija, skupina Gorenje, skupina Istrabenz, skupina Telekom Slovenije, skupina Merkur, itd... Najpogostejši razlog nastajanja skupin je tekmovanje z globalizacijo (Bertoncelj Popit, 2002, str. 26).

pričakovati. Nasprotno velja za poslovni najem in skupna vlaganja: zakonska podlaga obstaja, znanje in izkušnje se zelo hitro prenašajo, spodbude s strani bank – to je obstoj kapitalne arbitraže - pa tudi ne manjka.

Nadalje menim, da bi morali biti novi načini poslovanja bank, kot so skupna vlaganja, finančni in poslovni najem ter spreminjanje kreditov v tržne vrednostne papirje, takoj zajeti v analitične evidence BS kot nadzorne institucije. Ne samo, da bi bili podatki zbrani na enem mestu, ampak bi bila tudi verodostojnost podatkov večja, obdelava podatkov pa kvalitetnejša.

Za konec naj samo še omenim, da klasični kazalci poslovanja banke niso več primerni za prikaz njihove ekonomske realnosti. Nadzorne institucije bi morale opraviti pregled vseh kazalnikov in jih prilagoditi novim načinom poslovanja bank.

5 POMEN ZUNAJBILANČNIH AKTIVNOSTI

5.1 Prava vrednost kapitala

Prava vrednost kapitala je ne samo razlika med tržno vrednostjo sredstev in obveznostmi, ampak tudi razlika med tržno vrednostjo zunajbilančnega financiranja in viri. Iz tega sledi enačba (Saunders, Cornett, 2003, str. 327):

$$E = (A - L) + (CA - CL)$$

, kjer velja naslednje:

E = kapital

A = sredstva

L = obveznosti

CA = pogojno sredstvo

CL = pogojna obveznost

Zunajbilančna sredstva (obveznosti) so pogojna sredstva (obveznosti) z verjetnostjo, da se premaknejo iz zunajbilance v bilanco stanja, manj kot 1. Njihovo ocenjevanje je zato težavno, izračuni pa pogosto preveč kompleksni (Saunders, Cornett, 2003, str. 325).

Ker zunajbilančna sredstva in obveznosti vsebujejo značilnosti opcij, se za ocenjevanje vrednosti največkrat uporablja enostaven model za ocenjevanje opcij. Pri tem gre za izračun delte opcije, ki leži med 0 in 1, s pomočjo ali Black-Scholes modela ali binominalnega modela. Delta opcija meri občutljivost vrednosti opcije na enoto spremembe cene vrednostnega papirja, na katerega se ta nanaša. Vrednost zunajbilančnega sredstva se izračuna kot zmnožek med delta opcijo in nominalno vrednostjo opcije (Saunders, Cornett, 2003, str. 325):

$$d = \text{delta opcije} = \frac{\text{Sprememba v ceni opcije}}{\text{Sprememba v ceni osnovnega vrednostnega papirja}} = \frac{dO}{dS}$$

Vrednost zunajbilančnega sredstva = Delta x Nominalna vrednost opcije

Vpeljava načela poštene vrednosti je razburkal svetovno in domačo strokovno javnost. Njegova osnovna zamisel, da je treba stanje prikazati takšno kot je – po pošteni vrednosti, je pravilna. Po drugi strani pa se načela previdnosti oziroma konzervativnosti ni smisleno tako hitro odreči, saj le ta preprečuje oziroma lahko omili krizo prevelike tržne odvisnosti (Odar, 1996, str. 66). V slovenskih razmerah je načelo poštene vrednosti toliko bolj vprašljivo, saj slovenskega kapitalskega trga ne moremo primerjati z evropskimi, še manj pa z ameriškim.

S strani lastnikov družb in zunanjih, regulatornih organov velja, da lahko velika rast zunajbilančnih obveznosti ohromi poslovanje družbe enako učinkovito kot neuravnavanje bilance glede obrestnih mer ali kreditnega tveganja (Saunders, Cornett, 2003, str. 327). Prave vrednosti kapitala pa še vedno ne izkazuje.

5.2 Obvladovanje tveganj in kapitalna ustreznost

Banke opravljajo bančne storitve, torej na eni strani sprejemajo depozite od fizičnih in pravnih oseb ter na drugi dajajo kredite iz teh sredstev v svojem imenu in na svoj račun.

Nadalje banke opravljajo tudi finančne storitve, med drugim finančni najem, izdajanje garancij in drugih jamstev, kreditiranje, pri čemer gre lahko za odobrena nečrpana sredstva ali pa za odobrene nečrpane limite, trgovanje z izvedenimi finančnimi instrumenti, opravljanje storitev v zvezi z vrednostnimi papirji in poslov plačilnega prometa. Torej gre za finančne storitve, za katere smo v preteklih poglavjih ugotovili, da so zunajbilančne aktivnosti in da so z njimi povezana različna tveganja, katerim je banka izpostavljena (Zakon o bančništvu, 1999).

Če lahko imenujemo novo dobo bančništva »moderno bančništvo«, potem je zanjo značilno, da banke niso več pomembne pri svoji tradicionalni vlogi, t.j. posredovanju prenosa sredstev v podjetja. Vir prihodka za banke so vse bolj opravnine, katerih vir so tudi zunajbilančne aktivnosti, vse manj pa obresti (Ribnikar, 1996, str. 49).

In če pri tem velja, da je glavna dejavnost bank obvladovanje tveganj, ki izhajajo tako iz bilančnih kot zunajbilančnih postavk (Heffernan, 1999, str. 163), potem ob rasti zunajbilančnih aktivnosti, tveganja, ki izhajajo iz njih, vse bolj pridobivajo pomen.

Banka ima poleg kapitala na voljo različne mehanizme obvladovanja tveganj, s katerimi zmanjšuje izpostavljenost banke tovrstnim tveganjem. Kapital absorbira nepričakovane izgube, banki pa mora po tem ostati dovolj virov sredstev, da si ohrani zaupanje in nemoteno poslovanje (Saunders, Cornett, 2003, str. 511). Banka mora zagotoviti ustrezen kapital glede na obseg in vrste storitev, ki jih opravlja, ter tveganja, ki jim je izpostavljena pri opravljanju teh storitev. V vsakem trenutku mora biti sposobna pravočasno izpolnjevati zapadle obveznosti, prav tako pa mora biti tudi trajno sposobna izpolniti vse svoje obveznosti (Zakon o bančništvu, 1999).

Ker enostavni kazalnik kapitala, ki je opredeljen kot razmerje med celotnim kapitalom in bilančno vsoto, v celoti zanemarja tveganost naložb banke, se uporablja količnik kapitalne ustreznosti, ki je zakonsko določen in katerega vrednost ne sme biti manjša od 8%. Tudi po novem kapitalnem sporazumu, ki bo stopil v veljavo konec leta 2006, se višina minimalnega koeficienta kapitalne ustreznosti ne bo spremenila. Je potreben pogoj, vendar ali je tudi zadosten pogoj za zagotovitev varnega poslovanja banke (http://www.bsi.si/html/basel2/01_uvod/Zakaj_Basel.htm, 2005)?

Pri določitvi velikosti potrebnega kapitala se pojavljajo različni, nasprotujoči se interesi. Menedžment, ki hoče zagotoviti čim višjo donosnost vložnega lastniškega kapitala, se zavzema za znižanje deleža kapitala v bilančni vsoti. Nasprotno si monetarne oblasti želijo zagotoviti čim večjo stabilnost finančnega sistema in se s tem zavzemajo za povečanje deleža kapitala v bilančni vsoti (Bajuk, 2003, str. 26).

Znano je, da imajo banke višji finančni vzvod kot ostale finančne institucije. Namreč 8-odstotna kapitalna ustreznost prevedeno pomeni 1250-odstotni količnik med obveznostmi in kapitalom, medtem ko pri ostalih podjetjih ta znaša med 60 in 70% (Heffernan, 1996, str. 168). Ne glede na to bi na eni strani prenizka kapitalna ustreznost privedla do sistemskega tveganja, po drugi pa bi previsoka kapitalna ustreznost privedla do nekonkurenčnega položaja bank napram ostalim nereguliranim finančnim institucijam. Pojavlja se torej vprašanje ali je minimalna kapitalna ustreznost pravšnja v višini 8%, 12% ali 18%, kot je nekoč že bila (Benston, str.3, 2003).

Po Benstonu bi morala biti kapitalna ustreznost višja od 8% zaradi petih bistvenih elementov:

- zunajbilančnih aktivnosti,
- hipotekarnih kreditov,
- kreditiranja komitentov s slabšim bonitetnim razredom,
- listinjenja
- in lastniškega kapitala bank.

Zunajbilančne aktivnosti, predvsem izvedeni finančni instrumenti, so na ameriškem trgu močno porasle. Po podatkih FDIC so v letu 1993 predstavljale 2,4-kratno bilančno vsoto bank, medtem ko v letu 2003 kar 9-kratno bilančno vsoto bank. Z rastjo trga izvedenih finančnih instrumentov so rasli tudi udeleženci, med njimi največ banke. Slednje zajemajo 47-odstotni tržni delež. Glede na vrednost vseh izvedenih finančnih instrumentov v višini 56.300 mlrd USD nasproti vrednosti posojil in najemov v višini 5.100 mlrd USD je jasno, da izvedeni finančni instrumenti predstavljajo velik potencial za skrite izgube bank (Benston, str.3, 2003).

Po podatkih Federal Reserve hipotekarni krediti predstavljajo 57% neto bančnih posojil. So najpomembnejši razlog, zakaj banke ustvarjajo izgubo. Prav zaradi tega in dejstva, da se v primeru velikega padca cen na nepremičninskem trgu kazalnik vrednosti kredita nasproti vrednosti nepremičnine močno poveča, je mnogo bank prisiljenih iti v stečaj (Benston, str.3, 2003).

Zaradi močne konkurence med bankami le te niso več tako obotavljajoče pri kreditiranju komitentov slabše bonitete. Banka lahko na primer odobrava več posojil BB- podjetjem na račun zmanjšanja posojil BBB- podjetjem. To pomeni večje tveganje za banko, ki pa se pri izračunu tehtane tvegane aktive ne odrazi, saj za vsa ta podjetja velja utež 100%. Večina bank za to skupino slabih kreditov izvede listinjenje, torej jih iz bilance prenese v zunajbilanco, kar dodatno zviša tveganje (Benston, str.3, 2003).

Zadnji od elementov, zaradi katerih je obstoječa kapitalna ustreznost nezadostna, pa so lastniški vrednostni papirji bank. V večini držav Evrope se v temeljni kapital bank štejejo tudi navadne delnice, s katerimi se trguje na organiziranem trgu. V primeru rasti tečajev vrednostnih papirjev se presežki izkazujejo v obliki nerealiziranih kapitalnih dobičkov (rezerv, splošnih rezervacij), medtem ko se v primeru padca izkazujejo v obliki nerealiziranih kapitalnih izgub. V letu 2002 je imelo zaradi padca delniškega tečaja pet evropskih bank kapitalno ustreznost pod 6%; te so Banca Nazionale Navaro, Monete del Paschi di Siena, IntesaBCI, Commerzbank in HBV (Benston, str.3, 2003).

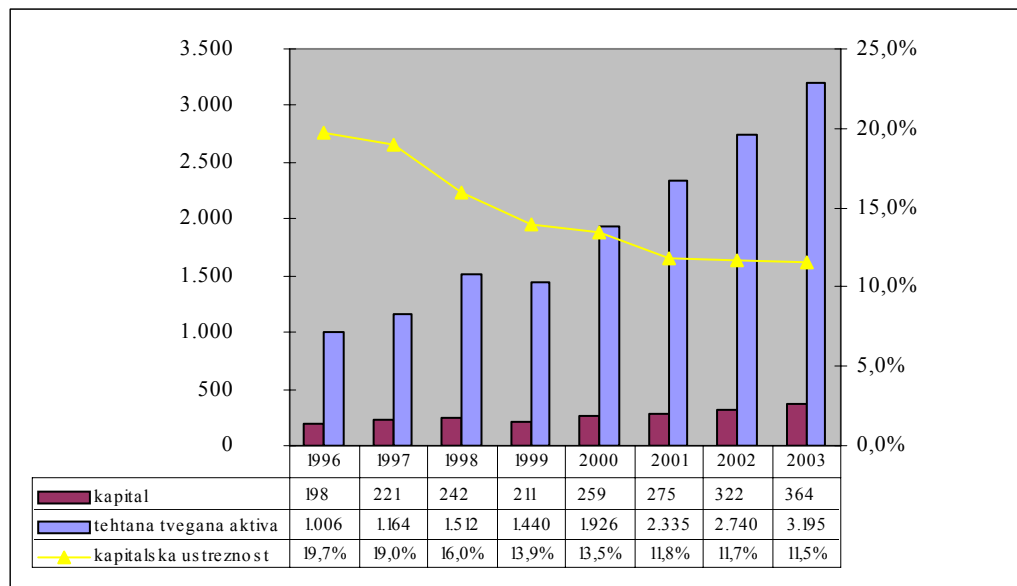
Menim, da bi kapitalska regulativa morala slediti spremembam na trgu ne glede to, ali se izračunava kot količnik ali pa se zgolj ugotavlja, ali ima banka dovolj velik znesek kapitala za pokrivanje vseh minimalnih kapitalskih zahtev oz. vseh vrst tveganj, katerim je zaradi poslovanja izpostavljena. V kolikor bi te spremembe narekovale višji odstotek kapitalske ustreznosti, bi odstotek moral biti višji.

Kapitalska ustreznost bank v Sloveniji

Kapital se je od leta 1999 do leta 2003 povečal iz 211 mlrd SIT na 364,3 mlrd SIT, medtem ko se je tvegane prilagojena aktiva zvišala iz 1.440 mlrd SIT na 3.195 mlrd SIT. Trend padanja količnika kapitalske ustreznosti je posledica hitrejše rasti tvegane aktive od rasti kapitala (Letno poročilo Banke Slovenije za leto 2003, 2005)³⁰.

Vse skupine slovenskih bank imajo omejitve pri potencialnem povečanju naložb v druge banke in njihova kapitalska ustreznost v primeru novih večjih naložb v druge banke bi bila kaj hitro ogrožena. Velike banke so omejene, ker se jim že sedaj odštevajo naložbe v banke in/ali finančne organizacije, srednje in majhne banke pa, ker je njihov kapital absolutno veliko manjši (Remšak, Šuler 2001, str. 15).

Slika 4: Kapital v mio SIT, tehtana tvegana aktiva v mio SIT in kapitalska ustreznost v % bančnega sektorja v Sloveniji od 1997 do 2003



Vir: Letna poročila Banke Slovenije.

Bančni sistem ima zaenkrat še solidno kapitalsko ustreznost. Kapitalska ustreznost bančnega sistema je v letu 2003 znašala 11,3%, od tega so tri banke izkazovale količnik kapitalske

³⁰ Banka Slovenije je bila od leta 1996 dalje bolj dosledna pri tem, kako so banke izkazovale kapital in kako so zajemale bilančne in zunajbilančne postavke v tveganju prilagojene aktive, kar je imelo za posledico tako povečanje odbitnih postavk kapitala kot tudi povečanje tveganju prilagojene aktive.

ustreznosti nižji od 10%, med njimi ena ni dosegala predpisanega praga 8% (Letno poročilo Banke Slovenije za leto 2003, 2005). Banke povečujejo kapital preko trenutnih ugodnih poslovnih rezultatov (rezerve, splošne rezervacije) ali preko dokapitalizacije (Remšak, Šuler 2001, str. 16).

5.3 Neobrestni prihodki

Vse večje izgube iz naslova odobravanja kreditov slabšim komitentom, višja spremenljivost obrestnih mer, predvsem pa zniževanje obrestnih marž kot posledica nebančne konkurence na bančno-finančnem področju so razlogi, da se banke vse bolj osredotočajo na zunajbilančne aktivnosti, ki ustvarjajo provizije, prihodke iz naslova trgovanj, prihodke iz naslova opravljanja skrbniških storitev in prihodke iz naslova opravljanja drugih storitev.

V letu 2001 so neobrestni prihodki na ameriškem bančnem trgu predstavljali 43% vseh prihodkov, medtem ko v letu 1984 le 25%. Po Stiroh-u je zmotno prepričanje, da neobrestni prihodki prinašajo koristi iz naslova diverzifikacije. Namreč spremenljivost celotnih prihodkov je resnično manjša, vendar ne zaradi dodatnih, neobrestnih prihodkov, ampak zaradi nižje spremenljivosti obrestnih prihodkov (banke so manj osredotočene na eno geografsko področje), katere padec je večji od porasta spremenljivosti neobrestnih prihodkov (Stiroh, 2005, str. 1).

Rast neobrestnih prihodkov je veliko bolj spremenljiva kot rast obrestnih prihodkov, med njimi najbolj rast prihodkov iz naslova trgovanj. Namreč finančni instrumenti so izpostavljeni tržnemu računovodstvu, ki je glavni razlog velike spremenljivosti prihodkov iz naslova trgovanj. Rast neobrestnih prihodkov je zabeležena tako pri velikih kot majhnih bankah, pri katerih je še nekoliko hitrejša (Stiroh, 2005, str. 2).

Nadalje se pojavlja vse večja soodvisnost med obrestnimi in neobrestnimi prihodki. Razloga za to sta dva: prvi je ponudba celotnega spektra storitev istemu komitentu tako kreditov, ki ustvarjajo obresti, kot garancij, ki ustvarjajo provizije; drugi pa je v porastu odobrenih, a nečrpanih kreditov in odobrenih, a nečrpanih kreditnih linij, pri katerih črpani del ustvarja obresti, medtem ko nečrpani del ustvarja neobrestne prihodke. Da je temu res tako, nazorno kaže podatek, da v letu 1984 odobrena, a nečrpana sredstva predstavljajo 33% vseh posojil, medtem ko v letu 2001 več kot 120% vseh posojil. V primeru finančnih težav komitenta postanejo sočasno tako bilančne kot zunajbilančne postavke sporne in dvomljive. Prihodki iz naslova opravljanja skrbniških storitev predstavljajo najšibkejšo povezanost z obrestnimi prihodki, ki predstavljajo najboljši izkoristek diverzifikacije (Stiroh, 2005, str. 9).

Nadalje je pomembno tudi vprašanje ali diverzificirani prihodki omogočajo manj spremenljiv in večji prihodek ter manjše tveganje nesolventnosti banke. Po Stiroh-u prihodki iz naslova opravljanja skrbniških storitev prinašajo največ dobička na enoto dodanega tveganja, medtem ko prihodki iz naslova trgovanj najmanj, kar sovпада s padcem tovrstnih aktivnosti pri ameriških bankah. Prav tako so banke z večji deležem neobrestnih prihodkov bolj nagnjene k nesolventnosti kot banke z manjšim deležem (Stiroh, 2005, str. 20).

Tudi v evropskih bankah veljajo podobne ugotovitve in sicer (Smith, Staikouras, Wood, 2005, str. 41):

- da so neobrestni prihodki relativno porasli glede na obrestne prihodke,
- da porast neobrestnih prihodkov v celoti ne nadomešča padec obrestne marže,
- da so neobrestni prihodki veliko bolj spremenljivi kot obrestni in da spremenljivost iz leta v leto narašča,

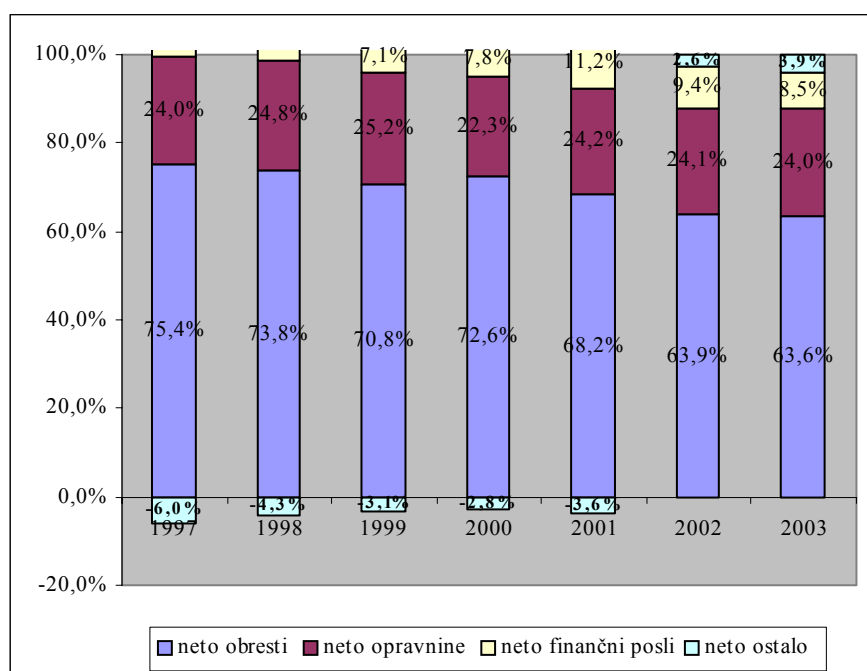
- da so banke zaradi porasta neobrestnih prihodkov izpostavljene večjim tveganjem kot so operativno in strateško tveganje ter tveganje ugleda.

Porast neobrestnih prihodkov v Sloveniji

Neto obrestna marža (neto obresti na povprečno aktivo) se je v letu 2003 zmanjšala s 3,46% na 3,04%. Težnja njenega zmanjševanja se nadaljuje tudi v letu 2004. Čeprav se neto obrestna marža slovenskih bank trendno zmanjšuje že od leta 1996, ostaja v primerjavi z drugimi državami še vedno visoka, zato se v prihodnosti pričakuje, da bo še naprej padala in se bližala izenačitvi obrestne mraže v drugih državah članice EU, ki je trenutno 1,57% (Poročilo o finančni stabilnosti za leto 2003, 2005).

V letu 2003 se je delež neto obrestnih prihodkov v bruto dohodku zmanjšal za 0,3 odstotne točke na 63,6%. Usmeritev deleža neto obrestnih prihodkov v bruto dohodku pada od leta 1997 dalje in se nadaljuje tudi v letu 2004. Zmanjševanje deleža neto obrestnih prihodkov v bruto dohodku bank pomeni, da se zmanjšujejo najstabilnejši prihodki bank, ki pomenijo temelj za povečanje kapitala. S tem postaja donosnost bank vse bolj odvisna od razmer na drugih finančnih trgih, zlasti kapitalskem (Poročilo o finančni stabilnosti za leto 2003, 2005).

Slika 5: Struktura bruto prihodkov, neto obresti, neto opravnin (provizij), neto finančnih poslov in neto ostalo v % bančnega sektorja v Sloveniji od 1997 do 2003. (Glej pril. 4)



Vir: Letna poročila Banke Slovenije.

Neto neobrestne prihodke predstavljajo neto opravnine, neto finančni posli in neto ostalo³¹. Med neto opravnine sodijo opravnine od plačilnega prometa in administrativnih storitev, opravnine iz

³¹ Neto ostalo predstavlja druge poslovne in izredne prihodke zmanjšane za amortizacijo, druge poslovne in izredne odhodke.

kreditnih poslov, opravnine iz posredniških in komisijskih poslov. V letu 2003 so med prihodki od opravnin najbolj porasle opravnine od plačilnega prometa in administrativnih storitev (Poročilo o finančni stabilnosti za leto 2003, 2004).

Nadalje so se neto finančni posli v letu 2003 zmanjšali za 0,9%. Neto finančni posli predstavljajo prihodke od kapitalskih naložb v odvisne družbe, prihodke od trgovanja z vrednostnimi papirji, prihodke iz trgovanja s tujo valuto in prihodke iz izvedenih finančnih instrumentov in tečajne razlike. V strukturi neto finančnih prihodkov so imeli največji delež prihodki iz trgovanja z vrednostnimi papirji (64%), prihodki od kapitalskih naložb (42%) in prihodki iz trgovanja s tujo valuto (32%). Pri skupini manjših bank, katerih skupni tržni delež dosega 5% bilančne vsote bančnega sistema, je mogoče opaziti veliko dohodkovno odvisnost od prihodkov iz finančnih poslov (Poročilo o finančni stabilnosti za leto 2003, 2004).

Tudi v Sloveniji se pojavlja težnja padanja obrestnih in naraščanja neobrestnih prihodkov. Izsledki poročila opozarjajo na identične probleme kot raziskave ameriškega in evropskega trga, namreč najstabilnejši prihodki bank padajo. Opažamo podobne nagibe slovenskih bank: le te povečujejo opravnine od plačilnega prometa in administrativnih storitev, kar naj bi omogočalo najboljši izkoristek diverzifikacije.

5.4 Kapitalska arbitraža

Neokapitalizem in neoliberalizem sta pripeljala do neke splošne krize vrednot. Uveljavila se je teza, da je dobiček najpomembnejši (Gerdina, 2002, str. 29).

Povečana konkurenca med bankami in na finančnih trgih nasploh je sprožila iskanje načinov k bolj učinkoviti uporabi dragega kapitala. Tako se je pojavila kapitalska arbitraža- proces, v katerem finančna institucija zmanjša svojo regulatorno kapitalsko zahtevo, medtem ko tveganost njenega poslovanja ostaja nespremenjena. Gre za t.i. kozmetične popravke, s katerimi banke na eni strani umetno zvišujejo prosti kapital in na drugi umetno znižujejo tveganost aktive (Slak, 2002, str. 27).

Obseg kapitalske arbitraže je težko določljiv, saj banke v svojih finančnih izkazih in poročilih razkrijejo le zakonsko predpisane postavke. Ne glede na to pa raziskave dokazujejo, da je obseg arbitraže velik in da, kar je še bolj zaskrbljujoče, prevsem pri velikih bankah hitro narašča. Težava, ki izhaja iz tega, je neustreznost kazalcev kapitalske ustreznosti kot pokazatelja tveganosti bank in posledična neprimerljivost kazalcev med različnimi bankami (Sušnik, 2001a, str. 7).

Finančne inovacije so bankam omogočile zniževanje predpisane višine kapitala, ne da bi pri tem omejile tveganost aktive. Možne oblike kapitalske arbitraže so listinjene, odobravanje kreditov komitentom slabše kvalitete, izvedeni finančni instrumenti in nekreditna tveganja, ki niso vključena v izračun minimalnih kapitalskih zahtev.

Banke odobravajo kredite BB- podjetjem na račun zmanjšanja kreditov BBB- podjetjem. Sicer za banko takšno poslovanje prinaša večje tveganje, vendar se pri izračunu tehtane tvegane aktive ne odrazi, saj za vsa podjetja velja utež 100%. Prav tako banke spreminjajo svoje proizvode na način, da bi bili ti kapitalsko čim manj obdavčeni. Banke odobravajo, na primer, 364-dnevno kreditno linijo namesto 365-dnevne kreditne linije. Krajša ročnost za 1 dan ne prinaša nižjega tveganja, je pa lahko kapitalski prihranek pri izračunu tehtane tvegane aktive precej velik. Utež za kratkoročne kreditne linije je 20%, medtem ko za daljše 50% (Mosebach, 2005, str. 1).

Namen novega kapitalskega sporazuma je odpraviti pomanjkljivosti obstoječe metodologije tako, da bi razkorak med zahtevanim kapitalom s strani regulatornega organa in ekonomskim kapitalom banke bil čim manjši. V ozadju umetnega zviševanja kapitala in zniževanja tveganosti aktive so menedžerske odločitve. S človeškim dejavnikom je vedno povezana etika³². Glede na to, da se manjšajo človekove pravice, da izginjajo vrednote civilne družbe in da vrlini pohlepnost in požrešnost postajata vse pomembnejši, prav tako tudi dobiček (Gerdina, 2002, str. 29), ni moč pričakovati, da bodo menedžerske odločitve odražale etično ravnanje.

Slovenija je skupaj z Estonijo med korupcijsko najmanj obremenjenimi državami centralne in srednje Evrope. Skrbi pa dejstvo, da se je položaj države na lestvici držav iz leta v leto slabšal: leta 1999 25. mesto, leta 2000 28. mesto in leta 2001 34. mesto (Kos, 2002, str. 21). Če se osredotočim na kapitalsko arbitražo v Sloveniji, potem naslednji podatek nedvoumno kaže na njeno prisotnost na slovenskem trgu. Z letom 2002 je Banka Slovenije vpeljala obvezen izračun kapitalskih zahtev za tržna tveganja in od tedaj dalje se tržna tveganja v tehtani tvegani aktivni tudi pojavljajo, pred tem o njih ni bilo slišati (Glej sliko 4, str. 64) (Poročilo o finančni stabilnosti za leto 2003, 2005).

6 Kapitalske zahteve po obstoječi slovenski zakonodaji in po novem baselskem kapitalskem sporazumu

Kapitalska ustreznost je za banke izrednega pomena. Ne samo, da kaže na to, kako je banka sposobna obvladovati svoja tveganja, ampak tudi koliko prostega kapitala banka še ima za opravljanje novih poslov in posledično kako dobičkonosna je. Kot že omenjeno, je povečana konkurenca med bankami in na finančnih trgih nasploh sprožila iskanje načinov k bolj učinkoviti uporabi dragega kapitala.

Tu ne gre samo za kapitalsko arbitražo, ampak tudi za številne nove dosežke in storitve ter posledično za nova oziroma spremenjena bančna tveganja. Obstoječi kapitalski predpisi tako ne ustrezajo več praksi bančnega poslovanja. Prepad med regulativno in tržno prakso naj bi zmanjšali z uveljavitvijo novega baselskega kapitalskega sporazuma, ki bo skupaj z Direktivo EU o regulatornem kapitalu in kapitalski ustreznosti stopil v veljavo leta 2006.

V tem poglavju so opredeljene kapitalske zahteve po obstoječi slovenski zakonodaji, nato sledijo novosti po kapitalskem sporazumu Basel II. Na kratko so naštet pomanjkljivosti in nevarnosti novega kapitalskega sporazuma: preoptimističnost postavk, procikličnost kapitalskih zahtev, obseg razkritij, stroški vpeljave in neupoštevanje vseh tveganj. Nadalje predstavljam ključne ugotovitve tretje kvantitativne študije učinkov novega kapitalskega sporazuma. Namen naštetih je raziskati vpliv različnih metodoloških rešitev za izračun kapitalskih zahtev za kreditno in operativno tveganje na kapitalsko ustreznost bank. Po slovenski različici kvantitativne študije učinkov so podrobneje predstavljeni trije scenariji in možne spremembe v obsegu kapitalskih zahtev.

6.1 Obstoječa zakonodaja za izračun kapitalskih zahtev v Sloveniji

Količnik kapitalske ustreznosti predstavlja razmerje med kapitalom banke in tveganjem prilagojene aktive, povečane za drugim tveganjem prilagojene postavke. Tveganju prilagojena

³² Z vidika poklicne oziroma strokovne etike je etika niz pravil, ki uravnavajo moralno vedenje v okviru dane stroke. Etika je tako tesno povezana z moralo, je pravzaprav njena teorija. Osnovni elementi etike so vrlina (krepost, čednost), vrednote in svobodna volja. Človekovo dejanje je lahko etično ali neetično le v primeru, da je imel ob njem svobodno voljo (Jeran, 2005).

aktiva je seštevek knjigovodskih stanj vseh aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk, zmanjšanih za oblikovane posebne rezervacije za te postavke, ki so tehtane po stopnji kreditnih tveganj, ki jih določi Banka Slovenije v razponu od 0% do 100% (Sprememba sklepa o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002).

V tveganju prilagojeni aktivni so zajeta predvsem kreditna tveganja, vemo pa, da lahko izguba nastopi tudi zaradi drugih vrst tveganj: tržnega, obrestnega, likvidnostnega, deželnega, operativnega, pravnega, itd. Od naštetih sta najpomembnejša kreditno tveganje, ki naj bi prispevalo več kot 50% vseh tveganj in operativno tveganje, ki naj bi prispevalo 30- 40% vseh tveganj (Remšak, Šuler 2001, str. 9).

V nadaljevanju predstavljam kapitalske zahteve za tveganja, ki jih priznava slovenska zakonodaja.

Kapitalske zahteve za kreditno tveganje pri klasičnih zunajbilančnih postavkah

Zunajbilančne postavke, ki predstavljajo klasične potencialne in prevzete obveznosti banke, se najprej razvrstijo v skupine in zmanjšajo za oblikovane posebne rezervacije (neto vrednost zunajbilančnih postavk). Nato se pomnožijo z ustreznim konverzijskim faktorjem tako, da dobimo konvertirano vrednost. Kreditno nadomestitveno vrednost klasičnih zunajbilančnih postavk dobimo, ko konvertirano vrednost pomnožimo s stopnjo tveganja 0%, 20% ali 100% v odvisnosti od pogodbene stranke in zavarovanja (Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002). Kapitalska zahteva za kreditno tveganje se izračuna v višini 8% tveganju prilagojene aktive. Skupine zunajbilančnih aktivnih postavk in njihovi konverzijski faktorji so podrobneje predstavljene v prilogi 6.

Kapitalske zahteve za kreditno tveganje pri izvedenih finančnih instrumentih

Pri postavkah izvedenih finančnih instrumentov, s katerimi se trguje na prostem trgu, banka ni izpostavljena kreditnemu tveganju za celotno vrednost, določeno v pogodbi, temveč le za morebitne stroške za nadomestitev pogodbe v primerih neizpolnitve pogodbenih obveznosti s strani druge pogodbene stranke. Izvedeni finančni instrumenti na tujo valuto z zapadlostjo do 14 dni in izvedeni finančni instrumenti, s katerimi se trguje na organiziranem trgu, so izključeni iz izračuna kreditne nadomestitvene vrednosti (Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002).

Kreditna nadomestitvena vrednost je odvisna od roka zapadlosti pogodbe, kakor tudi od spremenljivosti obrestnih mer in cen, na katerih temelji določena vrsta instrumenta. Za izračun nadomestitvenih vrednosti banke lahko izberejo eno od metod: ali metodo originalne zapadlosti ali pa metodo tekoče izpostavljenosti, ki jo kasneje uporabljajo. Dovoljen je le prehod iz metode originalne zapadlosti na metodo tekoče izpostavljenosti (Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002). Obe metodi sta podrobneje predstavljene v prilogi 7.

Seštevek trenutne in potencialne izpostavljenosti izvedenih finančnih instrumentov predstavlja kreditno nadomestitveno vrednost. Zneski se pomnožijo s stopnjo tveganja v odvisnosti od pogodbene stranke in se vključijo v izračun tveganju prilagojene aktive. Namesto stopnje

tveganja 100% se uprabi 50%. Kapitalska zahteva za kreditno tveganje pri izvedenih finančnih instrumentih se izračuna v višini 8% tveganju prilagojene aktive.

Kapitalske zahteve za valutno tveganje

Banke izračunajo neto odprto pozicijo za vsako posamezno valuto kot vsoto:

- neto promptnih pozicij,
- neto odprte zunajbilančne pozicije,
- neto terminskih pozicij,
- neto delta vrednosti za celotni znesek opcij
- in tržne vrednosti drugih opcij.

Na podlagi ugotovljenih razlik med aktivnimi in pasivnimi postavkami se ugotovi posebej vsota vseh neto kratkih in posebej vsota vseh neto dolgih pozicij³³. Seštevek absolutnih vrednosti obeh vsot predstavlja skupno neto pozicijo v tuji valuti. Kapitalska zahteva za valutno tveganje se izračuna v višini 8% skupne neto pozicije v tuji valuti, preračunane v SIT.

Kapitalske zahteve za pozicijsko tveganje v zvezi z dolžniškimi finančnimi instrumenti

Pozicijsko tveganje je tveganje spremembe cen finančnih instrumentov in se deli na posebno in splošno tveganje³⁴. Kapitalske zahteve za pozicijsko tveganje v zvezi z dolžniškimi instrumenti so tako vsota kapitalskih zahtev za posebna in splošna pozicijska tveganja.

Pri izračunu kapitalskih zahtev za splošno pozicijsko tveganje ima banka na voljo dva pristopa: prvi temelji na zapadlosti in drugi na trajanju. Pri prvem pristopu banka izravnava tehtane dolge in kratke pozicije po razredih, po skupinah in nazadnje med posameznimi skupinami. Pri drugem pristopu pa banka izračuna dolge in kratke pozicije, pomnožene z modificiranim trajanjem in ustrežajočimi domnevanimi spremembami obrestne mere, ki jih nadalje izravnava po skupinah in med posameznimi skupinami. Kapitalska zahteva za splošno pozicijsko tveganje v dolžniških finančnih instrumentih je pri obeh pristopih tehtana vsota teh izravnanih pozicij in preostale neizravnane pozicije. Oba izračuna kapitalskih zahtev sta podrobneje predstavljena v prilogi 8.

Za izračun kapitalskih zahtev za posebno pozicijsko tveganje mora banka vse neto pozicije v dolžniških finančnih instrumentih razvrstiti v ustrezne kategorije glede na kvaliteto izdajatelja in glede na preostalo zapadlost ter jih nato pomnožiti z utežmi, ki ustrezajo posameznim kategorijam, kot je prikazano v tabeli 15. Kapitalska zahteva za posebno pozicijsko tveganje v zvezi z dolžniškimi finančnimi instrumenti je seštevek absolutnih vrednosti tehtanih pozicij.

³³ Kratka pozicija obstaja, kadar je vsota aktivnih postavk manjša od vsote pasivnih postavk. Dolga pozicija obstaja, kadar je vsota aktivnih postavk večja od vsote pasivnih postavk.

³⁴ Posebno tveganje je tveganje spremembe cene finančnega instrumenta zaradi dejavnikov v zvezi z njegovim izdajateljem, ali v primeru izvedenega finančnega instrumenta, z izdajateljem osnovnega instrumenta. Splošno tveganje je tveganje spremembe cene finančnega instrumenta zaradi spremembe ravni obrestnih mer ali zaradi cenovnih gibanj na kapitalskem trgu, ki niso povezana s posebnimi lastnostmi posameznih finančnih instrumentov.

Tabela 15: Uteži glede na kvaliteto izdajatelja

Postavke brez posebnih tveganj	Postavke kvalificiranih izdajateljev			Druge postavke
	do 6 mesecev	od 6 do 24 mesecev	nad 24 mesecev	
0,00%	0,25%	1,00%	1,60%	8,00%

Vir: Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002.

Kapitalske zahteve za pozicijsko tveganje v zvezi z lastniškimi finančnimi instrumenti

Kapitalske zahteve za pozicijsko tveganje v zvezi z lastniškimi instrumenti so vsota kapitalskih zahtev za posebna in splošna pozicijska tveganja. Banka razdeli neto dolge in kratke pozicije v lastniških finančnih instrumentih glede na državo, kjer ti instrumenti kotirajo in/ali se z njimi trguje. Vsota absolutnih vrednosti vseh neto dolgih in neto kratkih pozicij predstavlja skupno bruto pozicijo v lastniških finančnih instrumentih. Absolutna vrednost razlike med vrednostmi vseh neto dolgih in neto kratkih pozicij pa predstavlja skupno neto pozicijo banke v lastniških finančnih instrumentih. Kapitalska zahteva za posebno pozicijsko tveganje je 4% od skupne bruto pozicije, medtem ko je kapitalska zahteva za splošno pozicijsko tveganje 8% od skupne neto pozicije.

Kapitalske zahteve za implicitno obrestno tveganje v zvezi z dolžniškimi in lastniškimi izvedenimi finančnimi instrumenti

Banka mora pri izračunu kapitalskih zahtev za pozicijsko tveganje upoštevati tudi pozicije, ki izvirajo iz opravljanja storitve priprave in izvedbe prodaj z obveznostjo odkupa na novo izdanih dolžniških ali lastniških vrednostnih papirjev.

Neto pozicije v vrednostnih papirjih, ki nastanejo, če se banka zaveže odkupiti vrednostni papir, se vključijo v izračun kapitalskih zahtev za posebna in splošna pozicijska tveganja z dnem, ko je banka obveznost odkupa prevzela. Neto pozicija je razlika med celotno obveznostjo banke iz naslova odkupa in tistim delom pozicije, ki jo je že prenesla na tretje osebe, ki so vrednostne papirje odkupile ali so se zavezale k njihovem odkupu. Kapitalska zahteva za implicitno obrestno tveganje pri lastniških izvedenih finančnih instrumentih je vsota absolutnih vrednosti neto pozicij, pomnoženih s faktorji iz tabele 16 glede na čas do zapadlosti terminskega posla.

Pri dolžniških vrednostnih papirjih se upoštevajo hipotetične pozicije v netveganem brezkuponskem dolžniškem vrednostnem papirju. Kapitalske zahteve se izračunajo po enakem postopku kot velja za lastniške vrednostne papirje.

Tabela 16: Faktorji za izračun kapitalskih zahtev za implicitno obrestno tveganje glede na čas do zapadlosti v %

Čas do zapadlosti	Faktor (v %)
0 do vključno 3 mesece	0,2
3 do vključno 6 mesecev	0,4
6 do vključno 12 mesecev	0,7
1 do vključno 2 leti	1,25
2 do vključno 3 leta	1,75
3 do vključno 4 leta	2,25
4 do vključno 5 let	2,75
vec kot 5 let	3,75

Vir: Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002.

Banka lahko s predhodno odobritvijo BS izračunano neto pozicijo v vrednostnih papirjih zmanjša z uporabo redukcijskih faktorjev iz tabele 17 za posebno tveganje iz naslova dolžniških vrednostnih papirjev ter za splošno in posebno tveganje iz naslova lastniških vrednostnih papirjev.

Tabela 17: Redukcijski faktorji za posebno tveganje iz naslova dolžniških vrednostnih papirjev ter za splošno in posebno tveganje iz naslova lastniških vrednostnih papirjev³⁵

	Dolžniški VP (posebno tveganje)	Lastniški VP (posebno in splošno tveganje)
Delovni dan 0	100%	90%
Delovni dan 1	90%	90%
Delovni dan 2 ali 3	75%	75%
Delovni dan 4	50%	50%
Delovni dan 5	25%	25%
Po delovnem dnevu 5	0%	0%

Vir: Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002.

Kapitalske zahteve za tveganja v zvezi z opcijami

Pri izračunu kapitalskih zahtev za tveganja v zvezi z opcijami banka lahko uporabi enostavni pristop ali delta-plus pristop. Po prvem pristopu se kapitalska zahteva za kupljene nakupne ali prodajne opcije izračuna kot manjša izmed vsote kapitalskih zahtev za posebno in splošno pozicijsko in/ali valutno tveganje osnovnega instrumenta, na katerega se opcija nanaša in tržne vrednosti opcije. Kapitalska zahteva za kombinacijo kupljene prodajne opcije in dolge pozicije v varovanem vrednostnem papirju ali tuji valuti oziroma za kombinacijo kupljene nakupne opcije in kratke pozicije v varovanem vrednostnem papirju ali tuji valuti pa se izračuna kot vsota

³⁵ Delovni dan 0 iz tabele 25 je delovni dan, s katerim se banka nepreklicno zaveže prevzeti znano količino vrednostnih papirjev po dogovorjeni ceni.

kapitalskih zahtev za posebno in splošno pozicijsko in/ali valutno tveganje osnovnega instrumenta, na katerega se opcija nanaša, zmanjšana za znesek, v višini katerega se opcija splača izvršiti.

Po drugem pristopu se kapitalska zahteva izračuna kot vsota kapitalskih zahtev za vega (nestanovitnost osnovnega instrumenta) in gama tveganje (tveganje spremembe delte). Ker delta plus pristop ne pokriva vseh tveganj, morajo biti banke poleg omenjenih tveganj pozorne še na ro tveganje (tveganje spremembe vrednosti opcije glede na spremembo obrestne mere), in teta tveganje (tveganje spremembe vrednosti opcije glede na čas). Zaenkrat BS še ni pripravila metodologije za merjenje ro in teta tveganj. Izračuna za gama in vega tveganje sta podrobneje predstavljena v prilogi 9.

Pozicije v vrednostnih papirjih in tuji valuti, na katere se opcija nanaša, se ne upoštevajo pri izračunu kapitalskih zahtev za pozicijska in valutna tveganja v osnovnih instrumentih.

Kapitalske zahteve za tveganje neizpolnitve nasprotne stranke

Kapitalske zahteve za tveganje neizpolnitve nasprotne stranke so vsota kapitalskih zahtev za tveganje poravnave in kapitalskih zahtev za tveganje nasprotne stranke. V kolikor se upošteva razlika v ceni, se razlika med pogodbeno in tržno vrednost pomnoži z ustreznimi faktorji glede na čas, ki je potekel od dneva zapadlosti terjatev banke, kot je razvidno iz stolpca A tabele 18. V kolikor se upošteva odstotek od dogovorjene poravnalne cene, se pogodbeno vrednost pomnoži s koeficientom iz stolpca B tabele 18. Vsota teh zmnožkov v obeh primerih predstavlja kapitalsko zahtevo za tveganje poravnave.

Tabela 18: Odstotek razlike v ceni in odstotek dogovorjene poravnalne cene za izračun kapitalskih zahtev za tveganje poravnave glede na število dni po dogovorjenem dnevu poravnave

Zamuda (število delovnih dni po dogovorjenem dnevu poravnave)	Stolpec A % razlike v ceni	Stolpec B % dogovorjene poravnalne cene
pod 5 dni	0%	0%
od 5 do 15 dni	8%	1%
od 16 do 30 dni	50%	4%
od 31 do 45 dni	75%	9%
nad 45 dni	100%	100% razlike v ceni

Vir: Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002.

Prva kapitalska zahteva za tveganje nasprotne stranke je iz naslova poslov z neusklajenim plačilom in izročitvijo. Vrednost izročeni/plačani vrednostnih papirjev ali blaga se pomnoži s stopnjo tveganja v odvisnosti od pogodbene stranke. Kapitalska zahteva predstavlja 8% tehtane vrednosti teh terjatev.

Druga kapitalska zahteva za tveganje nasprotne stranke je iz naslova pogodb o prodaji in povratnem odkupu, o odkupu in povratni prodaji, o posoji in izposoji vrednostnih papirjev. Banka mora pri pogodbah o prodaji in povratnem odkupu ter pogodbah o posoji vrednostnih

papirjev izračunati razliko med tržno vrednostjo prodanih oziroma posojenih vrednostnih papirjev, ki so bili prodani/posojeni nasprotni stranki, ter zneskom, ki ga je od nasprotne stranke prejela, oziroma tržno vrednostjo prejetega zavarovanja, če je razlika pozitivna. Pri pogodbah o odkupu in povratni prodaji ter pogodbah o izposoji vrednostnih papirjev pa mora izračunati razliko med plačanim zneskom oziroma tržno vrednostjo zavarovanja, ki ga je izročila nasprotni stranki, ter tržno vrednostjo odkupljenih oziroma izposojenih vrednostnih papirjev, ki jih je prejela od nasprotne stranke, če je razlika pozitivna. Kapitalska zahteva se izračuna v višini 8% zgoraj izračunanih razlik v vrednostih, pomnoženih s stopnjo tveganja v odvisnosti od pogodbene stranke.

Tretja kapitalska zahteva za tveganje nasprotne stranke je iz naslova izvedenih finančnih instrumentov, s katerimi se trguje na prostem trgu in niso izpostavljeni dnevnomu obračunu in plačevanju kritij. Ob uporabi tekoče izpostavljenosti se izračuna nadomestitvena vrednost kot vsota trenutne in potencialne izpostavljenosti, ki se nadalje pomnoži s stopnjo tveganja v odvisnosti od pogodbene stranke. Kapitalska zahteva se izračuna v višini 8% tehtane vrednosti teh terjatev.

Četrta kapitalska zahteva za tveganje nasprotne stranke je iz naslova terjatev za plačilo provizij, obresti, dividend, kritij za izvedene finančne instrumente z dnevним obračunom in plačevanjem, nadomestil in podobnih postavk, v kolikor niso bile odštete od kapitala ter se nanašajo na trgovanje. Kapitalska zahteva je enaka 8% od vrednosti posamezne terjatve, pomnožene s stopnjo tveganja v odvisnosti od pogodbene stranke.

Kapitalske zahteve za tveganje spremembe cen blaga

Za izračun kapitalske zahteve za tveganje spremembe cen blaga mora banka ugotoviti dolge in kratke pozicije v standardni enoti mere posamezne vrste blaga. Neto pozicija v določenem blagu je absolutna vrednost razlike med dolgimi in kratkimi pozicijami v tem blagu. Bruto pozicija v določenem blagu je vsota absolutnih vrednosti dolgih in kratkih pozicij v tem blagu.

Kapitalska zahteva za tveganje spremembe cen blaga za posamezno vrsto blaga je enaka vsoti 15% neto pozicije v določenem blagu, pomnožene s tržno ceno tega blaga na dan poročanja, in 3% bruto pozicije v določenem blagu, pomnožene s tržno ceno tega blaga na dan poročanja. Skupna kapitalska zahteva za tveganje spremembe cen blaga je seštevek kapitalskih zahtev za tveganje spremembe cen blaga po posameznih vrstah blaga.

Kapitalske zahteve za tveganje preseganja velikih izpostavljenosti na podlagi trgovanja (dodatna kapitalska zahteva)

Skupna izpostavljenost do posamezne osebe je vsota izpostavljenosti do posamezne osebe iz bančnih postavk in postavk trgovanja. Izpostavljenost do posamezne osebe iz bančnih postavk se izračuna v skladu s sklepom o veliki izpostavljenosti. Izpostavljenost do posamezne osebe iz postavk trgovanja se izračuna kot seštevek:

- pozitivnega presežka dolgih pozicij nad kratkimi pozicijami v vseh finančnih instrumentih, izdanih s strani posamezne osebe,
- neto izpostavljenosti iz naslova odkupa vrednostnih papirjev posamezne osebe zaradi priprave in izvedbe prodaje vrednostnih papirjev,

- izpostavljenosti zaradi tveganja neizpolnitve nasprotne stranke iz pogodb s posamezno osebo, vendar brez množenja s stopnjo tveganja v odvisnosti od pogodbene stranke
- in pozitivnega presežka dolgih pozicij nad kratkimi pozicijami v istem blagu, kupljenem/prodanem s strani posamezne osebe.

Banka pri ugotavljanju neto dolgih pozicij/ izpostavljenosti odšteva skupni znesek kratkih pozicij od tistih dolgih pozicij/ izpostavljenosti, ki jim ustreza najvišja utež za posebno pozicijsko tveganje oziroma tveganje neizpolnitve nasprotne stranke. Ostale dolge pozicije v naraščajočem vrstnem redu (od najmanjše do največje) razvrsti glede na njihove uteži. Nadalje izračuna prosti kapital kot razliko med največjo dopustno skupno izpostavljenostjo (25% kapitala, 800% kapitala) in izpostavljenostjo iz bančnih postavk in za omenjeno razliko zmanjša tiste ostale dolge pozicije, za katere velja najnižja utež za posebno tveganje. Dobljeni rezultat in preostale pozicije sestavljajo presežno izpostavljenost.

Če presežna izpostavljenost obstaja 10 dni ali manj, je dodatna kapitalska zahteva enaka dvakratniku vsote kapitalskih zahtev za posebno pozicijsko tveganje oziroma tveganje neizpolnitve nasprotne stranke, ustrežajočim pozicijam oziroma izpostavljenostim, ki sestavljajo presežno izpostavljenost.

Če presežna izpostavljenost obstaja 10 dni ali več, razvrsti banka posamezne izpostavljenosti po % preseganja omejitev v naraščajočem vrstnem redu (od najmanjše do največje) glede na njihovo kapitalsko zahtevo za posebno tveganje in/ali tveganje neizpolnitve nasprotne stranke. Kapitalsko zahtevo izračuna banka kot vsoto kapitalskih zahtev za posebno tveganje in/ali tveganje neizpolnitve nasprotne stranke, pomnoženih z ustreznim faktorjem iz tabele 19.

Tabela 19: Preseganje omejitev pri izpostavljenosti banke do posamezne osebe in faktorji za izračun kapitalske zahteve za tveganje preseganja velikih izpostavljenosti na podlagi trgovanja

Preseganje omejitev (kot delež v kapitalu)	Faktor
do 40%	2
od 40% do 60%	3
od 60% do 80%	4
od 80% do 100%	5
od 100% do 250%	6
preko 250%	9

Vir: Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002.

6.2 Baselski kapitalski sporazum skozi čas

Obstoječi kapitalski predpisi ne ustrezajo več praksi bančnega poslovanja, saj so se v letih, odkar je bil sprejet baselski kapitalski sporazum, na finančnih trgih pojavili številni novi dosežki in storitve, s tem pa tudi nova oz. spremenjena bančna tveganja. Če je kapitalski sporazum iz leta 1988 še primeren za banke, katerih glavnino poslov predstavlja enostavno odobravanje kreditov, pa zagotovo ne ustreza naprednejšim bankam z inovativnim poslovanjem (http://www.bsi.si/html/basel2/01_uvod/Zakaj_Basel.htm, 2005).

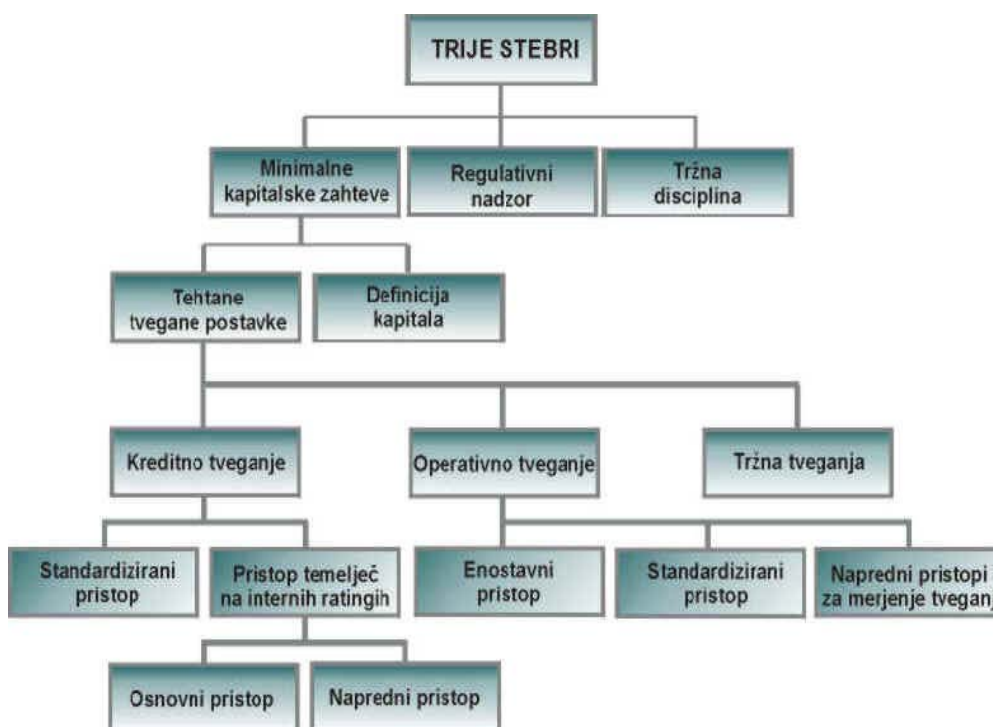
Prepad med regulativno in tržno prakso naj bi zmanjšali z uveljavitvijo novega baselskega kapitalskega sporazuma, ki bo skupaj z Direktivo EU o regulatornem kapitalu in kapitalski ustreznosti stopil v veljavo leta 2006. Namen novih pravil je približati regulatorni kapital ekonomskemu kapitalu oziroma dejanskim tveganjem, ki so jim banke izpostavljene (Ogrinc, 2005, str. 2).

Kapitalskim zahtevam za kreditno tveganje so dodane tudi zahteve za operativno tveganje. V večji meri naj bi bile priznane tehnike za upravljanje s kreditnim tveganjem in druge finančne inovacije (npr. kreditni izvedeni finančni instrumenti). Kapitalske zahteve naj bi bile po zaslugi spremenjene metodologije bolj občutljive na različne stopnje kreditnega tveganja v bankah in bolj prilagojene realnosti na finančnih trgih (http://www.bsi.si/html/Basel2/01_uvod/Zakaj_Basel.htm, 2005).

Novost v novi kapitalski ureditvi sta dva kvalitativna stebra, regulativni nadzor in tržna disciplina, ki dopolnjujeta kvantitativno ugotavljanje kapitalskih zahtev v prvem stebru. Regulativni nadzor poskuša zagotoviti, da je proces prerazporeditve kapitala v okviru določanja minimalnih kapitalskih zahtev učinkovit, zanesljiv, pošten in pravilen, medtem ko tržna disciplina zahteva aktivno vlogo tržnih udeležencev, ki preko svojih poslovnih odločitev nagrajujejo banke, katerih poslovanje je pregledno, in kaznujejo "nedisciplinirane" banke.

Pri tem naj bi nov sporazum ohranil poslanstvo starega, to je promoviranje varnosti in stabilnosti finančnega sistema. Še naprej naj bi bil usmerjen v izenačevanje konkurenčnih pogojev za poslovanje bank po vsem svetu. Čeprav se nov kapitalski sporazum podobno kot vsi dosednji baselski dokumenti osredotoča na mednarodno aktivne banke, naj bi bila njegova glavna načela uporabna za vse banke, ne glede na raven njihove zahtevnosti (http://www.bsi.si/html/Basel2/01_uvod/Zakaj_Basel.htm, 2005).

Shema 3: Kapitalska ureditev po novem kapitalskem sporazumu (Baslu II) temelji na treh komplementarnih stebrih.



Vir: http://www.bsi.si/html/basel2/01_uvod/Zakaj_Basel.htm, 2005.

6.3 Uveljavitev Basla II bo izziv tako za banke kot za njihove nadzornike

V ZDA bodo pravila Basla II uporabljale samo tiste banke, ki so neposredne konkurentke mednarodno aktivnim bankam iz drugih držav. Takšnih bank naj bi bilo v ZDA okoli 10, približno 10 drugih pa bo za uporabo Basla II prostovoljno zainteresiranih. Kljub majhnemu številu naj bi bilo s tem pokritih 99% tujih naložb 50-ih največjih bank v ZDA oziroma dve tretjini celotne domače bančne aktive v ZDA. Neuporaba pravil s strani drugih ameriških bank naj ne bi ogrozila varnost in stabilnost bančno-finančnega sistema (Rubin, 2005, str. 1).

Glede na rezultate kvantitativnih študij učinkov so kljub dodatno obravnavanim tveganjem kapitalski izračuni bolj ugodni. Pojavlja se bojazen, da bi bile kapitalske zahteve za kreditna tveganja določene ob upoštevanju preoptimističnih postavk. Na eni strani gre za vedno bolj ugodne uteži za tehtanje nekaterih skupin terjatev bank, na drugi pa za subjektivno presojo nacionalnih regulatorjev, ki bodo morali razsoditi, ali je uporaba tako nizke uteži upravičena (Rubin, 2005, str.4).

Gre za uporabo 75-odstotne uteži, ki je bolj ugodna od univerzalne 100-odstotne, predpisane za tehtanje terjatev do podjetij brez zunanje bonitente ocene, in za uporabo, najnižje doslej, 35-odstotne uteži za tehtanje terjatev, zavarovanih s stanovanjskimi hipotekami. Izkušnje iz preteklosti kažejo, da je bilo prav tovrstno kreditiranje v številnih državah pomemben vzrok bančnih kriz (Rubin, 2005, str, 4). Po anketi CEPS 88% anketiranih bančnih menedžerjev meni, da je ugodnejša obravnava majhnih in srednje velikih podjetij posledica političnega pritiska s strani EU (Ayadi, De Rossi, 2005, str. 7).

Nadalje v prvem stebru Basla II določena tveganja niso obravnavana. Prvi od teh je tveganje koncentracije, kamor sodijo interne politike, postopki in sistemi za identifikacijo. Druga pa so kvazi-operativna tveganja, kamor sodijo pravno, likvidnostno in podobna tveganja, ki lahko izničijo učinek uporabe različnih tehnik za zmanjševanje kreditnega tveganja bank. Obe vrsti tveganj sta sicer obravnavani v drugem stebru, vendar je obravnava teh tveganj predvidena zgolj s kvalitativnega vidika (Rubin, 2005, str, 7).

Zaradi uporabe naprednejših pristopov, ki so vse bolj občutljivi na tveganje, se pojavlja t.i. problem procikličnosti kapitalskih zahtev. Ti pristopi naj bi predstavljali spodbujevalce za še bolj intenzivno ciklično gibanje ekonomije. Zaradi grozeče procikličnosti bodo banke morale na zahtevo nadzornikov oblikovati kapitalske zahteve nad izračunanim minimalnim kapitalom, z namenom ublažiti prevelika nihanja količnikov kapitalske ustreznosti ob spreminjajočih se razmerah v ekonomiji nasploh (Rubin, 2005, str, 7).

V okviru tretjega stebra bo banka morala javno razkriti določene podatke in informacije o svojem poslovanju. Bančni sektor pri tem najbolj skrbi, da bodo prisiljeni razkriti zaupne podatke, ki bi ogrozili njihov konkurenčni položaj. Še do nedavnega je Baselski komite menil, da meja med želenimi razkritji in zaščito zaupnih in konkurenčnih podatkov obstaja, kar pomeni, da se bankam ni treba bati za nevarnost razkritja zaupnih podatkov (http://www.bsi.si/html/basel2/02_kaj_je/03_trzna/trzna.htm, 2005). Po novem bodo zaradi številnih pomislekov glede smotrnosti zbiranja in objavljanja podatkov tako z vidika stroškov pridobivanja kot sposobnosti njihove uporabe s strani tržnih udeležencev pa seveda vprašanj, povezanih z varovanjem poslovnih skrivnosti, krepko zmanjšali obseg obveznih razkritij. Posebno pozornost bodo namenili tudi odnosu med razkritji, zahtevanimi po Baslu II, in razkritji, ki jih predvidevajo nacionalni oziroma mednarodni računovodski standardi (Rubin, 2005, str. 7).

Nenazadnje pa nekateri bančniki trdijo, da je Basel II preveč zapleten, predrag in premalo prilagodljiv. Po oceni Credit Suisse First Boston naj bi stroški njegove uveljavitve za srednje

velike banke znašali 25 do 50 mio USD, oziroma 50 do 150 mio USD za velike banke. Ti stroški bodo vsaj na kratek rok najverjetneje izničili ali celo prekoračili kapitalne prihranke iz naslova uporabe naprednejših, bankam prikrojenih pristopov za določanje kapitalnih zahtev. Zagovorniki Basla II nasprotno trdijo, da so bančne krize, nastale kot posledica neustreznega obvladovanja tveganj, bistveno dražje (Rubin, 2005, str. 8).

6.4 Ključne ugotovitve tretje kvantitativne študije učinkov novega kapitalnega sporazuma

Aprila 2005 je Baselski komite izdal tretji posvetovalni dokument, ki prinaša nekaj sprememb glede na prvi dve različici predloga novega kapitalnega sporazuma. Večina predlaganih sprememb je posledica ugotovitev kvantitativne študije učinkov, natančneje njenega tretjega kroga, QIS 3³⁶ (Rubin, 2005, str. 1).

Namen kvantitativnih študij učinkov novega kapitalnega sporazuma je raziskati vpliv različnih metodoloških rešitev za izračun kapitalnih zahtev za kreditno in operativno tveganje na kapitalno ustreznost bank (Ogrinc, 2005, str. 1).

Tabela 20: Povprečna sprememba kapitalnih zahtev bank po različnih skupinah držav na podlagi tretjega posvetovalnega dokumenta novega kapitalnega sporazuma v primerjavi z obstoječim stanjem v %

Skupina bank	Standardizirani pristop		Osnovni IRB pristop		Napredni IRB pristop	
	Sprememba	(SAMO KRED.TVEG)	Sprememba	(samo kred.tveg)	Sprememba	(samo kred.tveg)
G 10 – skupina 1	+ 11%	0%	+ 3%	-7%	- 2%	- 13%
G 10- skupina 2	+ 3%	- 11%	- 19%	- 27%	-	-
EU in pristopnice – skupina 1	+ 6%	- 3%	- 4%	- 13%	- 6%	- 15%
EU in pristopnice – skupina 2	+ 1%	- 11%	- 20%	- 27%	-	-
Druge države	+ 12%	+ 2%	+ 4%	+ 4%	-	-
Vse EU banke	- 5,31%					

Legenda:

Skupina 1 – velike, mednarodne aktivne banke s temeljnim kapitalom večjim od 3 mlrd EUR

Skupina 2 – manjše, mednarodno neaktivne banke

Vir: Rubin, 2005, str. 3.

Iz tabele 20 je razvidno, da kapitalne spodbude v povprečju naraščajo z uporabo naprednejših pristopov za določanje kapitalnih zahtev. Povprečne kapitalne spodbude vseh EU bank znašajo 5,31%. Kapitalni prihranki iz naslova kreditnega tveganja so zmanjšani ali celo povsem izničeni na račun nove kapitalne zahteve za operativno tveganje.

Najpomembnejši razlog za občuten padec kapitalnih zahtev pri osnovnem IRB pristopu in manjši porast pri standardiziranem pristopu je manjša kapitalna obremenitev terjatev do majhnih dolžnikov in terjatev, zavarovanih s stanovanjskimi hipotekami (Rubin, 2005, str. 3).

³⁶ Izvedli so že QIS, QIS2 in QIS2,5.

Tabela 21: Najbolj verjetna povprečna sprememba kapitalskih zahtev po različnih področjih poslovanja vseh EU bank na podlagi tretjega posvetovalnega dokumenta novega kapitalskega sporazuma v primerjavi z obstoječim stanjem v %

Področja poslovanja	Sprememba	Področja poslovanja (nadaljevanje)	SPREMEMBA (NADALJEVANJE)
Države	+ 1,00%	Posebno kreditiranje	+ 0,72%
Banke	+ 1,20%	Kapitalski portfelj	+ 1,06%
Majhni dolžniki (Retail)	- 10,99%	Investicije v povezane enote	+ 0,94%
Velika podjetja	- 3,2%	Terjatve	- 0,02%
Majhna in srednja podjetja	-3,75%	Operativno tveganje	+ 8,83%
Listinjenje	+ 0,24%	Rezervacije	- 1,75%
Postavke trgovanja	+ 0,12%		

Vir: Review of Capital Requirements for Credit Institutions and Investment Firms: Third Quantitative Impact Study (QIS3) - EU results, 2005.

Glavni vir zmanjšanja kapitalskih zahtev je portfelj Majhni dolžniki, ki vsebujejo terjatve do majhnih in srednje velikih podjetij, manjše od 1 mio EUR, in terjatve, zavarovane z stanovanjskimi hipotekami. Zmanjšanje v povprečni višini 10,99% je posledica bolj ugodnih uteži za obe zgoraj navedeni skupini terjatev. Pomembna vira zmanjšanja kapitalski zahtev sta tudi Portfelja velikih ter malih in srednje velikih podjetij³⁷. Glavni vir zvišanja kapitalskih zahtev pa je operativno tveganje v povprečni višini 8,83%.

Kapitalska zahteva za operativno tveganje po enostavnem in standardiziranem pristopu se izračuna kot fiksni odstotek od bruto prihodka, ki je določen kot indikator izpostavljenosti operativnemu tveganju³⁸. Glede na rezultate QIS 3 vodi uporaba enostavnega in standardiziranega pristopa³⁹ v zelen rezultat, to je povprečen 12-odstotni delež kapitalske zahteve za operativno tveganje v skupni kapitalski zahtevi. Kljub temu je zaupanje v zanesljivost baselske metodologije omajalo veliko nihanje rezultatov med bankami iz različnih držav, ki naj bi izhajalo iz povezave med bruto prihodkom in posojilnim maržam, ki so sestavni del bruto prihodka. Banke z visokimi posojilnimi maržami naj bi bile tako prizadete zaradi dvakratne kapitalske obdavčitve in sicer z vidika operativnega in kreditnega tveganja (Rubin, 2005, str. 6)⁴⁰.

Baselski komite želi nadalje razširiti uporabo naprednih pristopov za merjenje operativnega tveganja (AMA – Advanced Measurement Approaches) na čim večje število bank. Banke, uporabnice teh naprednih pristopov, bodo deležne dodatne ugodnosti: kot olajšavo bodo lahko upoštevale zavarovalne police bank, vendar le v vrednosti, ki ne presega 20% celotne kapitalske zahteve za operativno tveganje (Rubin, 2005, str. 6).

V okviru študije QIS 3 je bilo le malo bank zunaj G 10 in EU držav sposobno zbrati podatke za napredni IRB pristop kreditnega tvegana in AMA pristop za operativno tveganje. Da morajo banke pospešiti svoje priprave na zbiranje potrebnih podatkov in oblikovanje ustreznih

³⁷ »Corporate non SMEs« in »Corporate SMEs«.

³⁸ Bruto prihodek je definiran kot vsota neto obrestnega prihodka in neto neobrestnega prihodka. Ta mera: (1) ne sme vsebovati rezervacij (na primer za neplačane obresti); (2) ne sme upoštevati realiziranega dobička/izgube iz naslova prodaje vrednostnih papirjev, ki se vodijo kot bančne postavke; (3) ne sme upoštevati izredne postavke, kot tudi prihodka iz naslova zavarovanja.

³⁹ Kapitalska zahteva za enostavni pristop se izračuna kot zmnožek bruto prihodka in faktorja alfa, ki je določen v višini 15%. Pri standardiziranem pristopu razdeli banka svoje aktivnosti v predpisanih osem poslovnih področjih. Za vsako izmed osmih poslovnih področij banka izračuna kapitalsko zahtevo za operativno tveganje tako, da pomnoži bruto prihodek za to poslovno področje s fiksnim faktorjem Beta istega poslovnega področja. Kapitalska zahteva za operativno tveganje je vsota kapitalskih zahtev po posameznih poslovnih področjih.

⁴⁰ Baselski komite je predlagal alternativno različico standardiziranega pristopa, kjer je namesto bruto prihodka definiran indikator, temelječ na obsegu poslovanja bank (Rubin, 2005, str. 6).

informacijskih podlag, kaže tudi podatek iz ankete CEBS, po katerem je zgolj 11% anketiranih bančnih menedžerjev popolnoma prepričanih o vpeljavi Basla II s prvim januarjem 2007 (Ayadi, De Rossi, 2005, str. 2).

6.5 Ključne ugotovitve slovenske kvantitativne študije učinkov novega kapitalskega sporazuma

Slovenske banke niso bile vključene v nobeno izmed treh študij baselskih kvantitativnih učinkov novega kapitalskega sporazuma. Leta 2003 je bila izpeljana slovenska kvantitativna študija učinkov (SIQIS), katere osnovni namen je bil ovrednotiti učinke sprememb kapitalskih pravil na kapitalsko ustreznost slovenskega bančnega sistema ob uporabi najenostavnejših pristopov za merjenje posameznih vrst tveganj; standardiziranega pristopa za kreditno tveganje in enostavnega pristopa za operativno tveganje (Ogrinc, 2005, str. 1). Posledično je bil analiziran vpliv novih kapitalskih pravil le na višino skupnih kapitalskih zahtev, ne pa tudi na višino količnika kapitalske ustreznosti⁴¹.

Posli listinjenja in druge finančne inovacije niso del slovenske bančno-finančne realnosti in kot take niso vključene v študijo, saj je njen namen najti ravnotežje med enostavnostjo in natančnostjo ter zajeti zgolj tiste finančne instrumente, ki so pomembni za slovenski bančni sistem.

Metodologija za izračun kapitalskih zahtev za kreditno tveganje izhaja iz sedanje ureditve, medtem ko velja za operativno tveganje nova (za banke je obvezen izračun po enostavnem pristopu). Uteži za tehtanje terjatev so po novi metodologiji za razliko od sedanjega sistema določene glede na zunanje bonitetne ocene dolžnikov, kot je prikazano v tabeli 22. Za določitev priznanih bonitetnih institucij, katerih bonitetne ocene banke lahko uporabljajo pri izračunu kapitalske ustreznosti, so v vsaki državi zadolženi nacionalni regulatorji. BS se zaenkrat še ni opredelila glede seznama bonitetnih institucij, ki jih bo priznala za različne namene, npr. za izračun kapitalskih zahtev za kreditno tveganje. Za namen SIQIS študije pa lahko banke uporabijo bonitetne ocene naslednjih bonitetnih institucij: Standard & Poor's, Moody's, Fitch Ratings in slovenskih bonitetnih institucij oz. slovenskih podjetij, ki se ukvarjajo z izdelavo bonitetnih ocen podjetij (Pojasnila za izpolnjevanje SIQIS Tabel, 2004).

⁴¹ Glede na to, da je za Slovenijo zavezujoča evropska kapitalska ureditev, so v okviru SIQIS na področjih, kjer obstajajo razlike med baselskimi in evropskimi rešitvami, upoštewane slednje. Z bančno direktivo 2000/12/EC z dne 14.07.2004 se ne bo več izračunavalo količnika kapitalske ustreznosti, temveč se bo ugotavljalo le, ali ima banka dovolj velik znesek kapitala za pokrivanje vseh minimalnih kapitalskih zahtev oz. vseh vrst tveganj, ki jim je zaradi poslovanja izpostavljena, ali pa je ta premajhen (http://www.bsi.si/html/publikacije/nbp/nbp_por_2003_04.pdf, 2005).

Tabela 22: Uteži za tehtanje terjatve do dolžnikov z različnimi bonitetnimi ocenami

Terjatev		Zunanja bonitetna ocena					
		AAA do AA-	A+ do A-	BBB+ do BBB-	BB+ do B-	Pod B-	Brez bonitetne ocene
Države (Nacionalne izvozne agencije)		0% (1)	20% (2)	50% (3)	100% (4 do 6)	150% (7)	100%
Banke	Alt. 1	20%	50%	100%	100%	150%	100%
	Alt. 2	20% (20%)	50% (20%)	50% (20%)	100% (50%)	150% (150%)	50% (20%)
Podjetja		20%	50%	100%	BB+ do BB- 100%	Pod BB- 150%	100%
Hipoteke							35% / 100%
Majhni dolžniki							75%

Vir: Pojasnila za izpolnjevanje SiQIS TABEL, 2004.

V okviru pesimističnega scenarija, po katerem bi slovenski bančni sistem realiziral najvišje kapitalske zahteve za kreditno tveganje, bi veljali naslednji predpisi BS (Ogrinc, 2005, str. 4):

- 20-odstotna utež tveganja za izpostavljenosti do RS in BS,
- ocene deželnega tveganja SIDA pri določanju uteži tveganja za izpostavljenosti do tujih držav in njihovih centralnih bank,
- alternativa, pri kateri je utež tveganja pri tehtanju izpostavljenosti do bank, hranilnic, borznoposredniških družb in pravnih oseb javnega sektorja odvisna od bonitetne ocene dolžnika,
- ocene zunanjih bonitetnih institucij pri določanju uteži tveganja za izpostavljenosti do podjetij,
- 100-odstotna utež tveganja za izpostavljenosti do majhnih dolžnikov
- in 100-odstotna utež tveganja za izpostavljenosti, ki so zavarovane s stanovanjskimi ali poslovnimi hipotekami.

V okviru optimističnega scenarija, po katerem bi slovenski bančni sistem realiziral najnižje kapitalske zahteve za kreditno tveganje, bi veljali naslednji predpisi BS (Ogrinc, 2005, str. 4):

- 0-odstotna utež tveganja za izpostavljenosti do RS in BS,
- bonitetne ocene zunanjih bonitetnih institucij pri določanju uteži tveganja za izpostavljenosti do tujih držav in njihovih centralnih bank,
- alternativa, pri kateri je utež tveganja pri tehtanju izpostavljenosti do bank, hranilnic, borznoposredniških družb in pravnih oseb javnega sektorja odvisna od bonitetne ocene matične države dolžnika,
- nepooblaščen bonitente ocene pri določanju uteži tveganja za izpostavljenosti do podjetij,
- 75-odstotna utež tveganja za izpostavljenosti do majhnih dolžnikov,
- 35-odstotna utež tveganja za izpostavljenosti, ki so zavarovane s stanovanjskimi hipotekami
- in 50-odstotna utež tveganja za izpostavljenosti, ki so zavarovane s poslovnimi hipotekami.

Na določitev predpostavk realističnega scenarija je pomembno vplivala analiza vprašalnika, ki je bil kvalitativni del SIQIS študije:

- 60% anketirancev (vse banke s sedežem v RS, podružnica tuje banke, hranilnici in SID) pri ocenjevanju tveganosti bank upošteva zunanje bonitetne ocene, torej je upoštevana alternativa, pri kateri je utež tveganja vezana na bonitetno oceno dolžnika;
- večina slovenskih podjetij ni ocenjena s strani zunanje bonitetne institucije, torej se upošteva alternativa, po kateri se bankam dovoli uporaba nepooblaščenih bonitetnih ocen;
- po oceni 77% anketirancev so majhna podjetja bolj tvegana od velikih, tako je izpostavljenost do majhnih dolžnikov tehtana s 100-odstotno utežjo tveganja;
- po mnenju anketirancev je učinkovitost hipotek kot instrumenta zavarovanja izpostavljenosti bank v Sloveniji manjša kot na tujem, tako da so izpostavljenosti, ki so zavarovane ali s stanovanjsko ali s poslovno hipoteko, tehtane s 100-odstotno utežjo tveganja;
- pri tehtanju izpostavljenosti do držav in njihovih centralnih bank pa so uporabljene ocene deželnega tveganja SID, po katerih je Sloveniji na dan 30.09.2003 pripadala najboljša bonitetna ocena, kar pomeni, da bi se izpostavljenosti do RS, BS in neposrednih proračunskih uporabnikov po novih kapitalskih pravilih tehtale z 0-odstotno utežjo tveganja.

Tabela 23: Pregled kapitalskih zahtev slovenskega bančnega sistema po stanju na dan 30.09.2003, izračunanih po obstoječem sistemu in po novih kapitalskih pravilih v okviru optimističnega, pesimističnega in realističnega scenarija v tisoč SIT

Vrsta tveganja (pristop za izračun kapitalskih zahtev)	Kapitalske zahteve sistema po obstoječem sklepu	Kapitalske zahteve sistema po novih kapitalskih pravilih		
		Optimistični pristop	Pesimistični pristop	REALISTIČNI PRISTOP
Kreditno tveganje (standardiziran pristop)	208.092.481	179.122.943	228.480.889	206.993.716
Valutno tveganje (standardiziran pristop)	14.849.925	14.849.925		
Tržno tveganje (standardiziran pristop)	16.956.610	16.956.610		
Operativno tveganje (enostavni pristop)	-	27.537.002		
<i>Skupaj</i>	<i>239.899.016</i>	<i>238.446.480</i>	<i>287.824.426</i>	<i>266.337.253</i>

Vir: Ogrinc, 2005, str. 7.

Iz tabele 23 je razvidno, da je kapitalski prihranek iz naslova kapitalskih zahtev za kreditno tveganje največji po optimističnem pristopu, približno 9 mlrd SIT (-13,92%). V okviru realističnega pristopa znaša le ta približno 1 mlrd SIT (-0,53%), medtem ko so v okviru pesimističnega pristopa kapitalske zahteve za kreditno tveganje celo za nekaj več kot 20 mlrd SIT (9,80%) višje od kapitalskih zahtev za kreditno tveganje po obstoječem sklepu. Ti kapitalski prihranki so zaradi kapitalskih zahtev za operativno tveganje močno zmanjšani ali pa povsem izničeni. V okviru optimističnega scenarija so kapitalske zahteve sistema za približno 1,4 mlrd SIT (-0,60%) nižje, medtem ko so v okviru realističnega pristopa oziroma pesimističnega pristopa za približno 26,5 mlrd SIT (+11,02%) oziroma za približno 47 mlrd SIT (+19,98%) višje od obstoječih kapitalskih zahtev.

Tabela 24: Sprememba kapitalskih zahtev slovenskega bančnega sistema po optimističnem, pesimističnem in realističnem scenariju vpliva novih kapitalskih pravil na podlagi SIQIS študije v primerjavi z obstoječim stanjem v %

Scenarij	STANDARDIZIRANI PRISTOP ZA KREDITNO TVEGANJE IN ENOSTAVNI PRISTOP ZA OPERATIVNO TVEGANJE	
	Sprememba	(SAMO KRED.TVEG)
Optimistični	- 0,60%	-13,92%
Pesimistični	+19,98%	+9,80%
Realistični	+11,02%	-0,53%

Vir: Ogrinc, 2005, str. 8.

Rezultati SIQIS študije so v resnici približek dejanskih učinkov novih kapitalskih pravil, vendar kažejo na morebitne spremembe in probleme. Banke imajo, na primer, že sedaj težave z zbiranjem potrebnih podatkov in oblikovanjem ustreznih informacijskih podlag.

Pred vrati so velike spremembe bančne regulative na področju kapitala in kapitalske ustreznosti. Prilagoditev na novo kapitalsko shemo bo zahtevala veliko dela ne samo na regulatornem, temveč tudi na poslovnem področju (Sušnik, 2005, str. 10).

7 NADALJNI RAZVOJ

Spremembe, s katerimi se soočamo v zadnjem času, so izjemno nagle in v precejšnji meri tudi nepredvidljive. Ironija je v dejstvu, da nova tehnologija ni nadomestila človeka, mogoče samo njegova rutinska opravila, ampak ga je postavila pred nove izzive: od njega zahteva vse več znanja.

Če izhajamo iz filozofije sodobnega menedžmenta, po kateri svet postaja vse bolj globalen in nepredvidljiv, kjer kraljujejo digitalne ekonomije, virtualne korporacije in virtualni proizvodi, od zaposlenih pa se pričakuje predvsem znanje in inovativnost, je moč pričakovati vse več inovativnih storitev tudi na področju zunajbilančnih aktivnosti.

V tem poglavju na kratko predstavljam možne nadaljnje smeri razvoja: ustvarjalno računovodstvo ali zdrave finance, prostovoljno ali obvezno razkritje podatkov in konzervativno ali moderno banko.

7.1 Ustvarjalno računovodstvo

Za ustvarjalno računovodstvo se uporabljajo različni termini kot so izglajevanje prihodkov, menedžment prihodkov oziroma finančni inženiring. Po definiciji Barnea je ustvarjalno računovodstvo namerno uduševanje prihodkov nad določeno ravno, ki naj bi bila normalna za podjetje. Po definiciji Merchant in Rockness pa je ustvarjalno računovodstvo vsako dejanje menedžmenta, ki vpliva na izkazan dobiček in ne kaže prave vrednosti podjetja ter je lahko na dolgi rok pogubno (Amat, Gowthorp, 2005, str. 4).

Tudi v ozadju ustvarjalnega računovodstva so menedžerske odločitve in z njimi seveda etično ravnanje. Po Elliott Barry in Elliott Jamie so etični problemi v računovodstvu (Elliott B., Elliott J., 2002, str. 875) naslednji:

- zahteve po manipuliranju z davčnimi prijavami,
- zahteve po manipuliranju s številkami z namenom zavesti lastnike,
- zahteve po prikritju informacij,
- zahteve po prikritju pravih informacij v zvezi z novimi projekti z namenom lažje pridobitve novih finančnih virov,
- zahteve po neutemeljeni oslavitvi oziroma okrepitvi sredstev,
- zahteve po spremembi slabih dolgov v dobre in nasprotno
- in zahteve po razkritju notranjih informacij.

Poznamo različne tehnike ustvarjalnega računovodstva kot so oblikovanje dolgoročnih rezervacij za stroške reorganizacije podjetja in za pokrivanje pričakovanih izgub, sistemsko prisotna računovodska napaka zaradi uporabe koncepta brezpredmetnosti postavk in nepravilno pripoznavanje prihodkov. Najpogostejše tehnike ustvarjalnega računovodstva v primeru zunajbilančnih postavk pa so že omenjene: poslovni najem, listinjenje in SPV enote (Armaghan, 2005, str. 5-8). Da je temu res tako kažejo rezultati ankete ameriške revije CFO Magazine: 63% anketiranih članov uprav, pristojnih za finance, je vsaj enkrat priredilo dolgoročne rezervacije, 33% pripoznavanje prihodkov, 21% opredmetena osnovna sredstva, 17% investicije in 13% poslovne najeme (Fink, 2005, str. 5).

Ali obstajajo rešitve?

Pri učinkovitem tržnem mehanizmu, kjer trg takoj reagira na napačno izkazan dobiček, se ustvarjalno računovodstvo ne more razviti. Namreč trg tovrstne akterje takoj kaznuje s padcem tržne vrednosti njihovih delnic. Neko ameriško podjetje naj bi se v svojih številkah zmotilo za 1 cent, tržna vrednost njegovih delnic pa je v enem dnevu padla za 6% (Levitt, 2005, str. 2). Ker pa vsi trgi niso učinkoviti, je velika verjetnost, da bo ustvarjalno računovodstvo obstalo in se širilo. Po angleški tržni raziskavi je 91% revizorjev potrdilo, da je ustvarjalno računovodstvo problem, ki ne bo nikoli rešen (Amat, Blake, Dowds, 2005, str 12).

Zmanjšanje problema je večstopenjsko: na makro ravni je potrebno oblikovati prenovljeni računovodski sistem in poostriti regulativo. Rešitve na makro ravni bi lahko iskali v slabostih obstoječega računovodskega sistema. Namreč sedanji sistem omogoča veliko mero fleksibilnosti: možno je uporabljati različne računovodske metode. Rešitev je v zmanjšanju razpoložljivih metod, zmanjšanju ali izničenju možnosti spreminjanja uporabe različnih metod. Nadalje sedanji sistem še vedno omogoča uporabo knjigovodskih vrednosti, ki temeljijo na preteklih podatkih, se pa na tem področju sistem spreminja, saj je vse več postavk ovrednotenih po pošteni vrednosti. Sistem omogoča tudi navidezne posle⁴². Prav tako obstoječi sistem dovoljuje prerazporeditev postavk, na primer iz dolgoročnih v kratkoročne obveznosti ali prekomerno uporabo izrednih postavk. Nenazadnje gre za pomanjkljivost celotnega sistema, saj določene nove aktivnosti sploh niso zajete. Rešitev je v dajanju prednosti vsebini pred obliko (Amat, Gowthorpe, 2005, str. 6-8).

⁴² Natančne opredelitve, kaj je navidezni posel, ni. Predsednik strokovnega sveta ATVP dr. Miha Juhart je izjavil: "V zakonodaji pogosto uporabljamo instrument pravnega standarda. Navidezen posel je tipičen primer takega standarda - ker se pojavlja v različnih oblikah, jih zato ni mogoče zajeti s povsem konkretno zakonsko opredelitvijo." Namen takega posla naj bi bil, da se doseže zapis o izvedeni transakciji in s tem pridobi določeno korist, npr. zmanjšanje davčne osnove, ustvarjanje videza, da gre za zelo prometno vrednostni papir, ipd (<http://www.vzajemci.com/text.php?id=1633>, 2005).

Problem ustvarjalnega računovodstva ima na makro ravni mnogo večje razsežnosti, saj zajema tudi verodostojnost revizijskih hiš in temeljitost njihovih revizij. Namreč pojavlja se vprašanje ali revizijske hiše sploh potrebujemo, v kolikor le te niso sposobne ugotoviti pravega stanja. Menim, da so revizijske hiše strokovne in specializirane v znanju, ki ga potrebujejo pri opravljanju svoje dejavnosti, neodvisne. Kljub temu pa je potrebno izpeljati reinžiniring obstoječih revizijskih postopkov, pogosteje strokovno izpopolnjevati revizijsko osebje in poostri nadzor nad njimi.

Izguba zaupanja v sposobnost računovodstva, da ne uspe doseči popolnega razkritja podatkov, lahko povzroči velike premike na borznem trgu. Izguba zaupanja v pravilnost in poštenost finančnih izkazov je napad na enega najbolj bistvenih elementov trga kapitala, t.j. investicijske odločitve (McClure, 2005, str. 2).

Na organizacijski ravni je potrebno spremeniti družbeno odgovorno obnašanje podjetij. Ker je menedžment v osnovi odgovoren za sestavo računovodskih izkazov, so sami v prvi vrsti nosilci sprememb. Zavedati se morajo globljih posledic, ki jih ustvarjalno računovodstvo prinese podjetju: izguba zaupanja, izguba kupcev in posledično padanje prodaje, izguba dostopa do svežega kapitala in nenazadnje propad podjetja. Na mikroravni pa je potrebno spremeniti etično ravnanje posameznikov. Namreč med tremi najpogosteje citiranimi etičnimi problemi je ustvarjalno računovodstvo na drugem mestu (Amat, Blake, Dowds, 2005, str. 10). Vpliv ustvarjalnega računovodstva je v višini 20% dejansko izkazanih prihodkov, kar pa ni zanemarljivo (Amat, Gowthorpe, 2005, str. 10).

7.2 Zdrave finance

Bilanca stanja prikazuje premoženjsko in finančno zgradbo gospodarske družbe na določen dan. Kaže obseg in kakovost sredstev ter obseg in kakovost njihovega financiranja. Izkaz poslovnega izida prikazuje uspešnost poslovanja gospodarske družbe v obračunskem obdobju s prikazom prihodkov in odhodkov ter poslovnega izida. Izkaz finančnega izida pa predstavlja spremembe denarnih sredstev v določenem obdobju. Pri vsem tem so izrednega pomena zdrave finance in verjetno je to tudi edina prava rešitev za izkorenitev ustvarjalnega računovodstva. Namreč, v kolikor se izboljša kratkoročna podbilanca v smeri hitrejšega ustvarjanja denarja, potem zunajbilančno financiranje sploh ni potrebno. Poleg tega pa zdrava bilanca stanja, torej nižji količnik zadolženosti, privablja cenejši kapital. Zunajbilančno financiranje nasprotno privablja drugačno skupino investitorjev, skupino z višjim nagnjenjem k tveganju (Leone, 2005, str. 2).

Za banke obstajajo neka kakovostna merila, ki kažejo, ali je banka dobra oziroma slaba. V nadaljevanju so predstavljeni osnovni kazalniki, pri čemer želim poudariti, da se kazalniki, predvsem tisti glede kakovosti aktive, vse preveč nanašajo na tradicionalne postavke, t.j. kredite, zanemarjajo pa rastoče postavke kot so tržni vrednostni papirji in zunajbilančne postavke.

V nadaljevanju so predstavljeni posamezni kazalniki in njihove mejne vrednosti (Grier A. Waymond, 2001, 25-35):

Kapitalska ustreznost:

- delež kapitala v aktivi: delež kapitala v aktivi naj ne bi bil manjši od 5% in ne večji od 8%. Slabosti tega kazalnika so v neupoštevanju ostalih virov sredstev, kot je subordiniran dolg;
- delež kapitala v tehtani tvegani aktivi: predpisani zakonski minimum je 8%.

Kvaliteta aktive:

- pokritost dolgoročnih rezervacij za pokrivanje pričakovanih izgub iz posojilnih pogodb: vrednosti dobička naj bi 3 do 4-krat presegala vrednost dolgoročnih rezervacij za pokrivanje pričakovanih izgub iz posojilnih pogodb, slabost tega kazalnika je v tem, da je oblikovanje rezervacij odvisno od menedžerskih odločitev, kar pogostokrat vodi k ustvarjalnem računovodstvu,
- delež dolgoročnih rezervacij za pokrivanje pričakovanih izgub iz posojilnih pogodb v povprečni bilančni vsoti: količnik naj ne bi presegel 1%: slabost tega kazalnika je prav tako v tem, da je oblikovanje rezervacij odvisno od menedžerskih odločitev, kar pogostokrat vodi k ustvarjalnem računovodstvu,
- delež slabih posojil: delež slabih posojil v bilančni vsoti naj ne bi presegel 0,5%; slabost tega kazalnika je v nedostopnosti podatkov glede slabih posojil, saj gre za nerazkrit podatek s strani bank,
- delež dvomljivih in spornih posojil: delež dvomljivih in spornih posojil v celotni aktivni naj ne bi presegal 2%,
- pokritost dvomljivih in spornih bilančnih terjatev s popravki vrednosti: količnik naj bi bil večji od 1.

Donosnost:

- neto obrestna marža: razmerje med neto obrestnimi prihodki (razlika med obrestnimi prihodki in obrestnimi odhodki) in povprečno bilančno vsoto naj bi bilo več kot 3%; neto obrestna marža je nekoč predstavljala pomemben kazalnik produktivnosti sredstev, vendar je zaradi premika bank k storitvam, ki ustvarjajo opravnine, kazalnik vse manj pomemben,
- bruto dobiček na aktivo,
- bruto dobiček na kapital.

Likvidnost:

- delež povprečnih likvidnih sredstev v povprečnih vpoglednih virih sredstev: razmerje naj bi bilo med 30% in 45%, slabost tega kazalnika je v tem, da depoziti niso najboljši pokazatelj likvidnostnih potreb,
- delež vrednostnih papirjev, ki zapadejo najkasneje v 12 mesecih, v celotni aktivni;
- in delež obveznosti do tujih bank v celotni aktivni.

Uspešnost bančnega sektorja v Sloveniji

Iz tabele 25 je razvidno, da »regulatorna« kapitalna ustreznost bank v Sloveniji pada. V letu 2000 je znašala 13,5%, medtem ko je v letu 2003 znašala 11,50%. Oba kazalnika sta nad zakonsko določenim minimumom 8%. Kvaliteta aktive prav tako pada, saj popravki vrednosti vse manj pokrivajo dvomljive in sporne bilančne terjatve. V letu 2000 je znašala 0,44, medtem ko je v letu 2003 znašala 0,35. Mejna vrednost tega kazalnika naj bi po Grier-ju znašala več kot 1. Pokritosti odpisov, popravkov in rezervacij z neto dohodkom se izboljšuje. Mejna vrednost tega kazalnika naj bi po Grier-ju 3- do 4-krat presegala vrednost dolgoročnih rezervacij za pokrivanje pričakovanih izgub. V letu 2000 presega vrednost neto dohodka 1,9-krat, v letu 2003 pa 2,26-krat vrednost odpisov, popravkov in rezervacij.

Tako v Sloveniji kot v Evropi povprečna neto obrestna marža bančnega sistema pada. Njena vrednost se je znižala iz 4,4% v letu 2000 na 3,2% v letu 2003. Trend padanja povprečne neto obrestne marže bančnega sistema se nadaljuje tudi v letu 2004: v prvih štirih mesecih se je znižala na 2,71% (Poročilo o finančni stabilnosti za leto 2003, 2004). Mejna vrednost tega kazalnika naj bi po Grier-ju znašala več kot 3%. Delež povprečnih likvidnih sredstev v povprečnih vpoglednih virih sredstev je v obdobju 2000-2002 naraščal, medtem ko je v letu 2003 padel iz 29,9% na 21,9%. Mejna vrednost tega kazalnika naj bi po Grier-ju znašala od 30% do 45%.

Tabela 25: Uspešnost poslovanja bančnega sektorja v Sloveniji po kazalnikih od 2000 do 2003.

	31.12.2000	31.12.2001	31.12.2002	31.12.2003	primerjava
I. Kapitalska ustreznost					
1. Kapital/ Tehtana tvegana aktiva	13,5%	11,9%	11,9%	11,5%	8%
2. Temeljni kapital/Tehtana tvegana aktiva	12,6%	11,3%	9,95%	9,76%	n.p.
II. Kvaliteta aktive					
1. Popravki vrednosti/ Dvomljive in sporne bilančne terjatve	0,44	0,44	0,38	0,35	več kot 1
2. Dvomljive in sporne bilančne terjatve/ Bruto aktiva	13,1%	13,4%	13,33%	13,64%	n.p.
3. Neto dohodek/ Neto odpisi, popravki in rezervacije	1,9	1,3	2,0	2,26	3-4
III. Donosnost					
1. Neto obrestna marža	4,5%	3,6%	3,7%	3,2%	več kot 3
2. Bruto dobiček na aktivo	1,1%	0,4%	1,1%	1,0%	n.p.
3. Bruto dobiček na kapital	11,3%	4,8%	13,3%	12,4%	n.p.
IV. Likvidnost					
1. Povprečna likvidna sredstva/ Povprečni vpogledni viri sredstev	23,6%	27,9%	29,9%	21,9%	30-45%
2. Povprečni vpogledni viri sredstev/ Povprečna skupaj aktiva brez kapitala	27,1	25,3	26,19	25,13	n.p.

Vir: Letno poročilo 2001 in 2003. Združenje bank Slovenije –GIZ, Ljubljana.

Glede na nizke kazalnike učinkovitosti slovenskega bančnega sistema v primerjavi z mejnimi vrednostmi po Grier-ju ne moremo ravno trditi, da je slovenski bančni sistem učinkovit, še manj pa, da gre za zdrave finance. Namreč kazalniki so vse preveč naravnani na klasično poslovanje bank in ne odražajo spremenjenih bančnih načinov poslovanja.

Od začetka devetdesetih let poteka preoblikovanje bančnega sektorja: od prenosa plačilnega prometa v bančno okolje, razvijanja denarnega trga (oblikovanje sekundarnega trga za zakladne menice), uvedba slovenske medbančne obrestne mere, odprava indeksacije, spremembe pri davčni obravnavi bančnih vlog, itd.. Spremembe za večino bank pomenijo izboljšanje učinkovitosti njihovega poslovanja in povečanje konkurenčnosti (Košak, 2002, str. 59).

V prihodnje bodo morale slovenske banke slediti bančni konkurenci in vstopu novih domačih ter tujih nebančnih finančnih institucij ne samo z združevanjem (če seveda združevanje prinaša večjo konkurenčnost in učinkovitost), ampak tudi z uvajanjem novih področij: vzajemnih skladov, skladov skladov, hedge skladov, ipd. Prav tako bodo morale razvijati in širiti uporabo novih prodajnih poti, ki temeljijo na novih tehnologijah ter uvajati in razvijati nove storitve, ki doslej niso bile v ospredju bančne ponudbe: svetovanje, investicijsko bančništvo, privatno bančništvo (Košak, 2002, str. 59).

V kolikšnem obsegu bodo pri tem uspešne, bo odvisno od njihove prilagodljivosti, ustvarjalnosti ter spretnosti in znanja njihovega menedžmenta (Košak, 2002, str. 59).

Trenutni izsledki raziskav niso nič kaj spodbudni: po lestvici svetovne konkurenčnosti švicarskega instituta za razvoj menedžmenta je Slovenija s 45. mesta v letu 2004 zdrsnila na 52. v letu 2005. Podobno kot lani tudi tokrat Slovenija ni uspela na področjih realne davčne obremenitve, delovanja nadzornih svetov, zaprtosti podjetniške kulture, investicijskih spodbud, ustanavljanja in poslovanja podjetij, poslovne zakonodaje in srednjeročnega programa za raziskave in razvoj ter inovacije (<http://www.finance-on.net/show.php?id=120463>, 2005). Konec koncev za uspešnim bančnim sektorjem stoji uspešno gospodarsko okolje.

Z vstopom v EU bo slovenski bančni sektor bolj izpostavljen konkurenci iz držav članic EU (Košak, 2004, str. 68) ali pa tudi ne, saj je jugovzhodna Evropa veliko bolj aktualna kot Slovenija. V vsakem primeru se bodo morale slovenske banke prilagoditi novim pogojem poslovanja, pri čemer lahko smeri tega prilagajanja že danes opazujemo v bančnih sektorjih nekaterih sedanjih držav članic EMU (Košak, 2004, str. 68) in izkoristimo prednosti danega.

7.3 Prostovoljno ali obvezno razkritje tveganj

Kot že omenjeno, novi kapitalski sporazum predvideva večji obseg razkritij. Bančni sektor pri tem najbolj skrbi, da bodo prisiljeni razkriti zaupne podatke, ki bi ogrozili njihov konkurenčni položaj. Še do nedavnega je Baselski komite menil, da meja med zelenimi razkritji in zaščito zaupnih in konkurenčnih podatkov obstaja, kar pomeni, da se bankam ni potbno bati za nevarnost razkritja zaupnih podatkov (http://www.bsi.si/html/basel2/02_kaj_je/03_trzna/trzna.htm, 2005). Po novem bodo zaradi številnih pomislekov glede smotrnosti zbiranja in objavljanja podatkov tako z vidika stroškov pridobivanja kot sposobnosti njihove uporabe s strani tržnih udeležencev pa seveda vprašanj, povezanih z varovanjem poslovnih skrivnosti, krepko zmanjšali obseg obveznih razkritij. Posebno pozornost bodo namenili odnosu med razkritji, zahtevanimi po Baslu II, in razkritji, ki jih predvidevajo nacionalni oziroma mednarodni računovodski standardi (Rubin, 2005, str. 7).

Po slovenskem računovodskem standardu 31 morajo banke posamezne postavke v okviru računovodskih izkazov razkriti v skladu z ostalimi računovodskimi standardi, ki so smiselno uporabljeni. Prav tako jih mora dodatno razčleniti po valutah, vrstah, povezavah z banko (stranke v skupini in druge stranke), rokih preostalih zapadlosti v plačilo in sektorjih. Banka mora razkriti zunajbilančne postavke po vrstah in valutah. Poleg tveganih zunajbilančnih razkritij (možne obveznosti iz naslova akreditivov in indosamentov, jamstva in sredstva, dana v zastavo, prevzete finančne obveznosti, izpeljani finančni instrumenti), mora banka navesti tudi znesek drugih (netveganih) zunajbilančnih postavk (Slovenski računovodski standardi, 2002). Vsem tem razkritjem je skupno eno: vsa so obvezna razkritja. Ali je prostovoljno razkritje potem sploh možno? Namreč prostovoljno razkritje bi lahko spodbudilo k bolj učinkovitem obvladovanju tveganj tako s strani podjetja kot investitorja. Zaradi zmanjšanja informacijske

asimetrije in tveganja ocene bi se zmanjšala premija za tveganje, ki jo zahtevajo investitorji, in s tem bi se zmanjšali tudi stroški kapitala (Dobler, 2005, str. 2).

S prostovoljnim razkritjem so povezani določeni stroški: neposredni, ki nastanejo ob zbiranju in obdelovanju informacije, in posredni, ki nastanejo zaradi negativnih posledic razkritja (Dobler, 2005, str. 13).

Na splošno velja prepričanje, da bi na prostovoljni osnovi prišlo do zelo skopega razkritja podatkov, zato nadzorne oblasti zahtevajo minimalni obseg razkritij. Poleg tega t.i. risk reporting pridobiva vse večjo težo. Evropska komisija je izdala Direktivo, po kateri morajo podjetja in njihove skupine do leta 2005 razkriti vse kategorije tveganj in ne samo tržna in kreditna tveganja, ki so dosedaj najpogosteje vključena (Directive 2003/51/EC, 2003).

7.4 Potreba po novih finančnih razvojnih instrumentih: konzervativna banka ali moderna banka

Razviti finančni trgi se razlikujejo od manj razvitih ne samo po številu finančnih instrumentov in udeležencev, ki z njimi trgujejo, temveč tudi po tveganosti. Vse več je svetovnih finančnih subjektov, ki se pospešeno diverzificirajo, torej iščejo načine, kako povečati svoje prihodke in s tem tudi dobičke. Gibanje svetovnih finančnih trgov ponavadi usmerjajo ameriške banke, ker so te tudi najmočnejše, ameriški trg pa je relativno liberalen in inovativen. V zadnjih letih so ameriške banke podvojile vlaganja v manj varne finančne instrumente. Petdeset največjih ameriških bank črpa 40% prihodkov iz poslov kot so investicijsko bančništvo, upravljanje s skladi ali zavarovalništvo (Sjekloča, 2004, str. 22).

Za Slovenijo velja relativno plitek finančni trg, poleg tega pa je tudi konzervativen: imamo konzervativne banke, ki denar črpajo iz klasičnih finančnih instrumentov tako bilančnih kot zunajbilančnih (Sjekloča, 2004, str. 22). Če pa že uporabljajo posebne zunajbilančne instrumente, kot so izvedeni finančni instrumenti, se jih poslužujejo le za namen zavarovanja kreditnega tveganja, niso pa postavljene v vlogo bodisi trgovca s kreditnim tveganjem bodisi v vlogo posrednika pri transakcijah (Šturm, 2004, str. 33).

Glede na to, da slovenski finančni trg ni razvit niti v širino niti v globino in da brez zavestnega tveganja ni moč načrtovati višjih stopenj gospodarskega razvoja, je potrebno spremeniti dosedanji način razmišljanja v slovenskih bančnih krogih (tudi podjetniških). Finančni instrumenti morajo biti dinamični in morajo delovati v dinamičnem okolju (Sjekloča, 2004, str. 23).

Razvoj je gonilo gospodarstva in za pospešenim gospodarskim razvojem mora stati tudi razvit finančni sistem. Banke, ki že po svoji definiciji spadajo med velike gospodarske družbe, naj bi bile stabilne in varne, s čimer bi zagotavljale varen in stabilen bančni sistem. S finančnimi inovacijami in zunajbilančnimi postavkami pa se banke vse bolj odmikajo od pojmov varnosti in stabilnosti. Banke bi se morale opredeliti ali ostati konzervativna banka s konzervativno politiko nujenja klasičnih bančnih proizvodov in storitev ter tako ostati na varni strani ali pa postati banka finančnih inovacij in se podati v večjo tveganost, večje skoke in padce, večje mentalne napore ter v hitrejšo gibanje kadrov, kapitala in idej.

8 SKLEP

V sklepnem poglavju predstavljam najpomembnejše ugotovitve, do katerih sem prišla med pisanjem magistrskega dela.

Različni računovodski standardi različno opredeljujejo pogojna sredstva in obveznosti. Ideja o enotnih mednarodnih računovodskih standardih je po mojem mnenju težko uresničljiva. Nikjer ni nobenega govora o metodi, mehanizmu oziroma načrtu, ki bi izkoreninil problem političnega vpliva gospodarskih subjektov na snovalce računovodskih standardov. Gospodarski subjekti jih ne želijo izboljšati, temveč jih želijo oblikovati v skladu s svojim poslovnim planom in strategijam (Zeff, 2005, str. 1).

Pri podrobnejšem pregledu sedmih največjih bank v Sloveniji sem na podlagi javnih podatkov, dostopnih preko interneta ali poslovnih poročil, pogrešala enotno terminologijo bank v zvezi s klasičnimi vrstami zunajbilančnih obveznosti bank, enako podrobno razčlenjevanje podatkov bank, kar je v veliki meri onemogočalo **primerljivost podatkov** med posameznimi bankami, in zbir podatkov na enem mestu. Zbiranje in obdelovanje podatkov na podlagi poslovnih poročil bank ni samo časovno potratno, temveč obstaja tudi večja verjetnost napake. Menim, da bi bila BS kot nadzorna institucija, ki prejema mesečne računovodske izkaze ter ostala poročila bank, sposobna pripraviti zbir podatkov po posameznih vrstah zunajbilančnih postavk, po posamezni banki in za slovenski bančni sistem. Ne samo, da bi bili podatki zbrani na enem mestu, ampak bi bila tudi verodostojnost podatkov večja, obdelava podatkov pa kvalitetnejša.

Zavedam se dejstva, da dodatno razčlenjevanje podatkov vodi k dodatnim stroškom, ne prinaša pa vedno dodatnih koristi. Menim, da bi bil v začetni fazi, ko na voljo niso niti vsi osnovni podatki, **doprinos dodatnega razčlenjevanja** velik.

V letu 2003 imajo slovenske banke v primerjavi z ameriškimi komercialnimi bankami in bankami na območju EU drugačno strukturo **klasičnih zunajbilančnih postavk**:

- odstotek **neizkoriščenih kreditnih obveznosti** v zunajbilančnih postavkah (v bilančni vsoti) pri treh slovenskih bankah znaša 7,54% (5,22%), pri ameriških komercialnih bankah 7,3% (73,9%), pri domačih bankah na območju EU pa 11,84% bilančne vsote bank;
- odstotek **nekritih akreditivov** v zunajbilančnih postavkah (v bilančni vsoti) pri sedmih slovenskih bankah znaša 0,50% (0,34%), pri ameriških komercialnih bankah pa 0,03% (0,31%);
- odstotek **garancij** v zunajbilančnih postavkah (v bilančni vsoti) pri sedmih slovenskih bankah znaša 10,03% (6,95%), odstotek standby akreditivov in garancij, izdanih s strani tujih podružnic, pri ameriških komercialnih bankah 0,5% (4,82%), odstotek garancij in ostalih prevzetih finančnih obvez pri domačih bank na območju EU pa 5,80% bilančne vsote bank;
- odstotek **izvedenih finančnih instrumentov** v zunajbilančnih postavkah (v bilančni vsoti) pri sedmih slovenskih bankah znaša 40,88% (28,33%), pri ameriških komercialnih bankah 91,03% (915%), pri domačih bank na območju EU pa 8,90% bilančne vsote bank.

Banke opravljajo med drugim tudi **storitve odkupa vrednostnih papirjev zaradi izvedbe prve javne prodaje**. Zaradi tveganja, ki izhaja iz pogojne obveznosti odkupa, se le ta priznava zunajbilančno v obliki obrestnega tveganja. Menim, da bi primarna izdaja, ki bi upoštevala vsa

prihodnja tveganja, torej tudi prihodnji izid primarne izdaje vrednostnega papirja, spremenila marsikatero investicijsko odločitev. Verjetno bi lahko tudi tu ločevali med nominalno vrednostjo in kreditno nadomestitveno vrednostjo primarne izdaje vrednostnih papirjev. V kolikor to ni mogoče, bi moral biti podatek o neuspehah vpisih primarnih izdaj razkrit vsaj v obliki opisne opombe. Namreč, banka, ki ima večji odstotek neuspehah vpisov primarnih izdaj, je bolj tvegana kot banka, katere odstotek le teh je manjši. V Sloveniji ni posebej objavljenega podatka koliko obrestnega tveganja nosijo storitve odkupa vrednostnih papirjev zaradi izvedbe prve javne prodaje, prav tako ni podatka koliko vpisov primarnih izdaj je neuspehah.

Banke odobrijo kredite in jih ne zadržijo v svojih bilancah do zapadlosti, temveč jih predčasno odprodajo drugim finančnim organizacijam. V kolikor banka proda **kredit z obveznim povratnim odkupom**, takšna prodajna pogodba predstavlja zunajbilančno obveznost banke (Saunders, Cornett, 2005, str. 373). Razvitost sekundarnega trga prodaj kreditov lahko primerjamo z razvitostjo sekundarnih trgov v Sloveniji nasploh. Sekundarnega trga prodaj kreditov ni zaslediti. Tovrstni posli niso posebej razkriti, čeprav slovenska zakonodaja priznava prodajo sredstev z regresno pravico, pri čemer zahteva 100-odstotno utež. Menim, da bi bilo smiselno vpeljati odbitne postavke iz naslova udeležbe s strani druge banke pri bilančnih in zunajbilančnih postavkah. Na tak način, bi bilo razvidno, koliko kreditnega tveganja je prevaljenega na druge banke oziroma finančne institucije v Sloveniji.

Nekoliko drugačna slika je v primeru **posebnih vrst zunajbilančnih aktivnosti**, saj so v Sloveniji zelo redek pojav. Zavedam se dejstva, da pregled poslovnih poročil sedmih največjih slovenskih bank ni točen pokazatelj obsega tovrstnih aktivnosti na slovenskem bančnem prostoru, je pa opisno dovolj zgovoren podatek, da so se tovrstne aktivnosti pri naprednejših bankah že pojavile. Menim, da zaradi ideoloških in strukturnih ovir ni moč pričakovati posebno velikega razmaha listinjenja in izdaj TPS vrednostnih papirjev. Tudi množice domačih bančnih holdingov ni moč pričakovati. Nasprotno pa velja za poslovni najem in skupna vlaganja: zakonska podlaga obstaja, znanje in izkušnje se zelo hitro prenašajo, spodbude s strani bank – to je obstoj kapitalne arbitraže - pa tudi ne manjka.

Obseg **kapitalne arbitraže** je težko določljiv, saj banke v svojih finančnih izkazih in poročilih razkrijejo le zakonsko predpisane postavke. Kljub temu raziskave dokazujejo, da je obseg arbitraže velik in da, kar je še bolj zaskrbljujoče, prevsem pri velikih bankah hitro narašča.

Dnevnim neporavnanim obveznostim pri sistemih poravnave in implicitnim finančnim obvezam matičnega podjetja v povezavi s holding podjetjem avtorja Saunders in Cornett pripisujeta velik pomen, a se v kapitalu ne pripoznava.

Z razliko od ameriškega plačilnega sistema, kjer se dokončna poravnava izvede šele ob koncu delovnega dne in je zato tveganje neizravnave precej večje, v Sloveniji prevladuje sistem bruto poravnave v realnem času, s tem pa tudi manjše tveganje neizravnave. Kljub temu kreditno tveganje ni edino tveganje, ki je povezano s plačilnimi sistemi. Obstajajo sistemsko, operativno in pravno tveganje, tveganje goljufij in zlorab, tveganje ugleda, itd. Po novem baselskem sporazumu Basel II nobeno od naštetih tveganj, razen operativnega tveganja, ne bo bremenilo kapitala.

Zaradi (ne)dokončanega procesa prenosa plačilnega sistema iz Agencije za plačilni promet na poslovne banke je še vedno veliko nerešenih tehnoloških problemov. Prav tako je še vedno veliko trajnikov obdelanih ročno. Komitenti bank so vse bolj poslovno obveščeni in zaradi

nedelovanja sistemov od bank vse pogosteje zahtevajo plačilo povrnitve izpada prihodka oziroma plačilo povrnitve zamudnih obresti.

Leta 1980 so v ZDA odobrili obremenitev kapitala dobro poslujoče banke z izgubo bančne subsidiarije. **Implicitna finančna obveza bančnega holdinga** je pogojna obveznost, ki ima lahko zelo velik vpliv na njegovo prihodnjo bilanco stanja in izkaz uspeha. Menim, da bi bilo potrebno priključitveno tveganje priznati že danes in ne šele v trenutku, ko izguba bančne subsidiarije dejansko nastopi in ko ta obremeni kapital dobro poslujočega bančnega holdinga.

Slovensko gospodarstvo je zajel val nastajanja hčerinskih in holding podjetij, vendar kljub temu in zakonski podlagi bančni holding v Sloveniji ne obstaja. Nastanek domačega finančnega holdinga je vprašljiv tudi v prihodnje, saj bi nakup več kot 20-odstotnega deleža ene ali celo več slovenskih bank in finančnih institucij pomenil zelo velik finančni zalogaj, vemo pa, da v Sloveniji ni veliko močnih privatnih institucionalnih investitorjev.

Ker predstavljajo depoziti v bankah vse manjši delež virov, so banke prisiljene **iskati nove poti k drugačnim virom**. Banke na območju EU počasi zapuščajo klasične kreditne trge in se vse pogosteje pojavljajo na CRT trgih (Report on EU Banking Structure, Oktober 2005). Banke niso več pomembne pri svoji tradicionalni vlogi, t.j. posredovanju prenosa sredstev v podjetja, temveč bolj v smislu, da spreminjajo lastnosti posojil. Vir prihodka za banke so vedno bolj opravnine, vedno manj pa obresti (Ribnikar, 1996, str. 49). Tudi slovenske banke se soočajo z neprijetno realnostjo, da denar odteka v donosnejše sklade, vendar ta najcenejši vir financiranja zamenjujejo z zadolževanjem v tujini.

Nadalje je rast **neobrestnih prihodkov** veliko bolj spremenljiva kot rast obrestnih prihodkov, med njimi najbolj rast prihodkov iz naslova trgovanj. Banke z večjim deležem neobrestnih prihodkov so bolj nagnjene k nesolventnosti kot banke z manjšim deležem (Stiroh, 2005, str. 20). V slovenskem bančnem sistemu se je v letu 2003 delež neto obrestnih prihodkov v bruto dohodku zmanjšal za 0,3 odstotne točke na 63,6%. Usmeritev deleža neto obrestnih prihodkov v bruto dohodku pada od leta 1997 dalje in se nadaljuje tudi v letu 2004 (Poročilo o finančni stabilnosti za leto 2003, 2005).

BIS v okviru prvega stebra kapitalskega sporazuma Basel II in Evropska unija v okviru evropske direktive o kapitalski ustreznosti bank pripoznavata **SPV enoto** in kreditno tveganje, ki iz nje izhaja. Z razliko od ZDA, kjer se SPV enota uporablja tudi za skupna vlaganja in TPS vrednostne papirje, se v Evropi predvsem za listinjenje. Glavni razlog majhnega obsega skupnih vlaganj v Evropi je v obsegu sredstev, ki so namenjena tehnološkim inovacijam. Po raziskavi Eurobarometer zaostaja Evropa za Ameriko v desetih od enajstih pokazateljev inovativnosti (Commission Staff working document with impact assessment - SEC(2005) 433, 2005). Kako številčna so skupna vlaganja v Sloveniji, verjetno sovпада z dejstvom, da pri nas primanjkuje investicij v razvojno-raziskovalne dejavnosti. V slovenskem bančnem prostoru sem zasledila dva primera skupnih vlaganj. Zaradi lastniškega razmerja 50:50 noben od lastnikov enote ne pripoznava v konsolidirani bilanci.

V kapitalskem sporazumu iz leta 1988 **listinjenje terjatev** ni bilo obravnavano in posledično ne obremenjuje kapitala (Rubin, 2005, str. 4). Ker banke s prenosom sredstev ne prenesejo vseh kreditnih tveganj, ki izhajajo iz teh sredstev (tveganje predčasnega vračila sredstev iz naslova osnovnega posla, tveganje zamud pri odplačevanju sredstev iz naslova osnovnega posla) novi kapitalski sporazum priznava tveganje iz naslova listinjenja terjatev in ga bo potrebno konec leta

2006, ko novi kapitalski sporazum stopi v veljavo, vključiti v kapitalske izračune (<http://www.bis.org/publ/bcbs107b.pdf>, 2005).

Medtem ko se v Evropi in Ameriki listinjenje terjatev kot vir financiranja vse pogosteje uporablja, v Sloveniji temu ni tako. Pred leti sem zasledila listinjenje terjatev Abanke do ene od takrat novonastalih pidovskih finančnih družb, medtem ko ga v zadnjem času nisem zasledila.

Nadalje zunanja bonitetna institucija Moody's ne pripoznava **TPS vrednostnih papirjev** kot sestavino kapitala, temveč kot dolg. Po njenem prepričanju pravica do zadržanja plačil obresti in dividend banki ne prinese nobene večje prednosti, saj bi takšno zadržanje plačil imelo resen negativen učinek na zaupanje ljudi. Po njenem prepričanju bi morali uporabljati naslednja kazalnika, saj prikazujeta realnejšo sliko kapitalskih kazalnikov (Beatty, 2005a, str. 12):

- kapital iz naslova navadnih delnic/ tveganju prilagojena aktiva
- in kapitalske naložbe v odvisna podjetja in subsidiarije/ kapital.

Slovenskim bankam zakonodaja omogoča najetje subordiniranega dolga in od junija 2004 dalje tudi izdajo inovativnih instrumentov, in vključevanje teh v kapital banke. Pri tem ne omenja mehanizma SPV enot. Razloga sta vsaj dva. Prvič, plitek in nerazvit kapitalski trg. Inovativne instrumente je potrebno prodati, da tovrsten mehanizem lahko deluje. Drugič, še vedno ugodne razmere na bančnem trgu pripomorejo k temu, da slovenske banke uporabljajo tradicionalne vire sredstev za oblikovanje temeljnega kapitala. Po podatkih BS je v letu 2003 temeljni kapital absolutno najbolj porasel zaradi razporeditve dobičkov v rezerve, dokapitalizacije bank in oblikovanja splošnih rezervacij.

Po ameriških računovodskih standardih US GAAP je **poslovni najem** razkrit zgolj kot opisna opomba v letnih poročilih. Zaradi neprimerne pripoznavanja bodo morale banke v okviru prvega stebra kapitalskega sporazuma Basel II z januarjem 2006 v svojih izračunih tehtane aktive upoštevati neto sedanjo vrednost obročnih plačil najema (Quantitative Impact Study-4 Instructions, 2004).

SRS opredeljujejo poslovni in finančni najem. V letu 2004 so bile izvedene spremembe in dopolnitve kontnega okvira za banke in hranilnice z namenom pridobivanja dodatnih knjigovodskih podatkov, med njimi tudi podatkov o finančnem najemu (http://www.bsi.si/html/publikacije/nbp/nbp_por_2003_04.pdf, 2005), vendar BS teh zbirnih podatkov ne objavlja. Ostala tveganja, ki izhajajo iz finančnega oziroma poslovnega najema, kot sta davčno tveganje in tveganje izgube preostale vrednosti, nista pripoznana in ne obremenjujeta kapitala.

S strani lastnikov družb in zunanjih, regulatornih organov velja, da lahko velika rast zunajbilančnih obveznosti ohromi poslovanje družbe enako učinkovito kot neuravnavanje bilance glede obrestnih mer ali kreditnega tveganja (Saunders, Cornett, 2003, str. 327). **Prave vrednosti kapitala** pa še vedno ne izkazuje.

Pojavlja se torej vprašanje ali je **minimalna kapitalska ustreznost** pravšnja v višini 8%, 12% ali 18%, kot je nekoč že bila (Benston, str.3, 2003). Po Benstonu bi morala biti kapitalska ustreznost višja od 8% zaradi štirih bistvenih elementov: zunajbilančnih aktivnosti, hipotekarnih kreditov, kreditiranja komitentov s slabšim bonitetnim razredom, listinjenja in lastniškega kapitala bank. Menim, da bi kapitalska regulativa morala slediti spremembam na trgu. V kolikor bi te spremembe narekovale višji odstotek kapitalske ustreznosti, bi odstotek moral biti višji.

Slovenski bančni sistem ima zaenkrat še solidno kapitalsko ustreznost, ki je v letu 2003 znašala 11,3%. Od tega so tri banke izkazovale količnik kapitalske ustreznosti nižji od 10%, med njimi ena ni dosegala predpisanega praga 8% (Letno poročilo Banke Slovenije za leto 2003, 2005).

Naj pri tem omenim, da so glede na rezultate kvantitativnih študij učinkov prihodnje kapitalske zahteve za kreditna tveganja bolj ugodne kljub dodatno obravnavanim tveganjem. Pojavlja se bojazen, da so kapitalske zahteve za kreditna tveganja določene ob upoštevanju **preoptimističnih postavk**. Na eni strani gre za vedno bolj ugodne uteži za tehtanje nekaterih skupin terjatev bank, na drugi strani pa za subjektivno presojo nacionalnih regulatorjev (Rubin, 2005, str.4). Po anketi CEPS 88% anketiranih bančnih menedžerjev meni, da je ugodnejša obravnava majhnih in srednje velikih podjetij posledica političnega pritiska s strani EU (Ayadi, De Rossi, 2005, str. 7). Kapitalski prihranki iz naslova kreditnega tveganja so zmanjšani ali celo povsem izničeni na račun nove kapitalske zahteve za operativno tveganje.

Nadalje v prvem stebru Basla II **določena tveganja niso obravnavana**: tveganje koncentracije, kamor sodijo interne politike, postopki in sistemi za identifikacijo, ter kvazi-operativna tveganja, kamor sodijo pravno, likvidnostno in podobna tveganja, ki lahko izničijo učinek uporabe različnih tehnik za zmanjševanje kreditnega tveganja bank. Obe vrsti tveganj sta sicer obravnavani v drugem stebru, vendar je obravnava teh tveganj predvidena zgolj s kvalitativnega vidika (Rubin, 2005, str, 7).

V okviru slovenske kvantitativne študije učinkov so po optimističnem scenariju kapitalske zahteve sistema za približno 1,4 mlrd SIT nižje, po realističnem oziroma pesimističnem scenariju pa za približno 26,5 mlrd SIT oziroma za približno 47 mlrd SIT višje od obstoječih kapitalskih zahtev.

Pred vrati so velike spremembe bančne regulative na področju kapitala in kapitalske ustreznosti. Prilagoditev na novo kapitalsko shemo bo zahtevala veliko dela ne samo na regulatornem, temveč tudi na poslovnem področju (Sušnik, 2005, str. 10).

Prva smer razvoja zunajbilančnih aktivnosti je **ustvarjalno računovodstvo** ali zdrave finance. Po angleški tržni raziskavi je 91% revizorjev potrdilo, da je ustvarjalno računovodstvo problem, ki ne bo nikoli rešen. Zmanjšanje tovrstnega problema je večstopenjsko: na makro ravni je potrebno oblikovati prenovljeni računovodski sistem in poostri regulativo. Na organizacijski ravni je potrebno spremeniti družbeno odgovorno obnašanje podjetij. Na mikro ravni pa je potrebno spremeniti etično ravnanje posameznikov (Amat, Blake, Dowds, 2005, str. 10). Vpliv ustvarjalnega računovodstva je v višini 20% dejansko izkazanih prihodkov, kar pa ni zanemarljivo (Amat, Gowthorpe, 2005, str. 10).

Pri vsem tem so izrednega pomena **zdrave finance** in verjetno je to tudi edina prava rešitev za izkorenitev ustvarjalnega računovodstva. Namreč, v kolikor se izboljša kratkoročna podbilanca v smeri hitrejšega ustvarjanja denarja, potem zunajbilančno financiranje sploh ni potrebno. Poleg tega pa zdrava bilanca stanja, torej nižji količnik zadolženosti, privablja cenejši kapital. Zunajbilančno financiranje nasprotno privablja drugačno skupino investitorjev, skupino z višjim nagnjenjem k tveganju (Leone, 2005, str. 2).

Glede na nizke kazalnike učinkovitosti slovenskega bančnega sistema v primerjavi z mejnimi vrednosti po Grier-ju ne morem ravno trditi, da je slovenski bančni sistem učinkovit, še manj pa, da gre za zdrave finance. Namreč **kazalniki** so vse preveč naravnani na klasično poslovanje bank in ne odražajo spremenjenih bančnih načinov poslovanja.

V prihodnje bodo morale slovenske banke slediti bančni konkurenci in vstopu novih domačih in tujih nebančnih finančnih institucij ne samo z združevanjem (če seveda združevanje prinaša večjo konkurenčnost in učinkovitost), ampak tudi z uvajanjem novih področij: vzajemnih skladov, skladov skladov, hedge skladov, ipd.. Prav tako bodo morale razvijati in širiti uporabo novih prodajnih poti, ki temeljijo na novih tehnologijah ter uvajati in razvijati nove storitve, ki doslej niso bile v ospredju bančne ponudbe: svetovanje, investicijsko bančništvo, privatno bančništvo (Košak, 2002, str. 59).

Druga smer razvoja zunajbilančnih aktivnosti je **prostovoljno ali obvezno razkritje podatkov**. Na splošno velja prepričanje, da bi na prostovoljni osnovi prišlo do zelo skopega razkritja podatkov, zato nadzorne oblasti zahtevajo minimalni obseg razkritij. Nadalje je Evropska komisija izdala Direktivo, po kateri morajo podjetja in njihove skupine do leta 2005 razkriti vse kategorije tveganj in ne samo tržna in kreditna tveganja, ki so dosedaj najpogosteje vključena (Directive 2003/51/EC, 2003). T.i. risk reporting pridobiva vse večjo težo.

Tretja smer razvoja zunajbilančnih aktivnosti pa je **konzervativna ali moderna banka**. S finančnimi inovacijami in zunajbilančnimi postavkami se banke vse bolj odmikajo od pojmov varnosti in stabilnosti. Banke bi se morale opredeliti ali ostati konzervativna banka s konzervativno politiko nujenja klasičnih bančnih proizvodov in storitev ter tako ostati na varni strani ali pa postati banka finančnih inovacij in se podati v večjo tveganost, večje skoke in padce, večje mentalne napore ter v hitrejše gibanje kadrov, kapitala in idej.

LITERATURA IN VIRI

LITERATURA

1. Amat Criol, Gowthorpe Catherine: Creative Accounting: Nature, Incidence and Ethical Issues. UPF Working Paper No. 749. Barcelona: Univesitat Pompeu Fabra. [URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=563364], 19.04.2005.
2. Amat Oriol, Blake John, Dowds Jack: The Ethics of Creative Accounting. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. [URL: <http://www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/349.pdf>], 19.04.2005.
3. Ashcraft B. Adam: Are Bank Holding Companies a Source of Strength to Their Banking Subsidiaries? New York: Federal Reserve Bank of New York Staff Reports, No. 189, June 2004, 1-30 str.
4. Ayadi Rym, De Rossi Francesco: Practical Implications of the New Basel Capital Accord for the European Banking System Results & Analysis of an Industry Survey [URL: http://www.bsi.si/html/basel2/12_novosti/practical_implementation.pdf], 30.11.2005.
5. Bajuk Irena: Analiza uspešnosti poslovanja Abanke in primerjava s konkurenčnimi slovenskimi bankami. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2003. 43 str.
6. Beatty Anne: Do accounting changes affect the economic behaviour of financial firms? The Fisher College of Business, The Ohio State University. [URL: <http://www.bis.org/events/armpr05/beatty1.pdf#xml=http://search.atomz.com/search/pdfhelper.tk?sp-o=6,100000,0>], 02.12.2005.
7. Beatty Anne: Comments on "Do accounting changes affect the economic behaviour of financial firms?" [URL: <http://www.bis.org/events/armpr05/jackson.pdf#xml=http://search.atomz.com/search/pdfhelper.tk?sp-o=3,100000,0>], 02.12.2005.
8. Benston E. Gup: The New Basel Capital Accord: Is 8% adequate? Tuscaloosa: University of Alabama, July 2003, str 1-17.

9. Benston George, Irvine Paul, Rosenfeld Jim, et al.: Bank Capital Structure, Regulatory Capital and Securities Innovations. Working Paper 2000 –18. Atlanta: Federal Reserve Bank of Atlanta, October 2000, str. 1-30.
10. Bertonecelj Popit Vesna; Anamarija Urbanija; Polona Urh: Lažni raj plačilne nemorale. Gospodarski vestnik, 5, 26.01.2004, str. 12-19,
11. Besanko David, Dranove David, Shanley Mark: Economics of Strategy. Second Edition. New York: John Wiley & Sons, Inc., 2000. 644 str.
12. Bešter Janez: Prezvemi podjetij in njihovi učinki na delničarje, menedžerje, zaposlene, upnike in državo. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1996. 157 str.
13. Bole Renata: Denarna politika in plačilni sistemi. Banka Slovenije. [URL: http://www.bsi.si/html/arc/prikazi/Pr_2002_02/bole.pdf: Renata Bole], 12.05.2005.
14. Brigham F. Eugene, Daves R. Phillip: Intermediate Financial Management. Seventh Edition. B.k.: Thomson Learning Inc., 2002. 988 str.
15. Centrih Peter: Plačilni sistemi in pregled nad delovanjem plačilnih sistemov. Kranj: Fakulteta za organizacijske vede. [URL: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/MilosA/Local%20Settings/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/173ZL5GY/364,38,Regulativa EU](file:///C:/Documents%20and%20Settings/MilosA/Local%20Settings/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/173ZL5GY/364,38,Regulativa%20EU)], 04.04.2005.
16. Cornett Marcia Millon, Saunders Anthony: Financial Institutions Management: A Risk Management Approach, 4th Edition. New York: McGraw-Hill Companies, Inc. , 2003. 778 str.
17. Cornett Marcia Millon, Saunders Anthony: Financial Institutions Management: A Risk Management Approach, 5th Edition. New York: McGraw-Hill Companies, Inc. , 2005. 778 str.
18. Dahiya Sandeep, Puri Manju, Saunders Anthony: Bank Borrowers and Loan Sales: New Evidence on the Uniqueness of Bank Loans. [URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=323200], 22.03.2005.
19. Delaney R. Patrick, Epstein J. Barry, Nach Ralph, et all: Wiley GAAP 2003: Interpretation and Application of Generally Accepted Accounting Principles. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2002. 1013 str.
20. Deželan Silva, Košak Marko: Razvoj enotnega evropskega trga finančnih storitev in učinki za Slovenijo. Razvojnoraziskovalna dejavnost ter inovacije, konkurenčnost in družbena odgovornost podjetij. Ljubljana: Časnik Finance, 2004. 542 str.
21. Dimovski Vlado, Gregorčič Aleksandra: Temelji bančništva. Ljubljana: Ekonomska fakulteta., 2000, 177 str.
22. Dobler Michael: How Informative is Risk Reporting? Munich: Munich School of Management. [URL: <http://www.zbs-giz.si/slo/publicistika/letpor01.pdf>], 13.04.2005.
23. Doles Jernej: Dolgoročni izvedeni finančni instrumenti za zavarovanje obrestnega tveganja. [URL: http://www.nlb.si/images/_doc/dolgorocni-izvedeni.pdf], 17.03.2005a.
24. Doles Jernej: Izvedeni finančni instrumenti – vrste in njihova uporaba v Sloveniji. [URL: http://www.nlb.si/images/_doc/izvedeni-uporaba-slo.pdf], 17.03.2005.
25. Dolvin Steven: Can Cognitive Error Explain the IPO Partial Adjustment Phenomenon? [URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=395440], 21.03.2005.
26. Elliott Barry, Elliott Jamie: Financial Accounting & Reporting. Si9xth Edition. Essex: Pearson Education Limited, 2002. 899 str.
27. Falatov Peter: Dokumentarni akreditiv v mednarodnem poslovanju, Šesta knjiga, Ljubljana, CISEF – Center za strokovno izobraževanje in svetovalno dejavnost Ekonomske fakultete, 1998. 266 str.
28. Falatov Peter: Plačila v mednarodnem poslovanju, Peta knjiga, Ljubljana, CISEF – Center za strokovno izobraževanje in svetovalno dejavnost Ekonomske fakultete, 1997. 204 str.
29. Falatov Peter: Plačila v mednarodnem poslovanju: plačilna tveganja, inkaso posel, menica, ček, Ljubljana, Ekonomska fakulteta v Ljubljani, 1999, 204 str.

30. Fink Roland: The Fear of All Sums. To restore investor trust, many companies are disclosing more information, according to a CFO survey. But it may not be enough. [URL: http://www.cfo.com/article.cfm/3005788/6/c_3036065], 11.03.2005.
31. Gerdina Tomaž: Pogovor z Markom Rusom: Etika teče na dolgih progah. Glas gospodarstva, 2002, str. 28-31.
32. Gostiša Jure: Naložbene možnosti, ki jih ponuja trg. Ljubljana: Finance, št. 12. 20.01.2004. str. 10.
33. Grier A. Waymond: Credit Analysis of Financial Institutions. London: Euromoney Books, 2001. 297 str.
34. Gup E.Benton: The New Basel Capital Accord: IS 8% Adequate? University of Alabama. [URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=440881], 11.03.2005.
35. Hamel Gary, Doz L. Yves, Prahalad C.K., et al: Harvard Business Review on Strategic Alliances, 2002, Boston: Harvard Business School Publishing, 2002, 216 str.
36. Heffernan Shelagh: Modern Banking in Theory and Practice. New York: John Wiley and Sons, Inc., 1996. 455 str.
37. Hieng Romana, Koželj Stanko, Štrekelj Vlado, et al: Bilanca Stanja. Iks, revija za računovodstvo in finance, Letnik XXX, 1-2/03. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 2003, 29-84.
38. Hočevar Marko: Poročanje po odsekih po MRS 14 in obračunavanje najemov po MRS 17. 31. simpozij o sodobnih metodah v računovodstvu, financah in reviziji, Portorož 24. – 26. 03. 1999. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije in Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 1999. str. 145-159.
39. Jerman Igor: Etični problemi moderne znanosti. Biološka fakulteta v Ljubljani. [URL: http://www.bion.si/podiplomci/BIO_III.htm], 17.04.2005.
40. Klein G. Peter, Saidenberg R. Marc: Diversification, Organization and Efficiency: Evidence from Bank Holding Companies. University of Georgia. [URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=98653], 03.04.2005.
41. Kobe Aljoša: Kaj zremo iz bilanc banke? Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1996, 56. str.
42. Kos Drago: Jo je mogoče izboljšati? Glas gospodarstva, 2002, str. 21-22.
43. Kos Marta: Poslujmo etično. Glas gospodarstva, 2002, str. 16-18.
44. Košak Marko, Košak Tomaž: Bančni sektor v sloveniji. Bančni vestnik, Ljubljana, 51 (2002), 7/8, str. 51-59.
45. Košak Marko, Tomaž Aljoša: Konkurenčnost bančnega sektorja ob vključitvi V EU. Bančni vestnik, Ljubljana, 53 (2004), 5, str. 61-69.
46. Ladava Primož: Največ pridobimo z operativnim leasingom. Finance, priloga Leasing. [URL: <http://www.gorica-leasing.si/clanki.html>], 10.04.2005.
47. Leon Slak: Obvladovanje tveganj v bančnem poslovanju po novem kapitalskem sporazumu Basel II. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, 2005, 175 str.
48. Leone Marie: Off-Balance-Sheet Deals: C'est la Vie? In the eyes of the investing public, off-balance-sheet financing has fallen into disgrace. Will it deserve another look after the SEC and FASB have their say? [URL: http://www.cfo.com/article.cfm/3007774/3/c_3036065?f=archives], 11.03.2005.
49. Levitt Arthur: The Numbers Game. [URL: <http://aaahq.org/newsarc/pr101898.htm>], 12.04.2005.
50. Mayer G. David: Personal Property Leasing in the Oil Patch. [URL: http://216.239.59.104/search?q=cache:M0tG2o7oe50J:www.pattonboggs.com/Newsletters/Bln/Release/Speeches/DBA-Energy_Leasing_Speech.pdf+risks+in+leasing&hl=s], 12.04.2005.
51. McClure Ben: Uncovering Hidden Debt. [URL: <http://www.investopedia.com/articles/stocks/04/102004.asp>], 11.03.2005.

52. McDonald E. James: Asymmetric Information: The Case of Bank Loan Commitments. B.k.: Journal of Financial And Strategic Decisions, Volume 7, Number 3, Fall 1994. str. 24-31.
53. Mocebach Michael: Regulation Avoidance in the Banking Industry: The Case of 364 Day Lines of Credit. University of Arkansas at Fayetteville - Department of Accounting. [URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=247505], 14.03.2005.
54. Odar Marjan: Finančni instrumenti. 31. simpozij o sodobnih metodah v računovodstvu, financah in reviziji, Portorož 24. – 26. 03. 1999. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije in Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 1999. str. 51-67.
55. Ogrinc Petra: Ključne ugotovitve slovenske kvantitativne študije učinkov novih kapitalskih pravil. Banka Slovenije. [URL: http://www.bsi.si/html/basel2/04_gradiva/dokumenti/bv-siqis%20petra%20ogrinc_.pdf], 30.11.2005.
56. Peterlin Joško: Vpliv zunajbilančnih instrumentov na denarni tok in vrednost podjetij – doktorska dizertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 200. 281 str.
57. Pichler Pegaret, Stomper Alex: When issued trading of IPO shares: A short Survey of Recent Research. [URL: <http://www.bwl.univie.ac.at/bwl/fiwi3/members/stomper/preipo/survey.pdf>], 18.03.2005.
58. Piškurič Mojca: Kreditna izpostavljenost izvedenih finančnih instrumentov. Ljubljana: Bančni vestnik, št. 11 (53), 2004, str. 35-38.
59. Rajer Bojan: Državne obveznice v letu 2004. Bančni vestnik, Ljubljana, 54(2005), št.3, str. 9-16.
60. Remšak Franc, Šuler Tatjana: Gibanje kapitalske ustreznosti bank v Sloveniji ter vpliv povezovanja banka na kapitalsko ustreznosti bank in bančnega sistema. Banka Slovenije. [URL:http://www.bsi.si/html/arc/prikazi/Pr_2001_03/remsak_suler.pdf], 18.04.2005.
61. Ribnikar Ivan: Listinjenje. Bančni vestnik, Ljubljana, 29 (1996), 1-2, str. 48-51.
62. Ribnikar Ivan: Slovenska banka – možnost ali izluzija? Častnik Finance, Ljubljana, št. 94 (05.06.2001), str. 20.
63. Ribnikar Ivan: Slovenska banka – možnost ali iluzija? Finance, 05.06.2001, st. 94, str. 16.
64. Rubin Saša: Kvantitativna študija učinkov novega kapitalskega sporazuma –tuje izkušnje in domača pričakovanja. Banka Slovenije. [URL: http://www.bsi.si/html/basel2/04_gradiva/dokumenti/Posvet-Portoroz%204.pdf], 18.05.2005.
65. Rubin Saša: BASEL II tretjič. Banka Slovenije. [URL: http://www.bsi.si/html/basel2/04_gradiva/dokumenti/basel_ii_tretjic.pdf], 30.11.2005.
66. Sjekloča Marko: Potreba po novih finančnih razvojnih instrumentih. Bančni vestnik, Ljubljana, 53 (2004), 10, str. 22-24.
67. Smith Rosie, Staikouras Christos, Wood Geoffrey: Non-Interest Income and Total Income Stability. Bank of England. [URL:http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=530687], 14.04.2005.
68. Stiroh J. Kevin: Diversification in Banking: Is Noninterest Income the Answer? [URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=334420], 14.04.2005.
69. Summers J. Bruce: The payment System; Design, Management and Supervision. Washington D.C.: International Monetary Fund, 1994. 214 str.
70. Svilan Sibil: Investicijsko bančništvo kot oblika in način domačega in mednarodnega poslovanja poslovne banke. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1990. 172 str.
71. Sušnik Saša: Predalgane spremembe mednarodnih standardov kapitala in kapitalske ustreznosti bank. Banka Slovenije, 2005, str. 1-10.
72. Sušnik Saša: Prihodnost baselskih kapitalskih standardov. Bančni vestnik, Ljubljana, 50 (2001), 4, str. 40-46.
73. Šturm Rok: Zamenjave kreditnega tveganja. Bančni vestnik, Ljubljana, 53 (2004), 10, str. 33- 36.

74. Testimony of John D. Hawke, Jr., Comptroller of the Currency Before the Committee on Banking and Financial Services of the U.S. House of Representatives. [URL: http://financialservices.house.gov/banking/21299_haw.htm], 03.04.2005.
75. Ul Haq Armaghan: Creative accounting and off balance sheet activities. [URL: <http://www.pwcglobal.com/extweb/manissue.nsf/DocID/0011F785F025C633CA256C3E00284C77>], 11.03.2005.
76. Zeff A. Stephen: The Evolution of U.S. GAAP: The Political Forces Behind Professional Standards [URL: <http://www.nysscpa.org/cpajournal/2005/205/infocus/p18.htm>], 26.04.2005.
77. Wayman Rick: Off-Balance-Sheet Entities: The Good, The Bad and The Ugly. [URL: <http://www.investopedia.com/articles/analyst/022002.asp>], 11.03.2005.

VIRI

1. A Closer Look: Off-Balance Sheet Financing Why Even Stable Companies Clamor to be "Off Balance". [URL: <http://www.cfainstitute.org/pressroom/fjnews/fjNov01.html>], 14.03.2005.
2. Analytical Framework: Credit and Liquidity Risks in Securities [URL: <http://riskinstitute.ch/140080.htm>], 06.04.2005.
3. Banking Sector Stability, Oktober 2005. [URL: <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/eubankingsectorstability2005en.pdf>], 26.10.2005.
4. Bilten Banke Slovenije, Letnik XIII, št. 12: http://www.bsi.si/html/publikacije/bilteni/bil2004_12.pdf, 11.11.2005.
5. Commission Staff working document with impact assessment - SEC(2005) 433, 2005.
6. Convergence of IFRSs and US GAAP – Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets. [URL: <http://www.iasplus.com/agenda/converge-ias37.htm>], 26.04.2005.
7. Core principles for Systemically Important Payment Systems. Basel: Bank For International Settlements, Press Library Services, 2001. 98 str.
8. Danes o slovenski konkurenčnosti: [URL: <http://www.finance-on.net/show.php?id=120463>], 20.05.2005.
9. Direktiva 2003/51/EC Evropskega Parlamenta in Evropske Komisije (Official Journal L 178 , 17.07.2003).
10. Financiranje mednarodne trgovine. [URL: <http://www.sbaza.net/index.php?nacin=znanost&z1=5&z2=0&gradivo=501>], 30.03.2005.
11. Financial Conglomerates. [URL: http://www.vlerick.be/research/pdf/dissertations/Kurt_Verweire/Chapter%201.pdf], 04.04.2005.
12. Interno gradivo NLB: Dokumentarno poslovanje, 2000. 29 str.
13. Interno gradivo NLB: Konfirmacija akreditiva, 2000a.
14. Interno gradivo NLB: Konfirmacija in izdaja garancije, 2000b.
15. Interno gradivo NLB: Merila in postopki za odobravanje naložb, 2003a.
16. Interno gradivo NLB: Navodila za izpeljavo izdaje obljub, 2003.
17. Interno gradivo NLB: Novi slovenski računovodski standardi, 2003.
18. Letno poročilo 2001, Združenje Bank Slovenije – GIZ, Ljubljana. [URL: <http://www.zbs-giz.si/slo/publicistika/letpor01.pdf>], 23.04.2005.
19. Letno poročilo 2003. Združenje bank Slovenije –GIZ, Ljubljana. [URL: <http://www.zbs-giz.si/slo/publicistika/zbs2003Slo.pdf>], 23.04.2005.
20. Letno poročilo Abanka Vipava, 2003.
21. Letno poročilo Abanka, 2001.
22. Letno poročilo Banke Celje, 2001.
23. Letno poročilo Banke Celje, 2003.

24. Letno poročilo Banke Koper, 2001.
25. Letno poročilo Banke Koper, 2003.
26. Letno poročilo Banke Slovenije za leto 2003. Banka Slovenije. [URL: http://www.bsi.si/html/publikacije/letna_porocila/2003/bancni_sektor_2003.pdf], 18.04.2005.
27. Letno poročilo Gorenjske banke, 2002.
28. Letno poročilo Gorenjske banke, 2003.
29. Letno poročilo NKBM, 2001.
30. Letno poročilo NKBM, 2003.
31. Letno poročilo NLB, 2001.
32. Letno poročilo Skupine NLB, 2003.
33. Mednarodni računovodski standardi 2001, 1. ponatis. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 2002, 1356 str.
34. Off -balance Sheet Financing. [URL: <http://executivecaliber.ws/sys-tmpl/offbalancesheetfinancing>], 11.03.2005.
35. Off balance sheet financing. [URL: <http://www.investopedia.com/terms/o/obsf.asp>], 11.03.2005.
36. Quantitative Impact Study-4 Instructions, 2004. Federal Financial Institutions Examinations Council [URL: http://www.ffiec.gov/qis4/qis4_instructions.pdf], 26.10.2005.
37. Pojasnila za izpolnjevanje SiQIS TABEL, Banka Slovenije, 2004.
38. Poročilo o finančni stabilnosti za leto 2003. Banka Slovenije. [URL: http://www.bsi.si/html/publikacije/por_fin_stab/POS_SLO_2003.pdf: Banka Slovenije], 18.04.2005.
39. Poročilo o nadzoru bančnega poslovanja v letu 2003 in prvi polovici 2004. Banka Slovenije. [URL: http://www.bsi.si/html/publikacije/nbp/nbp_por_2003_04.pdf], 29.04.2005.
40. Report on OTC Derivatives: Settlement procedures and counterparty risk management. Basel: Bank of International Settlement. [URL: <http://www.bis.org/publ/cpss27.htm>], 06.04.2005.
41. Review of Capital Requirements for Credit Institutions and Investment Firms: Third Quantitative Impact Study (QIS3), EU results. European Commission. [URL: http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/bank/docs/regcapital/qis3/2003-05-quis3-results_en.pdf], 02.12.2005.
42. Schedule RC-L Derivatives and OFF-balance sheet items. Federal Financial Institutions Examination Council [URL: <http://www.fdic.gov/regulations/resources/call/crinst/303rc-l.pdf>], 06.05.2005.
43. Settlement Risk in Foreign Exchange Transactions: Overview of foreign exchange settlement risk. [URL: <http://riskinstitute.ch/140960.htm>], 06.04.2005.
44. Settlement Risk. [URL: <http://riskinstitute.ch/134710.htm>], 04.04.2005.
45. Sklep o izračunu kapitala, kapitalskih zahtev in kapitalске ustreznosti bank in hranilnic (Uradni list RS, št 32/99).
46. Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic (Uradni list RS št. 24/2002).
47. Sklep o spremembah in dopolnitvah Sklepa o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, (Uradni list RS št. 62/2005).
48. Sklep o kapitalski ustreznosti borzno posredniške družbe (Uradni list, RS, št. 6-298/2000, 117-5732/2002).
49. Sklep o razvrstitvi aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk bank in hranilnic (Uradni List RS, 24/2002).
50. Slovenski računovodski standardi. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 2002, 259 str.
51. Sklep o spremembah in dopolnitvah sklepa o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 36-5198/2004).

52. The first pillar – Minimum capital requirements. Bank for International Settlements [URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs107b.pdf>], 19.05.2005.
53. Tržna disciplina. [URL: http://www.bsi.si/html/basel2/02_kaj_je/03_trzna/trzna.htm], 30.11.2005.
54. Vrste lizinga. [URL: http://arhiv.slonep.net/lizing/lizing_vrste.htm], 10.04.2005.
55. Zakaj Basel II? [URL: http://www.bsi.si/html/basel2/01_uvod/Zakaj_Basel.htm], 05.04.2005.
56. Zakon o bančništvu (Uradni list RS, št. 7/99).
57. Zgodovina Klirinško depotne družbe. [URL: http://www.kdd.si/o_kdd/zgodovinski_mejniki/], 04.04.2005.

SLOVAR SLOVENSКИH PREVODOV ANGLEŠKIH IZRAZOV

Contingent Asset (Liabilities) - pogojna sredstva (obveznosti)

Separate Legal Entities, Special Purpose Entities, Special Purpose Vehicle - SPV enote

Asset Securitization – listinjenje terjatev

Loan Commitments - nekoriščene kreditne obveznosti

Participations in Acceptances Conveyed to Others by Reporting (Accepting) Bank - participacije v poslih do tretjih oseb s strani banke poročevalke, ki je hkrati tudi banka, ki je participacijo sprejela

Commitments to Purchase When-issued Securities - finančne obveze za nakup WI vrednostnih papirjev

Financial Guarantee Insurance - kreditno zavarovanje odloženih plačil glavnice in obresti pri zavarovalnicah

Loans Sales - pogodbe o prodaji

Takedown Risk - tveganje, ki je povezano s črpanjem

Aggregate Funding Risk - tveganje, ki je povezan z restriktivno monetarno politiko ali restriktivnim odnosom bank do posojanja

Assignments – odstopi

Risk Participation - participacija v tveganju

Escrow Account - račun izločenih sredstev

Real-time Gross Settlement Systems - plačilni sistemi bruto poravnave v realnem času

Designated-time Nett Settlement Systems – sistemi plačil malih vrednosti

Delivery-versus-payment System, DVP System - sistem izročitve proti plačilu

Affiliate Risk - priključitveno tveganje

Multi-bank Holding Company - mnogobančna holding podjetja

Cross-guarantee Provision - obremenitev kapitala dobro poslujoče banke z izgubo njene subsidiarije

Core Capital Net of Goodwill - temeljni kapital zmanjšan za postavko slabega imena

Tangible Common Equity to Weighted Risk Assets –delež kapitala iz naslova navadnih delnic v tveganju prilagojeni aktivni

Equity Investments in Subsidiaries to Equity - delež kapitalskih naložb v odvisna podjetja in podružnice v kapitalu

Source-of-strength Doctrine- doktrina »vir moči«

Trust-preferred Securities - TPS vrednostni papirji

Net Worth of Capital- prava vrednost kapitala

Subprime Lending - kreditiranje komitentov s slabšim bonitetnim razredom

Cross-selling - ponudba celotnega spektra storitev istemu komitentu

Earning smoothing, Earnings management, Financial engineering - finančni inženiring

»Big bath« Restructuring Charges - dolgoročne rezervacije za stroške reorganizacije podjetja
Miscellaneous »Cookie Jar« Reserves - rezervacije za pokrivanje pričakovanih izgub
Risk Reporting – poročilo o tveganjih

SEZNAM KRATIC IN KRAJŠAV

FDIC – Federal Deposit Insurance Corporation
IAS - International Accounting Standards, Mednarodni računovodski standardi
US GAAP – US General Accepted Accounting Principles
SFAS - Statement of Financial Accounting Standards
NIFs - Note Issuance Facilities
RUFs – Revolving Issuance Facilities
BSC - Banking Supervision Committee
BIS – Bank for International Settlements, Banka za mednarodne poravnave
European Securitisation Forum - Evropski forum za listinjenje
CRT Markets - Credit Risk Transfer Markets
FASB - Financial Accounting Standards Board
SWIFT – Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication
CHIPS - Clearing House Interbank Payments System
MBHC – Multi-bank holding company
CEPS - Committee of European Banking Supervisors

PRILOGE

Priloga 1: Dobri in slabi plačniki po državah

država	boniteta države	običajen plačilni rok, v dnevih	priporočeno zavarovanje plačila
zahodna Evropa			
Luksemburg	1 B	60 - 90	odprti račun
Avstrija	1 C	0 - 30	odprti račun
Belgija	1 C	30 - 60	odprti račun
Danska	1 C	14 - 30	odprti račun
Finska	1 C	14 - 30	odprti račun
Francija	1 C	30 - 90	menica
Irska	1 C	30 - 90	menica
Nizozemska	1 C	30 - 90	odprti račun
Norveška	1 C	15 - 30	odprti račun
Švedska	1 C	15 - 30	odprti račun
Švica	1 C	30 - 45	odprti račun
Velika Britanija	1 C	30 - 60	odprti račun
Nemčija	1 D	14 - 60	menica
Islandija	1 D	30 - 90	menica
Španija	2 A	30 - 90	menica
Grčija	2 B	90 - 120	akreditiv
Italija	2 B	60 - 90	menica
Portugalska	2 B	60 - 120	menica
Ciper	2 D	30 - 60	akreditiv
Turčija	5 B	30 - 90	potrjeni akreditiv
vzhodna Evropa			
Slovenija	2 C	30 - 60	menica
Madžarska	2 D	30 - 60	menica
Estonija	3 B		
Poljska	3 B	7 - 30	akreditiv
Češka	3 C	14 - 30	akreditiv
Litva	3 C	30 - 60	akreditiv
Latvija	3 D	15 - 30	akreditiv
Slovaška	3 D	0 - 30	akreditiv
Bolgarija	4 D	15 - 45	potrjeni akreditiv
Hrvaška	4 D	30 - 60	potrjeni akreditiv
Romunija	4 D	50 - 100	potrjeni akreditiv
Kazahstan	5 B	10 - 30	potrjeni akreditiv
Azerbajdžan	6 A	60 - 90	potrjeni akreditiv
Rusija	6 B	60 - 90	plačilo vnaprej
Ukrajina	6 B	15 - 30	plačilo vnaprej
Kirgizija	6 C	60 - 90	plačilo vnaprej
Makedonija	6 C	60 - 90	plačilo vnaprej
Albanija	6 D	0 - 30	plačilo vnaprej
Belorusija	6 D	30 - 60	plačilo vnaprej
BiH	6 D	30 - 60	plačilo vnaprej
Srbija in Črna gora	6 D	30 - 90	plačilo vnaprej
Azija in Pacifik			
Avstralija	1 C	30 - 60	odprti račun
Nova Zelandija	1 D	30 - 60	menica
Singapur	2 A	30 - 60	menica
Hongkong	2 B	30 - 60	menica
Japonska	2 B	30 - 60	menica
Tajvan	2 C	30 - 60	menica
Južna Koreja	3 A	30 - 90	menica
Kitajska	3 B	30 - 90	akreditiv

Priloga 1: Dobri in slabi plačniki po državah - nadaljevanje tabele

država	boniteta države	običajen plačilni rok, v dnevih	priporočeno zavarovanje plačila
Malezija	3 C	30 - 90	akreditiv
Indija	3 D	60 - 90	akreditiv
Tajska	3 D	30 - 90	akreditiv
Vietnam	4 D	30 - 90	potrjeni akreditiv
Pakistan	5 A	40 - 120	potrjeni akreditiv
Indonezija	5 B	15 - 30	potrjeni akreditiv
Bangladeš	5 B	150 - 180	potrjeni akreditiv
Amerika			
Kanada	1 C	30 - 60	odprti račun
ZDA	1 C	30 - 60	odprti račun
Čile	2 B	30 - 60	menica
Mehika	3 A	30 - 60	odprti račun
Brazilija	4 A	60 - 90	akreditiv
Panama	4 A	60 - 90	akreditiv
Peru	4 B	60 - 90	akreditiv
Kolumbija	4 D	30 - 90	potrjeni akreditiv
Argentina	5 C	30 - 60	plačilo vnaprej
Bolivija	5 D	60 - 90	potrjeni akreditiv
Ekvador	6 A	15 - 45	potrjeni akreditiv
Venezuela	6 A	30 - 60	potrjeni akreditiv
Paragvaj	6 B	60 - 90	plačilo vnaprej
Kuba	6 D	0 - 30	plačilo vnaprej
Afrika			
Mauritius	2 B	30 - 60	menica
Bocvana	2 C	60 - 90	menica
Tunizija	2 C	60 - 90	menica
Maroko	2 D	30 - 90	menica
Južna Afrika	2 D	30 - 60	menica
Kenija	3 D	90 - 120	akreditiv
Senegal	3 D	90 - 120	akreditiv
Uganda	4 B	60 - 90	menica
Gana	4 D	90 - 120	potrjeni akreditiv
Tanzanija	4 D	90 - 120	potrjeni akreditiv
Alžirija	5 D	90 - 360	potrjeni akreditiv
Etiopija	5 D	60 - 90	potrjeni akreditiv
Nigerija	6 B	30 - 60	plačilo vnaprej
srednji vzhod			
Združeni arab. emirati	1 D	30 - 60	menica
Kuvajt	2 A	60 - 90	menica
Katar	2 B	30 - 60	menica
Bahrajn	3 A	30 - 60	akreditiv
Izrael	3 A	30 - 90	akreditiv
Oman	3 A	30 - 60	menica
Jordanija	3 B	30 - 90	akreditiv
Savdska Arabija	3 B	60 - 90	menica
Egipt	3 C	30 - 90	akreditiv
Libanon	4 C	60 - 120	akreditiv
Iran	5 A	60 - 120	potrjeni akreditiv
Sirija	5 A	120 - 180	potrjeni akreditiv
Jemen	6 A	909 - 120	potrjeni akreditiv
Irak	7	90 - 120	plačilo vnaprej

Vir: D & E

Vir: Bertoneclj, id., 2004, str. 14.

Priloga 2: Razčlenitev zunaj bilančnih aktivnosti po vrstah potencialnih in prevzetih obveznosti pri največjih sedmih bankah v Sloveniji od 2000 do 2003 v tisoč SIT in za leto 2003 v odstotku zunaj bilančnih postavk (ZP) in bilančne vsote (BV) banke.

v tisoč SIT	Dobesedni povzetki iz poslovnih poročil bank	31/12/2003	% ZP	% BV	31/12/2002	31/12/2001	31/12/2000
NLB	finančne garancije	139.875.394	8,08	8,15	99.802.626	57.164.606	17.892.739
	storitvene garancije	76.365.955	4,41	4,45	68.346.207	79.501.032	45.825.370
	nepokriti dokumentarni akreditivi	3.298.675	0,19	0,19	2.129.751	1.924.455	3.434.726
	avalirane in akceptirane menice	4.024.168	0,23	0,23	1.582.753	1.022.595	1.568.265
	nečrpani odobreni krediti	176.591.900	10,20	10,28	150.026.654	135.906.202	107.530.423
	kreditna nadomestitvena vrednost izvedenih finančnih instrumentov	4.954.255	0,29	0,29	3.489.933	n.p.	n.p.
	<i>skupaj potencialne in prevzete obveznosti</i>	<i>405.110.347</i>	<i>23,40</i>	<i>23,59</i>	<i>325.377.924</i>	<i>275.518.890</i>	<i>176.251.523</i>
	<i>zunajbilančne postavke po metodologije BS</i>	<i>1.731.126.938</i>					
	bilančna vsota	1.717.257.779					
	NKBM	finančne garancije	16.631.976	5,29	3,06	15.733.066	11.950.743
storitvene garancije		24.544.664	7,81	4,51	21.055.446	18.458.182	13.057.936
nepokriti dokumentarni akreditivi		2.161.104	0,69	0,40	3.334.687	1.805.987	1.404.110
nečrpani odobreni krediti		31.784.516	10,11	5,84	25.985.146	n.p.	n.p.
nečrpani odobreni limiti		40.285.645	12,81	7,40	37.854.413	n.p.	n.p.
ostalo		2.000.000	0,64	0,37	2.000.000	n.p.	n.p.
kreditna nadomestitvena vrednost izvedenih finančnih instrumentov		134.937	0,04	0,02	331.538	n.p.	n.p.
<i>skupaj potencialne in prevzete obveznosti</i>		<i>117.542.842</i>	<i>37,38</i>	<i>21,61</i>	<i>106.294.296</i>	<i>32.214.912</i>	<i>25.459.829</i>
<i>zunajbilančne postavke po metodologije BS</i>		<i>314.422.750</i>					
bilančna vsota		544.035.000					
Abanka Vipava	finančne garancije	15.676.750	2,84	3,63	15.318.079	n.p.	n.p.
	storitvene garancije	23.872.573	4,32	5,52	18.532.914	n.p.	n.p.
	akreditivi	5.673.305	1,03	1,31	3.989.408	n.p.	n.p.
	avali	0	0,00	0,00	8.128	n.p.	n.p.
	prevzete nepreklicne obveznosti	42.397.871	7,68	9,80	33.874.387	n.p.	n.p.
	izvedeni finančni instrumenti	1.165.581	0,21	0,27	1.521.966	n.p.	n.p.
	druge potencialne in prevzete obveznosti	5.589.478	1,01	1,29	4.285.750	n.p.	n.p.
	<i>skupaj potencialne in prevzete obveznosti</i>	<i>94.375.558</i>	<i>17,09</i>	<i>21,82</i>	<i>77.530.632</i>	<i>111.849.430</i>	<i>88.238.958</i>
	<i>zunajbilančne postavke po metodologije BS</i>	<i>552.202.161</i>					
	bilančna vsota	432.426.415					
SKB Banka	finančne garancije	14.778.960	5,69	3,77	13.316.216	22.846.110	24.841.595
	storitvene garancije	6.926.718	2,66	1,77	7.538.315	7.919.947	7.924.806
	akreditivi	1.277.490	0,49	0,33	615.229	187.000	15.032
	prevzete nepreklicne obveznosti	50.963.462	19,61	13,01	35.018.004	30.072.538	21.558.347
	izvedeni finančni instrumenti	33.037.244	12,71	8,43	56.785.599	98.020.081	8.993.670
	obrestni swap	34.380.360	13,23	8,78	n.p.	n.p.	n.p.
	<i>skupaj potencialne in prevzete obveznosti</i>	<i>141.364.234</i>	<i>54,39</i>	<i>36,09</i>	<i>113.273.363</i>	<i>159.045.676</i>	<i>63.333.450</i>
	<i>zunajbilančne postavke po metodologije BS</i>	<i>259.916.867</i>					
	bilančna vsota	391.675.069					

Banka Koper	finančne garancije	2.378.942	1,42	0,78	2.688.776	6.444.121	6.878.562
	storitvene garancije	8.950.877	5,34	2,93	6.834.259	7.776.436	3.446.972
	možne obveznosti iz naslova akred. in indos.	2.789.805	1,66	0,91	3.634.423	3.563.980	3.327.575
	prevzete nepreklicne obveznosti	43.138.998	25,75	14,10	69.099.811	66.102.542	17.626.505
	izvedeni finančni instrumenti	326.238	0,19	0,11	264.872	n.p.	n.p.
	drugi zunajbilančni računi po poslih v državi	0	0,00	0,00	440.447	n.p.	n.p.
	<i>skupaj potencialne in prevzete obveznosti</i>	<i>57.584.860</i>	<i>34,37</i>	<i>18,82</i>	<i>82.962.588</i>	<i>83.887.079</i>	<i>31.279.614</i>
	<i>zunajbilančne postavke po metodologije BS</i>	<i>167.558.938</i>					
	bilančna vsota	305.985.294					
Banka Celje	finančne garancije	5.579.734	1,08	1,72	4.107.403	5.995.863	8.898.696
	storitvene garancije	11.850.294	2,29	3,65	10.879.559	8.573.739	9.965.593
	akreditivi	1.727.485	0,33	0,53	1.963.451	1.957.007	1.814.021
	prevzete nepreklicne obveznosti	27.634.281	5,34	8,51	27.709.940	23.923.574	15.062.258
	kreditna nadomestitvena vrednost izvedenih finančnih instrumentov	1.019.106	0,20	0,31	1.125.552	n.p.	n.p.
	drugo	374.746	0,07	0,12	0	n.p.	n.p.
	<i>skupaj potencialne in prevzete obveznosti</i>	<i>48.185.646</i>	<i>9,31</i>	<i>14,84</i>	<i>45.785.905</i>	<i>40.450.183</i>	<i>35.740.568</i>
	<i>zunajbilančne postavke po metodologije BS</i>	<i>517.491.541</i>					
	bilančna vsota	324.648.038					
Gorenjska Banka	finančne garancije	1.737.251	2,13	0,57	986.527	2.456.897	n.p.
	storitvene garancije	2.248.469	2,76	0,73	978.090	1.959.012	n.p.
	nepokriti akreditivi	449.829	0,55	0,15	1.452.267	529.802	n.p.
	odobreni neizkoriščeni limiti	15.641.978	19,17	5,11	8.833.525	8.804.722	n.p.
	izvedeni finančni instrumenti	11.858.933	14,54	3,88	9.699.507	1.536.966	n.p.
	zneski zaupanja po plačilnih in poslovnih karticah	23.208.516	28,45	7,58	12.844.650	8.326.170	n.p.
	<i>skupaj potencialne in prevzete obveznosti</i>	<i>55.144.976</i>	<i>67,60</i>	<i>18,02</i>	<i>34.794.566</i>	<i>23.613.569</i>	<i>n.p.</i>
	<i>zunajbilančne postavke po metodologije BS</i>	<i>81.575.699</i>					
	bilančna vsota	305.985.294					
	bilančna vsota bančnega sektorja	5.057.459.000			4.556.637.000	3.962.822.000	3.192.792.000
	zunajbilančne obveznosti bančnega sektorja B1 do B4	3.504.124.000			3.038.442.000	1.574.305.000	1.190.458.000
	tvegane zunajbilančne obveznosti bančnega sektorja	1.056.000.000			899.700.000	820.200.000	701.700.000

Priloga 3: Potek WI trgovanja po časovnih obdobjih

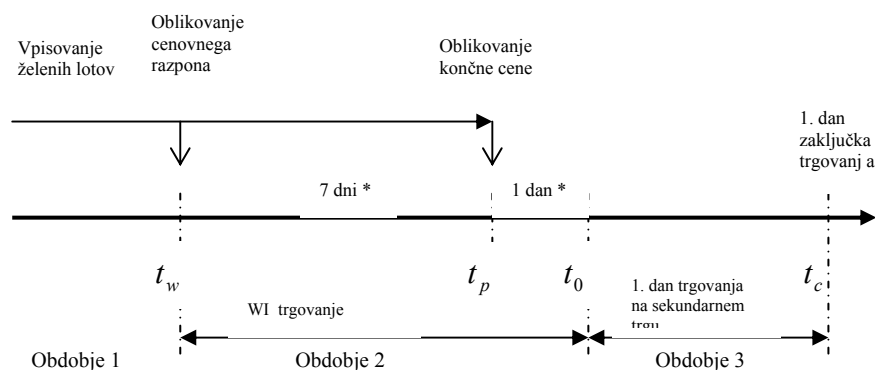
Potek WI trgovanja lahko razdelimo na tri časovna obdobja (Pichler, Stomper, 2005, str. 2):

- obdobje pred začetkom WI trgovanja (obdobje 1),
- obdobje WI trgovanja (obdobje 2)
- in obdobje po WI trgovanju (obdobje 3).

V obdobju pred začetkom WI trgovanja organizator prve javne izdaje zbira informacije, na podlagi katerih potem oblikuje cenovni razpon. Po tem, ko je cenovni razpon znan, se začne WI trgovanje (t_w) in se nadaljuje do večera pred prvim dnevom trgovanja na sekundarnem trgu. To je z dnem, ko organizator določi ceno prve javne izdaje (t_p). Začetek trgovanja na sekundarnem trgu (t_0) označuje začetek obdobja po WI trgovanju (Pichler, Stomper, 2005, str. 3).

V nadaljevanju je prikazana shema procesa oblikovanja cene prve javne izdaje.

Shema 1: Proces oblikovanja cene prve javne izdaje



* število trgovalnih dni (mediana) v letih 1999 in 2000

Vir: Pichler, Stomper, 2005, 2005.

Priloga 4: Neto neobrestni prihodki bančnega sektorja v Sloveniji po vrstah v obdobju od 1997 do 2003 v mlrd SIT

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
neto obresti	84,5	90,1	94,7	123,3	116,8	143,4	145,7
neto opravnine	26,9	30,2	33,7	37,9	41,4	54,0	54,9
neto finančni posli	7,4	6,91	9,5	13,3	19,1	21,2	19,5
neto ostalo	-6,7	-5,2	-4,2	-4,7	-6,1	5,8	8,9
<i>skupaj</i>	<i>112,1</i>	<i>122,01</i>	<i>133,7</i>	<i>169,8</i>	<i>171,2</i>	<i>224,4</i>	<i>229</i>

Vir: Letna poročila Banke Slovenije.

Priloga 5: Primerjava finančnega in poslovnega najema z gotovinskim nakupom in njihov vpliv na bilanco stanja, izkaz uspeha in kazalnike.

TABELA 1: BILANCA STANJA PO NAKUPU VOZILA				
Bilanca stanja (v 000 SIT)*	Brez nakupa	Gotovinski nakup	Finančni lizing	Operativni lizing
Sredstva	916.281,79	916.281,79	925.181,79	916.281,79
Opremetena osnovna sredstva	77.885,64	86.785,64	86.785,64	77.885,64
Gibljiva sredstva	690.277,22	681.377,22	690.277,22	690.277,22
Denarna sredstva	106.674,29	97.774,29	106.674,29	106.674,29
Dolgoročne obveznosti	1.843,55	1.843,55	10.743,55	1.843,55

Op.: * Pri bilanci stanja ter izkazu uspeha navajamo samo postavke, ki so ključnega pomena za interpretacijo.

TABELA 2: IZKAZ USPEHA PO NAKUPU VOZIL				
Izkaz uspeha (v 000 SIT)*	Brez nakupa	Gotovinski nakup	Finančni lizing	Operativni lizing
Stroški blaga, materiala in storitev	71.305,58	71.985,58	71.985,58	72.820,41
Odhodki poslovanja	143.165,60	146.809,30	146.809,30	144.680,43
Amortizacija	9.627,63	12.591,33	12.591,33	9.627,63
Dobiček iz poslovanja	9.242,45	5.598,75	5.598,75	7.727,62
Stroški obresti in drugi odhodki financiranja	42.993,60	42.993,60	43.841,71	42.993,60
Dobiček iz rednega delovanja	87.032,02	83.388,32	82.540,21	85.517,19
Skupni prihodki	278.354,07	278.354,07	278.354,07	278.354,07
Skupni odhodki	188.129,00	191.772,70	192.620,82	189.643,84
Celotni dobiček	90.225,07	86.581,37	85.733,25	88.710,23
Čisti dobiček poslovnega leta	69.295,52	65.651,82	64.803,70	67.780,68

Op.: * Pri bilanci stanja ter izkazu uspeha navajamo samo postavke, ki so ključnega pomena za interpretacijo.

TABELA 3: KAZALNIKI INVESTIRANJA PO NAKUPU VOZIL				
Kazalniki	Brez nakupa	Gotovinski nakup	Finančni lizing	Operativni lizing
KAZALNIKI INVESTIRANJA				
Delež osnovnih sredstev v sredstvih, v %	8,56	9,53	9,44	8,56
Delež obratnih sredstev v sredstvih, v %	20,63	19,65	20,43	20,63
Delež finančnih naložb v sredstvih, v %	58,23	58,23	57,67	58,23
KAZALNIKI FINANCIRANJA				
Delež kapitala v financiranju, v %	48,05	48,05	47,59	48,05
Delež dolgov v financiranju, v %	37,44	37,44	38,04	37,44
Kapitalska pokritost stalnih sredstev	1,95	1,87	1,87	1,95
Celotne obveznosti do kapitala (finančni vzvod), v %	77,92	77,92	79,94	77,92
KAZALNIKI GOSPODARNOSTI, DONOSNOSTI IN DOHODKOVNOSTI				
Celotna gospodarnost	1,48	1,45	1,45	1,47
Gospodarnost poslovanja	1,06	1,04	1,04	1,05
Čista dobičkovnost skupnih prihodkov, v %	24,89	23,59	23,28	24,35
Čista donosnost sredstev, v %	7,56	7,17	7,00	7,40
Čista donosnost kapitala, v %	15,74	14,91	14,72	15,40
Dobičkovnost prihodkov iz poslovanja, v %	6,06	3,67	3,67	5,07
Celotna dobičkovnost prihodkov iz poslovanja, v %	59,20	56,81	56,25	58,21
Čista dobičkovnost prihodkov iz poslovanja, v %	45,47	43,08	42,52	44,47

Vir: URL: <http://www.gorica-leasing.si/clanki.html>, 10.04.2005.

Priloga 6: Skupine zunaj bilančnih aktivnih postavk in njihovi konverzijski faktorji

Skupine zunajbilančnih aktivnih postavk in njihovi konverzijski faktorji so (Sklep o spremembah in dopolnitvah sklepa o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 200):

0%

- brezpogojno preklicne neizkoriščene kreditne obveznosti (t.j. neizkoriščene kreditne obveznosti, ki jih lahko banka prekliče kadarkoli in brez predhodne najave) in ostale neizkoriščene kreditne obveznosti s pogodbeno zapadlostjo do vključno enega leta; pod neizkoriščene kreditne obveznosti se štejejo zlasti vsi neizkoriščeni odobreni limiti, neizkoriščeni odobreni krediti in neizkoriščene odobrene kreditne linije;
- preklicni akreditivi in druga preklicna jamstva;
- izdane oziroma potrjene garancije ali drugi zunaj bilančni instrumenti, ki so pokriti z denarnimi vlogami.

20%

- odprti ali potrjeni nepreklicni dokumentarni akreditivi z zapadlostjo do vključno enega leta, za katere obstoji možnost samoporavnave oziroma blago, na katero se akreditiv nanaša, služi kot zastava.

50%

- neizkoriščene kreditne obveznosti s pogodbeno zapadlostjo daljšo od enega leta, ki niso brezpogojno preklicne;
- izdana oziroma potrjena jamstva, ki nimajo lastnosti kreditnih substitutov (garancija za resnost ponudbe, garancija za dobro izvršitev posla, garancija za odpravo napak v
- garancijski dobi, garancija za vračilo zadržanih zneskov...), garancije za plačilo carinskega dolga in potencialne obveznosti iz naslova upravljanja vzajemnega pokojninskega sklada ali premoženja pokojninske družbe;
- odprti ali potrjeni nepreklicni dokumentarni akreditivi, ki jih ni mogoče uvrstiti pod zunaj bilančne postavke z nizkim tveganjem;
- odprti ali potrjeni nepreklicni standby akreditivi, ki nimajo lastnosti kreditnih substitutov.

100%

- izdana oziroma potrjena jamstva, ki imajo lastnosti kreditnih substitutov:
 - o garancije za zavarovanje plačila;
 - o avali;
 - o indosamenti na menicah;
 - o garancije za vračilo avansa;
 - o akcepti, ipd.;
- obveznosti nakupa iz povratnega odkupa, pri katerem kreditno tveganje ostane na banki;
- odprti ali potrjeni nepreklicni standby akreditivi, ki imajo lastnosti kreditnih substitutov;
- prodaja sredstev z regresom;
- druge postavke potencialnih in prevzetih finančnih obveznosti banke.

Priloga 7: Konverzijski faktorji in preračun v kreditno nadomestitveno vrednost za izvedene finančne instrumente pri metodi originalne in tekoče izpostavljenosti

Metoda originalne zapadlosti

V odvisnosti od vrste instrumenta in roka zapadlosti se kreditna nadomestitvena vrednost izračuna tako, da se osnovne nominalne vrednosti instrumentov oziroma pogodb pomnožijo s konverzijskimi faktorji kot sledi:

Tabela 26: Konverzijski faktorji glede na rok zapadlosti in vrsto izvedenega finančnega instrumenta pri metodi originalne zapadlosti

<i>Pogodbena zapadlost</i>	<i>Izvedeni finančni instrumenti na obrestno mero</i>	<i>Izvedeni finančni instrumenti na tujo valuto in zlato</i>
Do enega leta ali manj	0,5%	2,0%
Od enega leta do dveh let	1,0%	5,0% (t.j. 2% + 3%)
za vsako dodatno leto	1,0%	3,0%

Vir: Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002.

Metoda tekoče izpostavljenosti

Trenutno izpostavljenost oziroma nadomestitvene stroške iz naslova izvedenih finančnih instrumentov se izračuna, tako da se vse pogodbe s pozitivno vrednostjo prevrednotijo z uporabo tekočih cen na trenutne tržne vrednosti. Za pogodbe z negativno vrednostjo je trenutna izpostavljenost enaka nič. Poleg trenutne izpostavljenosti se izračuna tudi potencialno izpostavljenost za preostali čas do zapadlosti pogodbe. Osnovne (nominalne) vrednosti vseh pogodb se pomnožijo s spodaj navedenimi odstotki v odvisnosti od njihove preostale zapadlosti.

Tabela 27: Odstotki v odvisnosti od preostale zapadlosti in vrste izvedenih vrednostnih papirjev pri metodi tekoče izpostavljenosti

<i>Preostala zapadlost</i>	<i>Izvedeni fin. instrumenti na obrestno mero</i>	<i>Izvedeni fin. instrumenti na tujo valuto in zlato</i>	<i>Izvedeni fin. instrumenti na lastniške VP</i>	<i>Izvedeni fin. instrumenti na dragocene kovine</i>	<i>Izvedeni fin. instrumenti na drugo blago</i>
eno leto ali manj	0%	1,0%	6,0%	7%	10%
eno do pet let	0,5%	5,0%	8,0%	7%	12%
daljša kot pet let	1,5%	7,5%	10,0%	8%	15%

Vir: Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002.

Priloga 8: Izračun kapitalske zahteve za splošno pozicijsko tveganje v zvezi z dolžniškimi finančnimi instrumenti po pristopu, ki temelji na zapadlosti, in pristopu, ki temelji na trajanju

Pristop, ki temelji na zapadlosti

Banka mora vse neto pozicije v dolžniških finančnih instrumentih razvrstiti v skupine oziroma razrede glede na njihovo zapadlost in nominalno obrestno mero, in jih nato pomnožiti z utežmi, kot je razvidno iz Tabele 3.

Tabela 28: Razvrstitev pozicij v razrede glede na zapadlost in nominalno obrestno mero

Postavke brez posebnih tveganj	Postavke kvalificiranih izdajateljev			Druge postavke
	do 6 mesecev	od 6 do 24 mesecev	nad 24 mesecev	
0,00%	0,25%	1,00%	1,60%	8,00%

Vir: Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002.

Z množenjem posameznih neto dolgih in kratkih pozicij z ustreznimi utežmi iz zadnjega stolpca Tabele C banka izračuna ločeno tehtane dolge in tehtane kratke pozicije v vsakem razredu, ki jih nato v okviru posameznega razreda medsebojno izravna. Izravnana tehtana pozicija razreda je manjša izmed tehtane dolge in tehtane kratke pozicije v razredu, neizravnana pozicija razreda pa razlika med njima. Po izravnavanju banka izračuna seštevek izravnanih tehtanih pozicij v vseh razredih in neizravnane dolge oziroma kratke pozicije po razredih.

Vsota neizravnanih dolgih oziroma kratkih pozicij iz razredov, ki sestavljajo posamezne skupine, predstavlja dolgo pozicijo skupine oziroma kratko pozicijo skupine. Banka medsebojno izravna dolgo in kratko pozicijo v okviru posameznih skupin in ugotovi neizravnano pozicijo v vseh skupinah. Izravnana pozicija skupine je manjša izmed dolge in kratke pozicije skupine, neizravnana pozicija skupine pa razlika med njima.

Banka nato medsebojno izravna neizravnane dolge in kratke pozicije med skupinami 1 in 2, 2 in 3 ter 1 in 3 (v napisanem vrstnem redu) in ugotovi preostalo neizravnano pozicijo. Izravnana pozicija med skupinami je manjša izmed neizravnane kratke in dolge pozicije različnih skupin, preostala neizravnana pozicija pa vsota vseh neizravnanih pozicij med skupinami.

Kapitalska zahteva za splošno pozicijsko tveganje v zvezi z dolžniškimi finančnimi instrumenti je enaka vsoti:

- 10% vsote izravnanih tehtanih pozicij v vseh razredih;
- 40% izravnane pozicije skupine 1;
- 30% izravnane pozicije skupine 2;
- 30% izravnane pozicije skupine 3;
- 40% izravnane pozicije med skupinama 1 in 2;
- 40% izravnane pozicije med skupinama 2 in 3;
- 150% izravnane pozicije med skupinama 1 in 3;
- 100% preostale neizravnane pozicije.

Pristop, ki temelji na trajanju

Banka na podlagi tržne vrednosti dolžniških finančnih instrumentov izračuna njihov donos do zapadlosti. Banka nato izračuna modificirano trajanje za vsak dolžniški instrument po naslednji formuli:

$$\text{modificirano trajanje} = \frac{\text{trajanje}(D)}{(1+r)}$$

$$D = \frac{\sum_{t=1}^m \frac{tC_t}{(1+r)^t}}{\sum_{t=1}^m \frac{C_t}{(1+r)^t}}$$

kjer so:

r = donos do zapadlosti,

C_t = denarni tok v času t ,

m = celotna zapadlost,

t = čas.

Vir: Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002.

Banka izračuna ločeno dolge in kratke pozicije, pomnožene z modificiranim trajanjem in ustrežajočimi domnevanimi spremembami obrestne mere kot je razvidno iz tabele 22, za vsako skupino, in jih medsebojno izravna v okviru posamezne skupine. Izravnana pozicija skupine je manjša izmed dolge in kratke pozicije skupine, neizravnana pozicija skupine pa razlika med njima.

Tabela 29: Razvrstitev pozicij v skupine glede na modificirano trajanje

Tabela C

Skupina	Razred		Utež (%)
	obr. mera 3% ali več	obr. mera manjša od 3%	
1	0 do 1 mesec	0 do 1 mesec	0,00
1	1 do 3 mesece	1 do 3 mesece	0,20
1	3 do 6 mesecev	3 do 6 mesecev	0,40
1	6 do 12 mesecev	6 do 12 mesecev	0,70
2	1 do 2 leti	1,0 do 1,9 let	1,25
2	2 do 3 leta	1,9 do 2,8 let	1,75
2	3 do 4 leta	2,8 do 3,6 let	2,25
3	4 do 5 let	3,6 do 4,3 let	2,75
3	5 do 7 let	4,3 do 5,7 let	3,25
3	7 do 10 let	5,7 do 7,3 let	3,75
3	10 do 15 let	7,3 do 9,3 let	4,50
3	15 do 20 let	9,3 do 10,6 let	5,25
3	več kot 20 let	10,6 do 12,0 let	6,00
3		12,0 do 20,0 let	8,00
3		več kot 20,0 let	12,50

Vir: Sklep o kapitalski ustreznosti bank in hranilnic, 2002.

Banka nato medsebojno izravna neizravnane dolge in kratke pozicije med skupinami 1 in 2, 2 in 3 ter 1 in 3 (v napisanem vrstnem redu) in ugotovi preostalo neizravnano pozicijo. Izravnana pozicija med skupinami je manjša izmed neizravnane kratke in dolge pozicije različnih skupin.

Preostala neizravnana pozicija je vsota vseh neizravnanih pozicij med skupinami.

Kapitalska zahteva za splošno pozicijsko tveganje v zvezi z dolžniškimi finančnimi instrumenti je enaka vsoti:

- 2% izravnane pozicije vsake skupine;
- 40% izravnane pozicije med skupinama 1 in 2;
- 40% izravnane pozicije med skupinama 2 in 3;
- 150% izravnane pozicije med skupinama 1 in 3;
- 100% preostale neizravnane pozicije.

Priloga 9: Izračun kapitalskih zahtev za gama in vega tveganje

Za izračun kapitalskih zahtev za gama tveganje se najprej seštejejo gama učinki znotraj posamezne kategorije tveganja, tako da dobimo negativen neto gama učinek za vsako kategorijo tveganja. Absolutna vrednost vsote vseh negativnih neto gama učinkov po posameznih kategorijah tveganja predstavlja kapitalsko zahtevo za gama tveganje. Gama opcije predstavlja relativno spremembo delta opcije v primeru manjše spremembe cene osnovnega instrumenta.

$$\text{Gama učinek} = \frac{1}{2} \times \text{pozicija} \times \gamma \times (\Delta B)^2$$

Za izračun kapitalskih zahtev za vega tveganje portfelja opcij je potrebno najprej sešteti posamezne vega učinke znotraj posamezne kategorije tveganja. Absolutna vrednost vsote vseh neto vega učinkov predstavlja zahtevo za vega tveganje.

$$\text{Vega učinek} = \text{pozicija} \times \Lambda \times \frac{\text{nestanovitnost}}{4}$$

Vsota kapitalskih zahtev za vega in gama tveganje predstavlja kapitalske zahteve za opcijska tveganja po delta-plus pristopu.